302.939

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

1978/79

78|79

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

78-79

KULTURÁLIS MINISZTÉRIUM
MÚZEUMI FŐOSZTÁLY

Szerkesztő bizottság: Agócsy Pál
Berta István
Borsányi László
Füzes Endre
Kiss László
Kodolányi János (szerkesztő)
Kovács Tibor
Miklós Pál
Rigó László
Szikossy Ferenc

ISSN 0133–4921

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató
Megjelent: 12 A/5 ív terjedelemben
7538/79 – Népművelési Propaganda Iroda, Budapest
Felelős vezető: Vymeták Ferenc

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Bevezető

A mostani évfolyammal kezdődően új tartalmi beosztásban, rovatokra tagoltan jelenik meg a Múzeumi Közlemények. A rovatokkal a szerkesztő bizottság állandó, következetes tartalmi vázat kíván adni a folyóiratnak. Ennek a váznak a megformálásakor behatóan megvizsgáltuk azokat a múzeumi munkaterületeket, amelyekkel, mint legfontosabbakkal, foglalkoznunk kell, tehát a tartalmi kérdések mérlegelése után alakult ki az elérni kívánt tartalom beosztásának a rendje.

A Múzeumpolitika elnevezésű rovat politikai, elvi jelentőségű írásokat fog tartalmazni, olyanokat, amelyek mind témájukat, mind pedig a téma feldolgozását tekintve múzeumpolitikai jelentőségűek. Helyet fognak kapni tehát ebben a rovatban irányelvekről, törvényelőkészítésről, műkereskedelemről, közművelődésről stb. szóló írások. A Múzeológiai módszerek nevű rovatban a múzeumi munka egészére kiterjedő, a módszereket, módszertani kérdéseket érintő írásokat, bemutatásokat, bírálatokat, vitákat fog találni az olvasó. A Kiállítások című rovatban a kiállítások ismertetésével, bírálatával, valamint magával a kiállító munkával kívánunk foglalkozni. Mivel szükségesnek tartjuk, hogy figyelemmel kísérjük a múzeum és a közönség kapcsolatát, állandóan vizsgáljuk, hogy a közönség miként reagál a múzeumi rendezvényekre. Múzeum és közönség – visszhang című rovatunkban fogunk e témakörbe tartozó írásokat közölni. Hagyomány és korszerűség című rovatunkban azok az írások találnak helyet, amelyek a múzeumtörténet fejezeteiből merítenek, egy-egy jelentősebb évfordulóról emlékeznek meg, lehetőleg utalva azokra a vonásokra, amelyek a korszerű munka számára a legtanulságosabbak. Horizont címet visel az a rovat, amelyben a külföldi múzeumokról, külföldi múzeumi munkáról, valamint külföldi tanulmányutak muzeológiai tapasztalatairól, tanulságairól szándékozunk írásokat közölni. Végül a Hírek – események című rovat elnevezéséből is kitetszik, hogy kiemelkedőbb eseményekről, kinevezésekről, kitüntetésekről, fontosabb jogszabályokról stb. kívánunk tájékoztató, figyelmet fölkeltő írásokat közölni.

A szerkesztő bizottság tudván tudja, hogy a rovatrenddel csupán a folyóirat csontvázát hozta létre, erre a csontvázra azonban a cikkek szerzői, többségükben a magyar múzeumok munkatársai rakhatják rá a testet alkotó izomzatot, tölthetik meg szívvel, lélekkel, áramoltathatják benne az életet adó vért. A folyóirat tehát munkatársai segítségével válik igazi folyóirattá, s csak ezzel a segítséggel töltheti be hivatását. A mai, egyre növekvő sajtótermék áradatban valójában szükség van-e erre a folyóiratra? – vetődhet föl a kérdés. Múzeumi területünkön folyóiratunk az összekötő kapocs szerepének a betöltésére alkalmas, mindamellett, hogy írásai vitákat kívánnak indítani, tájékoztatni szeretnének, szakmai segítséget akarnak nyújtani.

A Szerkesztő

MÚZEUMPOLITIKA

Vlcskó Lajos:

Jelentős agrártörténeti emlékek védelme

Általánosan ismert tény mezőgazdasági termelésünk dinamikus fejlődése és ennek lenyűgöző eredményei. Mindezek elérésének számos oka, tényezője van, feltételei is egyre általánosabban ismeretesek. A körültekintő agrárpolitika; a gazdasági eszközök célszerű feladatok megoldására való központosítása, azok okos felhasználása; a termelésben dolgozók szellemi felkészültségének állandó fokozása – mind a vezetéstől, mind a termelésben dolgozóktól megfeszített figyelmet kívánt. A nemzetközi verseny további figyelmet igényel; a technikai és a tudományos fejlődés hihetetlen meggyorsulása egyre több, hasznosabb alkalmazásra váró eredményt kínál. A gazdálkodás adminisztratív regisztrálása is új utakat igényel.

Az elmondottakra utalnak a Kulturális Minisztérium megfelelő irányelvei is. Megállapítva, hogy „a mezőgazdaság. . . tárgyi emlékeinek és dokumentumainak muzeológiai-közreműködési szempontból történő gyűjtése a magyarországi társadalmi-gazdasági fejlődés jelenlegi szakaszában különösen fontos, mert e területeken alapvető tudományos, technikai és termelési átalakulás játszódik le, amely a korábbi szakasz eszközeinek, gépeinek, felszerelésének a termelésből való gyors kivonásával jár."

Az élet mindennapi rohanásában, egy időre csak mellékesként kezelhettük jelentősebb agrártörténeti emlékeinket. A vázolt fejlődés során mégis két dolgot kell kiemelnünk – a sok tényező közül – amelynek jelenléte az agrártörténeti emlékek védelme felé fordította a figyelmet.

Az egyik az a körülmény, hogy a fejlődés tovább gyorsuló iramа alapos megfontolásokra késztet. Ennek során egyre gyakoribb jelenség a múlt tapasztalatainak áttekintése. Tudatos vizsgálata a múlt üzenetének és a döntéseknél a tapasztalatok mérlegelése.

A másik: a múlt emlékeinek célszerű tudatos ápolása iránti igény jelentkezése. Ez a felismerés és a felmérés fokán túl bizonyos széleskörűen meglevő feltételeket kíván, amelyek részletes ismertetése meghaladja e cikk kereteit. Itt és most csak annyit, hogy e feltételekkel ma már rendelkezünk.

Az elmondottakon túl nyilvánvalóan mérlegelni kell azt is, hogy a múlt emlékei – napjainkban – egyre gyorsabban mennek veszendőbe. S a jelentkező veszteség mind több, pótolhatatlan emléktől fosztja meg mind a mát, mind az utókort. Számos dologban egy-két év múlva csak szemrehányóan tekinthetnénk egymásra: valami pótolhatatlanul fontosat mulasztottunk el. S ezért a mulasztásért jogosan elmarasztalhat az utókor bennünket.

Ezért jogosan mondhatjuk, hogy a múlt év végén a mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter, az építésügyi és városfejlesztési miniszter és a kulturális miniszter 42/1977. (XII. 8.) MÉM–ÉVM–KM sz. közös rendelete – a jelentős agrártörténeti emlékek védelméről – régi gondunk megoldásáról intézkedik. A rendelet a Magyar Közlöny 1977. évfolyamának 89. számában jelent meg.

A rendelet egyértelműen tisztázza, hogy mit tekint jelentős agrártörténeti emléknek. A mezőgazdasági, erdőgazdasági, vadászati, halászati, élelmiszeripari építmények, termelőeszközök mellett az iratok, térképek, rajzok, filmek, hangfelvételek, arra érdemes ültetvények (park, liget, tenyészkert stb.) védelméről is intézkedik a rendelet. Kiadására a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának elnökével, az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal vezetőjével, valamint a Termelőszövetkezetek Országos Tanácsának egyetértésével került sor.

Műemlékeink között viszonylag kevés az agrártörténeti emlék. A rendelet azon épületek megóvására is gondol, amelyek – mivel nem tekinthetők műemléknek – veszendőbe mennének. Pedig számunkra nagyon is becses, agrártörténeti emlékről van szó.

Számos ilyen építménnyel, épületcsoporttal rendelkezünk. Ilyen lehet pl. egy régi szakoktatási intézmény, amely mezőgazdaságunk egy adott korszakában sokoldalúan a fejlődést szolgálta. Falai között kiváló tudós tanárok, szakemberek ezreit képezték ki. Az épület mellett elhelyezett szőlőfajtagyűjtemény: sok éven át szolgálta a tanulók képzését, meg a gyakorlati gazdák szakmai felkészültségének fokozását, állandó korszerűsítését.

A Kecskemét–miklóstelepi volt vincellérképző iskola épületeire célzok. Régi, monarchiabeli típus-épületek ezek, ahol a homok meghódítói a szőlészet-borászat művészetét tanulták. Fajtagyűjteménye országos hírű volt. Ez az épületegyüttes – egyre bővülő múzeumával – ma is azt a szorgalmat, alkotóerőt sugározza, amely jellemezte az ott működő jeles tanárokat és a tudást elsajátító tanulókat.

Az egység védelmével, gondozásával

- élő emlékét, forrásanyagát óvjuk meg egy korszakra jellemző szakmai fejlettségnek;
- tisztelettel adózunk azoknak, akik a kor könyörtelen viszonyai között, olykor csak néhány forinttal, szaktudással meg kegyetlenül kemény munkával csodálatos szőlőkultúrát teremtettek a mindent elnyelni készülő homokon;
- ápoljuk szakmánk nemes hagyományait, hogy erőt meríthessünk annak tanulságaiból;
- eszményképet, olyan példát állítunk az új sereg, a most tanuló fiatalok elé, amelynek nevelő hatása mérhető lesz. Különösen akkor, ha a múlt mélyen tiszteletreméltó örökségének elkötelező ereje mellett, rámutatunk a jövő előttünk álló nagyszerű feladataira.

A régi, kisüzemi, kisparaszti termelés munkaeszközeinek további gyűjtését szintén sürgeti a múló idő. A mechanikai eszközök együttesét Marx a termelés csont- és izomrendszerének nevezte. Feladatunk, hogy az utókor számára e régi munkaeszközöket, mint mezőgazdasági termelésünk fejlődése egyes állomásainak beszédes bizonyítékait megőrizzük. Különösen értékes, ha tudjuk e szerszámok használatának munkafogásait, ismerjük a velük elérhető munkateljesítményt, kiképzésük magyarázatát. Ezért a gyűjtés során ezek írásos rögzítése indokolt.

A gépek (gőzgépek, robbanómotoros erőgépek, fogatos- vagy gépi vontatású munkagépek) gyors váltása ismeretes. Okait szükségtelen fejtegetni. Fel kell hívnunk azonban a figyelmet egy nagyon fontos körülményre. A gépek elavult, használhatatlan állapotukban is bizonyos értéket képviselnek. Ugyanis fő alkotóelemük fém, ami ebben az állapotában is, az ipari feldolgozás fontos nyersanyagát képezi. Gyűjtésüket, felváráslásukat jól működő szervezet végzi. Ezért begyűjtésük különös gondot, sokszor nagy fáradságot és türelmet igényel. Sokat ér, ha egy gépet a rá vonatkozó iratokkal (számla, – prospektus, kazánkönyv, használati útmutató stb.) tudunk megmenteni.

A gépek gyűjtése mellett sok esetben még nehezebb és bonyolultabb feladat a gépek megjavítása, a hiányzó alkatrészek pótlása, a további romlástól való megóvásuk, gondos elhelyezésük. Ezért is e munkát elsősorban a Mezőgazdasági Gépkísérleti Intézet (Gödöllő) és négy Mezőgazdasági Szakmunkásképző és Munkástovábbképző Intézet (Vép, Lengyel, Pétervására és Kétegyháza) közreműködésére alapozottan kívánjuk megoldani. Ezek az intézmények rendelkeznek a feladat megoldásához szükséges szellemi felkészültséggel (kiváló gépészmérnökök, technikusok, szakmunkások), tanműhelyekkel stb. A régi gépek gyűjtése és gondozása a tanulók Múzeum Baráti Köreinek is hosszú évekre szóló, hasznos programot jelent. E foglalatosságuk során egyúttal a tananyaghoz kapcsolódó elméleti és gyakorlati műszaki ismereteket is szereznek.

Természetesen a gépek fellelése, bejelentése széles körű társadalmi összefogással oldható meg. Erről ezúttal sem mondhatunk le. Ezúttal is kérjük a munka e részéhez is a nagyközönség szíves támogatását.

A rendelet külön is foglalkozik a jelentős agrártörténeti emlékeknek minősülő iratokkal, a térképek, rajzok, fényképek, hanganyag stb. védelmével. Tapasztalataink szerint nagyon sok ilyen fontos anyaggal rendelkeznek az egyes mező- és erdőgazdasági, élelmiszeripari üzemek. A régi üzemi térképek, táblatörzskönyvek, telekkönyvi kivonatok, egyes idénymunkák (aratás, cséplés, kukorica-, cukorrépa betakarítása stb.) elvégeztetésére vonatkozó szerződések, állatértékesítési megállapodások, régi árjegyzékek, az állattartásban, tejházban megkövetelt házirendek, fejési naplók, törzskönyvek, a kisgazdaszámtartás kapcsán vezetett feljegyzések, üzemtervek, régi adóívek stb.

Szeretnénk teljessé tenni a szakma nagyjainak emlékanyagát. Minden személyes vonatkozású anyag: útlevél, bejelentőlap, tudományos életrajz, fényképek, esetleges hangszalagok, műszerek stb. összegyűjtése nagy segítség ezen a téren. Természetesen nagyon jelentős a munkássággal kapcsolatos (pl. kutatási napló) iratok összegyűjtése is.

A régi tanrendek, óratervek, tantervek és tantervi útmutatók, kísérleti tervek, kutatási beszámolók is fontos szakoktatás-kutatástörténeti forrásanyagok.

Az egykori rendeletek, utasítások összegyűjtése és feldolgozása több szempontból is fontos. Egyfelől eredeti dokumentumai a mezőgazdasági jogalkotásnak. Másfelől arról „vallanak", hogy a földművelésügyi kormányzat milyen jogi eszközökkel szabályozta, befolyásolta a termelést.

A felsorolt iratanyag nyilvántartásba vétele, megóvása, rendszerezése: gazdag forrásanyag bázist nyithat meg a történetírás számára. Sajnos, nagyon gyors ennek az anyagnak a sorvadása, pusztulása. Igen sokszor a féltve őrzött dokumentumok, képek csak a tulajdonos számára képeznek kedves emléket. A tulajdonos halála utáni sorsuk nagyon bizonytalan, és legtöbbször a megsemmisülés lesz.

Számos üzem megíratta történetét. E munkák zöme nem került könyvárúsi forgalomba. Így csak némelyike juthatott el a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, vagy más agrártörténeti kutatóhely könyvtárába. Igaz, hogy nem egységes tematika alapján készültek, nem is sorolhatók műfajilag sem azonos kategóriába. Mindezek ellenére azonban mint agrártörténeti forrásanyagok – lényegesek. Ezért szükséges, hogy az említett könyvek, füzetek, leporellók mind sorra-rendre bekerüljenek a Magyar Mezőgazdasági Múzeum könyvtárába. Így válhatnak az agrártörténeti kutatás, a történetírás forrásaivá.

A rendelet megjelenése óta több hónap telt el. Ez idő alatt a végrehajtás során sok hasznos elgondolással, kezdeményezéssel ismerkedhettünk meg. Ezeket munkánk során hasznosítjuk. Számos negatív jelenséggel is találkoztunk. Befejezésül megemlítünk két gyakorian tapasztalható jelenséget.

Sajnos többen – még nagyon felelős beosztásban dolgozó közigazgatási vezetők is – nem ismerik a rendeletet. A Magyar Közlönyből olvasott puszta cím gyorsan áthullott az emlékezet rostáján. A rendelet elolvasása kevés is. Gondos tanulmányozása indokolt. Csak így születhetnek meg a tettre sarkalló gondolatok.

Számos üzemben – csak dicsérni lehet – az üzem történetére vonatkozóan dokumentumokat, tárgyi emlékeket összegyűjtötték. Olykor kiállítást is rendeztek belőle. Most meg attól „félnek", hogy a Magyar Mezőgazdasági Múzeum, vagy a társintézmények elviszik tőlük – a nagy gonddal, szeretettel összegyűjtött „múzeumot". Szeretnénk ezúttal is mindenkit megnyugtatni, hogy erről szó sincs, hanem az üzemtörténeti munkát pártfogoljuk, és sajátos eszközeinkkel támogatjuk is.

A rendelet sem ezt célozza. Az épületeket, parkot, kertet stb. nem is lehet a helyéről elmozdítani. Az a cél, hogy végre elkészüljön a lényeges agrártörténeti emlékek nyilvántartása. Rendeződjék sorsuk. Gondoskodjanak restaurálásukról, állaguk megóvásáról. Ebben a nagy feladatban a Magyar Mezőgazdasági Múzeum megtisztelő megbízást kapott. Mindent igyekszünk is megtenni a megbízás teljesítéséért. Egyedül azonban – a társintézmények segítsége, megértő támogatása nélkül – még csak félmunkát sem végezhetünk. Ezért arra kérjük kedves barátainkat, a muzeológusok népes és értő táborát, hogy e munkához nyújtson nekünk megértő támogatást. Azt kérjük, hogy vegyenek részt a helyi technika- és termeléstörténeti gyűjtés munkájában. Segítsék a mező-, erdőgazdasági és élelmiszeripari üzemek üzemtörténeti feldolgozásait, állandó kiállításaik megszervezését és megrendezését. Hozzák létre a Kulturális Minisztérium által is ajánlott helyi- mezőgazdasági- élelmiszeripari- technika- és termeléstörténeti gyűjtőhelyeit. Nyújtsanak segítséget az agrártörténeti emlékek elbírálásában és a megőrzés munkájában.

FELHASZNÁLT FORRÁSANYAGOK

1. 42/1977. (XII. 8.) MÉM–ÉVM–KM sz. együttes rendelete a jelentős agrártörténeti emlékek fokozottabb védelméről
2. Dr. Balassa Iván: Útmutató a régi mezőgazdasági eszközök gyűjtésére (1976.)
3. Dr. Bodnár Károly: Szőlőtermesztés homokon (Mezőgazdasági Kiadó, 1964.)
4. Kulturális Minisztérium Irányelvek a múzeumok technika- és termeléstörténeti gyűjteményei fejlesztéséhez (KM Múzeumi Főosztály, 1976.)
5. Dr. Vlcskó Lajos: Agrártörténeti emlékeink védelme (Tudomány és Mezőgazdaság, 1978. I.)

MUZEOLÓGIAI MÓDSZEREK

Cserny Lászlóné:

A műtárgy-szerzeményezési folyamat dokumentálásának rendszere az Országos Műszaki Múzeumban

Nemzeti vagyonunk szerves részét képezik a múzeumok gyűjteményeiben őrzött értékek. Őrzésük, gondozásuk fontos feladat. A történelmi múlt tárgyi bizonyítékai mindenkor alapjául szolgálnak tudományos kutatásoknak, bemutatásuk a múzeumlátogatók kulturális fejlődését, tájékozottságát segíti elő.

A muzeális gyűjtemények szabályszerű kezelése elsősorban ezért szükséges. A Múzeumok Ügyrendi Szabályzata (Műv. Min. 136/1965. MK. sz. utasítás) szakmai, vagyonvédelmi és pénzügyi követemények szem előtt tartásával egységes keretbe foglalta a tennivalók szabályait, de a munkavégzés módjának kialakítását – a különböző múzeumok eltérő jellegére és adottságaira való tekintettel – az intézmények vezetőire bízta.

Az Országos Műszaki Múzeum az utóbbi években végzett tájékozódó felmérései során azt tapasztalta, hogy például a műtárgyszerzeményezési tevékenység célja azonos a különböző múzeumoknál, de az ezzel kapcsolatos ügyvitel intézményenként más és más, esetenként hiányos, pontatlan. Az alaposság nélküli műtárgydokumentálás pedig bizonytalanságot, rendszertelenséget von maga után. Előfordulhat, hogy hiányos meghatározási adatokkal kerül múzeumba műtárgy, vagy következetesen be nem tartott, kialakulatlan ügyvitel esetében a múzeum tulajdonjoga később csak nehézkesen, esetleg sehogysem bizonyítható, ezért a felajánló átruházási jogát is tisztázni kell a tárgy megvétele előtt.

A fenti tapasztalatok, a felmerült problémák adtak ösztönzést arra, hogy vállalkozzunk egy tervezet kidolgozására, amely egységesítené a szerzeményezés ügyvitelét. Rendszere olyan legyen, hogy egyrészt megkönnyítse a muzeológusok és munkatársaik tevékenységét kidolgozott formanyomtatványok használatával, másrészt biztosítsa azt, hogy a tárgy útja a beérkezéstől a raktározásig vagy a kiállításig követhető, ellenőrizhető, a szakmai-pénzügyi bizonylat könnyen elérhető, kifogástalan legyen.

A tervezetet 1976 decemberében a szakmúzeumok egyetértéssel fogadták, s alkalmazzák is – természetesen saját adottságaikat figyelembe véve.

Alapelvek:

A múzeumi gyűjteményanyagba kerülő valamennyi műtárgynak megfelelő bizonylattal kell rendelkeznie. Az adott tárgyév új szerzeményezési bizonylatait, a múzeumi tulajdonjogot bizonyító okmányt a nyilvántartással megbízott munkatársnak kell rendszerezetten gyűjtenie. Az év végén egy adttári tételként át kell adnia az anyagot a múzeum adattárába megőrzésre.

Az Országos Műszaki Múzeumban a műtárgyszerzeményezés legáltalánosabb formái a következők:

- váráslás
- ajándékozás
- hivatalos átadás (intézménytől)
- saját előállítás
- helyszíni gyűjtés (szó szerinti értelmezésben műszaki múzeumoknál a legritkább esetben fordul elő).

Megjegyezzük, hogy a fenti formákban múzeumba beérkezett tárgyak gyarapodási naplókra kerülnek bejegyzésre, de csak abban az esetben szakleltározhatók, ha a múzeumi tulajdont bizonyító iratanyag is rendben van.

A különböző módon szerzeményezett műtárgyakat a következő ügyvitel szerint kezeljük:

Műtárgyak vásárlása esetén, amikor azok térítés ellenében kerülnek a múzeumba – függetlenül attól, hogy magánszemélytől, vagy intézménytől vásárolják – minden esetben ki kell tölteni az 1. számú nyomtatványt, az ún. műtárgyvásárlási adatlapot (lásd. 1. sz. nyomtatvány 1–3. lap).

A kitöltött adatlapot a nyilvántartás őrzi, és év végén átadja az adattárnak.

A műtárgyvásárlási adatlaphoz kapcsolódó tennivalók sorrendje a következő:

Magánszemély felajánló esetében a szerzeményezésben érintett muzeológus gondoskodik az adatlap kitöltéséről, megfelelő, pontos adatokkal, mert ennek alapján történik a bejegyzés a gyarapodási naplóba. Ellenőriznie kell a felajánló személyi igazolványa alapján annak személyi adatait. Ezután a felajánlótól vételi elbírálásra átvett tárgyat a raktári előkészítőben átadja a raktárkezelőnek, majd a raktári előkészítő nyilvántartási számával és a múzeum hosszú-bélyegzőjével ellátott (1. sz. nyomt. 3.1.) átvételi elismervényt a felajánlónak adja. Rövid időn belül írásban rögzíti szakvéleményét a tárgy muzeális és anyagi értékére vonatkozó részletes indoklással a nyomtatványon. E vétellel kapcsolatos korábbi ügyiratok iktatószámát is feljegyezve – a nyomtatványt az intézményvezetőhöz nyújtja be döntésre. A vezetői döntés ismeretében az ügyintéző muzeológus feladata, hogy a felajánlót, illetve eladót a szakvéleményező által megállapított, és a vezető által jóváhagyott vételárról szóban vagy írásban értesítse. Ugyanis ha az eladó által meghatározott felajánlási ár és az értékelés alapján jóváhagyott vételár között eltérés van, akkor az eladónak írásban kell igazolnia a jóváhagyott vételár elfogadását.

A felajánló e nyilatkozatának birtokában a muzeológus intézkedik a műtárgy haladéktalan naplózása érdekében az 1. sz. nyomtatványnak a nyilvántartáshoz való továbbításával.

A nyilvántartással megbízott munkatárs az átvett műtárgyvásárlási nyomtatvány bejegyzései alapján elvégzi a gyarapodási naplózást és mutatózást. A tárgy gyarapodási, esetleg már szakleltári számmal ellátott függőcímkéjét átadja a raktárkezelőnek, aki azt a tárgyra, a tárgyat pedig az előkészítőből a raktárba helyezi.

Ezzel egyidejűleg a nyilvántartó rávezeti a nyilvántartási számokat a műtárgyvásárlási adatlap megfelelő rovataira – így a kifizetési bizonylat részére is – amelyet leválasztva az intézményvezető kifizetési rendelkezésével együtt az intézmény gazdasági osztályának továbbít, hogy a pénz átutalása megtörténhessék. A sorszámmal ellátott műtárgyvásárlási nyomtatvány megmaradó részét a gyűjtőbe helyezi.

Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a gyarapodási naplóban is fel kell tüntetni a szerzeményezési bizonylat számát, hogy szükség esetén könnyen és gyorsan hozzáférhető legyen.

Intézménytől történő vásárlás esetén az ügyvitel rendje hasonló a magánszemély felajánlónál alkalmazott eljáráshoz, azzal a különbséggel, hogy az 1. sz. nyomtatvány „átviteli elismervény" és „eladói nyilatkozat" rovatait nem kell kitölteni. Intézménytől való vásárláskor a múzeumba kerülő tárgy csak a számla kiegyenlítésével válik múzeumi tulajdonná.

A nyomtatvány többi rovatának kitöltését természetesen az előzőekben elmondottak szerint kell intézni.

Az *ajándékozás*, a műtárgyszerzeményezés e másik formája esetén is a korábbiakhoz hasonlóan kell eljárnia az ügyintéző muzeológusnak, függetlenül attól, hogy magánszemély vagy intézmény az ajándékozó. A 2. sz. nyomtatvány kitöltésével készíti elő az ajándék elfogadását. A továbbiakban az ügyintéző és a nyilvántartásban dolgozó muzeológus a vásárlásnál leírtak szerint intézkedik, illetve az ajándék átvétele után minden esetben egyedi levélként kezelt „köszönő levél" elkészítéséről és postázásáról kell gondoskodni. Az iktatott levél másolata az intézmény irattárába kerül, iktatószámát a nyilvántartásnál tárolt 2. sz. nyomtatványra is rá kell vezetni. (Lásd: 2. sz. nyomtatvány, 1–2. lap.)

Hivatalos átadás formájában a műtárgyszerzeményezés kétféleképpen is történhet,

- az egyik, amikor állami szervek (vállalatok, intézetek, intézmények) a tulajdonukban levő muzeális tárgyakat ellenérték nélkül, rendszerint könyvjóváírással adnak át múzeumi tulajdonba,
- a másik, amikor a muzeális tárgyak jogszabály rendelkezésére, bírósági határozat útján, hatósági intézkedés következtében kerülnek múzeumi tulajdonba.

Gondot kell fordítani arra, hogy az átadási okmány kifejezetten elismerje a múzeum tulajdonjogát az átvett tárgyakkal kapcsolatban. Csak ez esetben lehet azokat a muzeális tárzsanyag gyűjteményi leltárába felvenni.

A tulajdonátruházásnak ez a formája a különböző intézményeknél, vállalatoknál kialakult gyakolat szerint a legtöbb esetben hivatalos levelezés és szállítólevél útján történik. Nem mindig biztosított a tulajdonátruházás tényének egyértelmű igazolása és az átadásra kerülő műtárgyak azonosításához szükséges adatok pontos rögzítése az átadók eltérő ügyvitele miatt. Az említett problémákból adódó esetleges jogviták elkerülése, és a gyűjteményi nyilvántartás munkájának egyszerűsítése miatt készült el a 3. sz. nyomtatvány. Kitöltése mellett figyelembe kell venni a múzeum irattárában levő, idevonatkozó levelezést, az átadás-átvételt tárgyfelsorolással tartalmazó jegyzéket és a szállítólevelet is. Ez utóbbi, amennyiben a szállítás az átvevő költségére történik, a gazdasági osztályra kerül.

Az ügyvitel részletesebben a következőképpen alakul: az ügyintéző muzeológus feladata az átadás-átvétel előkészítése, megbeszélés, levelezés. Miután az intézményvezető az átvételt jóváhagyta, a muzeológus az átadóval közösen tölti ki a nyomtatványt, és biztosítja az átadók, illetve átvevők cégszerű aláírását. Ha a szállítás a múzeum feladata, erről értesíti a gazdasági osztályt. Beérkezéskor a szállítólevéllel átvett anyag a raktári előkészítőbe kerül, ahonnan útja, illetve kezelésének menete megegyezik az előzőekkel.

Egy éves alkalmazás, gyakorlati tapasztalat után úgy látjuk, hogy az ismertetett nyilvántartási rendszer bevált. A kidolgozott módszerrel elértük, hogy a beérkező műtárgyak és az azzal kapcsolatos tennivalók az ügyvitel folyamatában el nem akadhatnak, és az egyéni felelősség elve is érvényesül.

Mindezek írásával talán más feladatkörű és gyűjteményi összetételű múzeumok munkájához is adhatunk felhasználható ötletet.

OMM 1. sz. nyomtatvány 1. lap
MŰTÁRGYVÁSÁRLÁSI ADATLAP

Ügyintéző:.....
Szerzem. biz. száma:
A...../...../197...

Alulírott .....
az Országos Műszaki Múzeumnak ..... Ft-ért
megvásárlásra felajánlom az alábbi tárgyat, tárgyakat:

db	megnevezés	típ.	No:	Gyar. sz.	Szakcs.sz.

Kijelentem, hogy a vásárlásra felajánlott tárgy/ak/ kizárólagos tulajdonomat képezi/k/ és azzal /azokkal/ szabadon rendelkezem. Tudomásul veszem, hogy megvétel esetén a vételár a lakásomhoz legközelebb eső OTP fiók /vagy posta/ útján kerül kiegyenlítésre.

Budapest, 197... év..... hó..... nap

Átvevő muzeológus: ....
eladó aláírása

Rakt. átvét. nyilv. sz.:.....

Gyűjt. kezelő: ....
A kifizetési rendelkezést átvettem: lakcíme

.....
GH sz. ig. száma

.....szerz. biz. számú műtárgyvásárlási engedély alapján a felajánlott tárgy/ak/ eladója .....
lakcíme:..... A megvásárolt tárgyak nyilvántartási száma/i/ .....
A tárgyak nyilvántartásba vételét igazolom:

Budapest, 197.....hó.... nap

.....
nyilvántartó aláírása

Országos Műszaki Múzeum
1117 Budapest, Kaposvár u. 13–15.
Tel.: 453-550, 453-559

OMM 1. sz. nyomt. 2. lap

Ügyintéző: .....

ÁTVÉTELI ELISMERVÉNY

Igazolom, hogy .....tól az Országos Műszaki Múzeum számára .....Ft-ért vásárlásra felajánlott alábbi tárgyat/akat/ vételi elbírálásra átvettem:

db	megnevezés	típ.	No:	Gyar.sz.	Szakcs. sz.

Budapest, 197..... hó..... nap

Átvevő muzeológus..... .....
tulajdonos

Rakt. átv. nyilv. szám:.....

Gyűjteménykezelő: ....
lakcíme

.....
sz. ig. sz.

Országos Műszaki Múzeum
1117 Bp. Kaposvár u. 13–15.

Alulírott.....elfogadom az Országos Műszaki Múzeumnak Vásárlásra felajánlott.....Rakt. átvét. nyilv. számú tárgy/ak/ért megállapított .....Ft vételárat. Tudomásul veszem, hogy a vételár a lakásomhoz legközelebb levő OTP fiók, vagy posta útján kerül kiegyenlítésre.

Budapest, 197..... hó..... nap .....
eladó

OMM 1. sz. nyomtatvány 3. lap

Szakértői (szakbizottsági)

Véleményezés

A felajánlásra vonatkozó

Ügyiratok száma:

............/197....................

A túloldalon megvásárlásra felajánlott tárgy/ak/ muzeális, valamint vételárként kifizethető értékére vonatkozó szakvélemény:

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Megvásárlási javaslat:............................ Ft, azaz...

Szakvéleményezők: forint.

Belső: külső szakértő/k/:

. . . .

. . . .

Budapest, 197. . . . .

Az intézményvezető döntése:

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

főigazgató

Kifizetési rendelkezés

A túloldalon megnevezett eladó részére, az ott felsorolt gyűjtemény-nyilvántartási számú tárgy/ak/ért a vételár címén.................. Ft, azaz..forint összeg kifizethető.

Budapest, 197....................hó....... nap

. . . .

főigazgató

OMM 2. sz. nyomtatvány 1. lap

AJÁNDÉKOZÁSI ADATLAP

Szerzem. biz. száma: A/...../197.....

Alulírott..... az Országos Műszaki Múzeumnak ajándékozom az alább felsorolt tárgyakat:

db	Megnevezés	Típ.	No:	Gyar.sz.	Szakcs. sz.

Kijelentem, hogy a térítésmentesen a múzeumnak ajándékozott tárgy/ak/ saját tulajdonomat képezi/k/, azzal /azokkal/ szabadon rendelkezem. Tudomásul veszem, hogy a műtárgy/ak/ az Országos Műszaki Múzeum tulajdonába kerül/nek/.

Budapest, 197..... év.....hó..... nap

.....
ajándékozó

Átvét. rakt. nyilv. szám:.....

Gyűjt. kezelő: .....

.....
lakcíme

.....
szem. ig. szám

OMM 2. sz. nyomtatvány 2. lap

Ajándékozásra vonatkozó ügyiratok irattári száma: . . . . . .
Köszönőlevél száma: . . .

Szakértői, szakbizottsági véleményezés:

Szakvéleményezők javaslata:

Aláírásuk:

....

....

Az intézményvezető döntése:

.....
intézményvezető

OMM 3. sz. nyomtatvány

Átad. átvét. szerz. biz. száma:
A/...../197. .....
Ügyintéző: .....

Az.....átadja a tulajdonában levő és saját rendelkezésű, az alábbiakban felsorolt tárgyakat az Országos Műszaki Múzeumnak közgyűjteményi megőrzésre.
Az Országos Műszaki Múzeum tulajdonába kerülő tárgyak átadása könyvjóváírással – térítés ellenében – térítés nélkül – történik.

Az átvételre kerülő tárgyak:

db	megnevezés	típ.	No:	Gyar. sz.:	Szakcs. sz.	Érték

Térítéses átadás esetén a feltüntetett ellenérték kiegyenlítése a szállítólevélen igazolt átvételt követően történik.
A tárgyak .....ig történő átszállításáról a ..... gondoskodik.

Budapest, 197..... év..... hó..... nap

Átadó: *Átvevő:*

....
(cégszerű aláírás) (cégszerű aláírás)

P.H. P.H.

OMM. 3. sz. nyomtatvány 2. lap

Hiv. átadásra vonatkozó ügyiratok irattári száma:

Szakértői, szakbizottsági vélemény:

Szakvéleményezők javaslata:

Aláírásuk:

....

....

Az intézményvezető döntése:

.....

intézményvezető

Bezeczky Tamás:

A múzeumok új adatszolgáltatási rendszere

A múzeumok által végzett tevékenység nehezen mérhető számok segítségével. Azóta, hogy a közművelődési tevékenység előtérbe került, egyre gyakrabban jelentkeznek az olyan adatok, amelyek numerikusan is értékelhetők.

Az információk gyűjtése három különböző űrlapon történt; a munkaügyi helyzetről, a tudományos kutatásról és a költségvetésről. Az így szolgáltatott adatok a múzeumi területről nem jelentettek elegendő tájékoztatást. Különösen azóta, hogy a múzeumok és múzeumi bemutatóhelyek száma rohamosan emelkedett.

1975-ben a Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ (MRMK) megvizsgálta a múzeumi területen a statisztikai adatszolgáltatás rendszerét. Szükségessé vált az addig használt űrlapok felülvisgálata és korszerűsítése. Segítette ezt a tevékenységet a Minisztertanács 2017/76 sz. határozata is: „. . . A statisztikai adatgyűjtési rendszerben az indokolatlan, párhuzamos adatgyűjtés és az adatgyűjtések gyakorisága csökkenjen, terjedelmük ésszerűbb legyen. Ezt a tevékenységet – figyelemmel az újonnan jelentkező szükséges adatigények kielégítésére is – össze kell kapcsolni a statisztikai adatgyűjtési rendszer tartalmi fejlesztésével, összehangoltságának fokozásával."

Az új információs rendszer megtervezésekor a fő cél az volt, hogy a gyűjtésre kerülő adatok átfogó tájékoztatást adjanak az egész múzeumi terület tevékenységéről. A követelmények közé tartozott, hogy évente csak egyszer kerüljenek gyűjtésre az adatok, a kérdőívek ne legyenek terjedelmesek és alkalmasak legyenek a gépi úton történő kiértékelésre. Az utóbbi szempont a manuális feldolgozás esetén is megkönnyíti az egyes adatok közötti eligazodást. A begyűjtött adatmennyiség jelenti a múzeumi terület adatbázisát, amely a hagyományos módszerekkel csak lassan és elég nagy hibalehetőséggel dolgozható fel. Ez szükségessé tette a korszerű igényeket is kielégítő számítógép alkalmazását, amely a kialakított rendszert nagy biztonsággal képes – megfelelő program birtokában – kezelni.

A MRMK által a fenti szempontok alapján elkészített új adatlapegyüttest a Központi Statisztikai Hivatal tartalmi és formai szempontból is elfogadta, bevezetését engedélyezte és egyidejűleg megszüntette a korábban használt űrlapokat.

Az oktatási és kulturális terület beszámoltatásáért felelős Egyetemi Számítóközpont Statisztikai és Információs Osztályának munkatársaival együtt határoztuk meg, mely adatok azok, amelyek továbbra is bekerülnek a KSH adatszolgáltatási rendszerébe.

A feladat első lépéseként összeállítottuk a múzeumok címjegyzékét. Ezután minden múzeumot kódszámmal láttunk el, ebből lehet megállapítani, hogy az intézmény melyik felügyeleti szervhez tartozik, milyen kategóriába sorolható, városban vagy faluban, melyik megyében található és milyen

egyedi megkülönböztethető sorszámmal rendelkezik. A kódszámok illetve azonosító számok tartalma öt számcsoportból áll, az egyes helyiértékek jelentése a következő:

1. 2.	3. 4.	5.	6. 7.	8. 9.
felügyeleti szerv ill. fenntartó	kategória	város község	Bp. – megyék	egyedi sorszám

A felügyeleti szervek és fenntartók kódszámai 01–47 között változnak és a következő főbb csoportokba sorolhatók:

Kulturális Minisztérium	01
tanácsok	02–03
minisztériumok	06–21
főhatóságok	04, 05, 22–32
vállalatok	33, 34
helyi intézmények	35–37
egyházak	38–47

A címjegyzékben szereplő múzeumokat tevékenységi körüktől és feladataiktól függően kategóriákba soroltuk. (Ez lehetővé teszi az azonos típusú múzeumok vizsgálatát is.)

A kategóriák kódszámai a következők:

országos múzeum	01
országos gyűjtőkörű múzeum	02
megyei múzeum	03
tájmúzeum	04
helytörténeti múzeum	06
muzeális emlékhely	07
helytörténeti gyűjtemény	08
szakgyűjtemény	09
üzemi gyűjtemény	10
múzeumi kiállítóhely	11
egyházi gyűjtemény	12
magángyűjtemény	13

A kategóriák kialakításánál a legfontosabb támpontot a múzeumi intézményekre vonatkozó jogszabályok nyújtották. Ezek alapján közgyűjteménynek minősül minden olyan gyűjtemény, amely valamely minisztérium vagy országos hatáskörű szerv közvetlen felügyelete alatt áll, vagy tanácsok és más állami szervek, vagy szövetkezetek fenntartásában működik.

Közgyűjteményt – az országos múzeum kivételével, amelyet csak a Minisztertanács alapíthat –, az előbb említett szervek a Kulturális Minisztérium hozzájárulásával létesíthetnek és szüntethetnek meg. A létesítéshez adott hozzájárulásban meghatározzák a múzeum jellegét, nevét, gyűjtőkörét és gyűjtőterületét.

Múzeummá olyan muzeális gyűjtemény nyilvánítható, amelynek működése az anyag gyűjtésére, feldolgozására és ismertetésére egyaránt kiterjed. Ezek a kategórián belül 01–06 kódszám alatt találhatók. Azok a muzeális gyűjtemények, amelyek a múzeumoktól megkívánt feltételeket nem érik el, kerülnek a bemutatóhely kategóriába, kódszámaik 07–11.

A Kulturális Minisztériumhoz benyújtott működési engedély kérelem jóváhagyása után kerülnek fel a múzeumok a címjegyzékbe.

Város-község kódszáma

község	0
város	1
Pécs	2
Miskolc	3
Szeged	4
Győr	5
Debrecen	6

A városok jegyzékét minden évben közzéteszi a KSH.

Budapest és a megyék kódszámai

Budapest	01
Baranya-Zala m.	02–20

Az egyedi sorszám földrajzi egységen belül számozza a múzeumokat.

Az új rendszerű adatlapok közvetlen gépi feldolgozásra kerülnek; ez határozza meg formai sajátosságaikat is.

Az egyes múzeumi intézmények által kitöltött adatlap-együttes 17 db előrenyomtatott táblából áll, ezek felölelik az alkalmazottak létszámát, a költségvetés adatait, a tárgyi- és egyéb gyűjteményanyagot, az állagvédelmi munkát, a publikációkat, a kiállításokat és a látogatók számát, valamint a közönség-kapcsolatokra vonatkozó adatokat.

Minden múzeumi intézmény az adatlapcsomagból csak azokat a lapokat tölti ki, amelyek saját tevékenységét érintik és ezeket küldik vissza a MRMK-hoz.

Az adatlap-együttes a következő táblázatokat tartalmazza:

sorszám	cím	kitöltik
01	múzeumi intézmények alkalmazotti létszáma (szakalkalmazottak)	munkaügyi funkciót ellátó múzeumok
02	múzeumi intézmények alkalmazotti létszáma (egyéb alkalmazottak)	munkaügyi funkciót ellátó múzeumok
03	költségvetési adatok	önálló költségvetési egységek
04	szakmai működés költségfelhasználása	önálló költségvetési egységek

sorszám	cím	kitöltik
05	tárgyi gyűjteményanyag I. leltározott tárgyak száma	gyűjteménnyel rendelkező múzeumok
06	tárgyi gyűjteményanyag II. leltározatlan és becsült tárgyak száma	gyűjteménnyel rendelkező múzeumok
07	tárgyi gyűjteményanyag III. kartonozottság állapota	gyűjteménnyel rendelkező múzeumok
08	egyéb gyűjteményanyag	gyűjteménnyel rendelkező múzeumok
09	szekrénykataszteri anyag	szekrénykataszterbe sorolt anyag
10	állagvédelmi munka	restaurátor műhellyel rendelkező múzeumok
11	a múzeum publikációs tevékenysége	publikáció esetén
12	külföldön rendezett kiállítások	külföldi kiállítás esetén
13	állandó kiállítások	az összes múzeumi intézmény
14	időszaki kiállítások	az összes múzeumi intézmény
15	vándorkiállítások	vándorkiállítás esetén
16	látogatók, tárlatvezetések száma	az összes múzeumi intézmény
17	ismeretterjesztő tevékenység	az összes múzeumi intézmény

Az adatlapok formai felépítéséről a következőket lehet elmondani: mindegyiken szerepel az illető táblázat sorszáma előrenyomtatva, ezen kívül a dátumnak és az azonosító számnak is megfelelő rovat áll rendelkezésre a fejlécen.

Az adatlapok tényleges információtartalma akkor nyer értelmet, ha az előre megfogalmazott kérdésekhez kialakított rovatokat – az utasításnak megfelelően – számokkal töltik ki.

A rovatok összegezésére minden esetben szükség van, mivel ezek jelentik az egyes témakörökben az intézményekre vonatkozó összesített adatokat. Ezen kívül a számítógépes feldolgozás esetén az adatok helyes rögzítése is csak ezek felhasználásával kontrolállható. A hibás összesítés az adatrögzítést és a feldolgozást hátráltatja és jelentős többletköltséget okoz. (Pl. az 1977. évi adatok feldolgozásakor a látogatók számát tartalmazó adatlapokon csupán összeadási hiba miatt az adatok 70%-át kellett a gépi ellenőrzés után javítani.)

Az adatlapok vizsgálatakor sem manuálisan, sem számítógépes programokkal nem lehet kiszűrni az olyan adatlapokat, amelyek formailag megfelelőek, de tartalmilag téves információt hordoznak. (pl. az előbb említett, a látogatók számát feltüntető egyik adatlapon szerepel a következő: „látogatók száma: 27 fő, a hozzátartozó csoportok száma: 81")

Ezen hibák, valamint a határidők figyelmen kívül hagyása jelentősen hátráltatják a számítógép előnyeinek kihasználását.

A múzeumi intézmények által a MRMK-hoz visszaküldött adatlapok feldolgozásának menete a következő:

- az intézmények által beküldött adatlapok regisztrálása
- az adatlapokon feltüntetett azonosító számok helyességének ellenőrzése
- az adatlapok szétválogatása típus szerint
- szintaktikai ellenőrzés
- a számítóközpontba került adatokat az előre kialakított kártyatervek alapján mágnesszalagra,ill. lyukkártyára viszik fel
- a rögzített adatokat adatlaponként külön program írja fel a számítógép mágneslemezes egységeire. Itt történik az adatok gépi ellenőrzése, csak hibátlan tételek kerülnek felírásra. A hibás lapokról lista készül, a hibák fajtáinak megjelölésével
- hibák javítása, a hibás lapok visszakeresése az azonosító számok alapján manuális úton történik
- a kijavított lapokról az adatokat újra lyukasztják, majd ismételt felvitelük a következő lépés
- amennyiben egy azonosító számhoz több azonos típusú adatlap tartozik (kivétel a kiállításokat tartalmazó lapok), úgy a megfelelő lap kiválasztása után a többit a gép egy törlőprogram segítségével megszünteti.

A rendszerhez tartozó programok csak szintaktikailag megfelelő adatokat írnak fel a mágneslemezekre és ezen kívül ügyelnek arra is, hogy adathalmozás ne jöhessen létre.

A múzeumok azonosító kódszámainak is szerepelniük kell a mágneslemezes egységeken, ezek az adatfelvivő programok működéséhez szükségesek. Rögzítésük az előbbiekkel azonos módon történik. Amikor az összes adat felkerült a számítógép perifériális egységeire, akkor lehet a visszakereső és összehasonlító programokat működésbe hozni.

Ezek alapján tetszőleges formában és tartalommal lehet valamennyi rögzített információt visszakérdezni; pl.: a gyűjteményanyag felsorolása múzeumonként, a múzeumi kategóriák szerint, a megyék sorrendjében, a felügyeleti szerveknek megfelelő csoportosításban is összegezve. Hasonló módon a publikációkat, kiállításokat, látogatókat és a különböző előadásokat is fel lehet dolgozni. Készülhet kimutatás a kiállítások tematikája szerint is, jellegükről, a nyitvatartási időről és a rendező szervekről.

Az 1977. évi adatok számítógépes feldolgozásának eredményeként első ízben jelenhetett meg a múzeumok közművelődési tevékenységéről készült kiadvány. Ez a KSH által bekért adatokat tartalmazza.

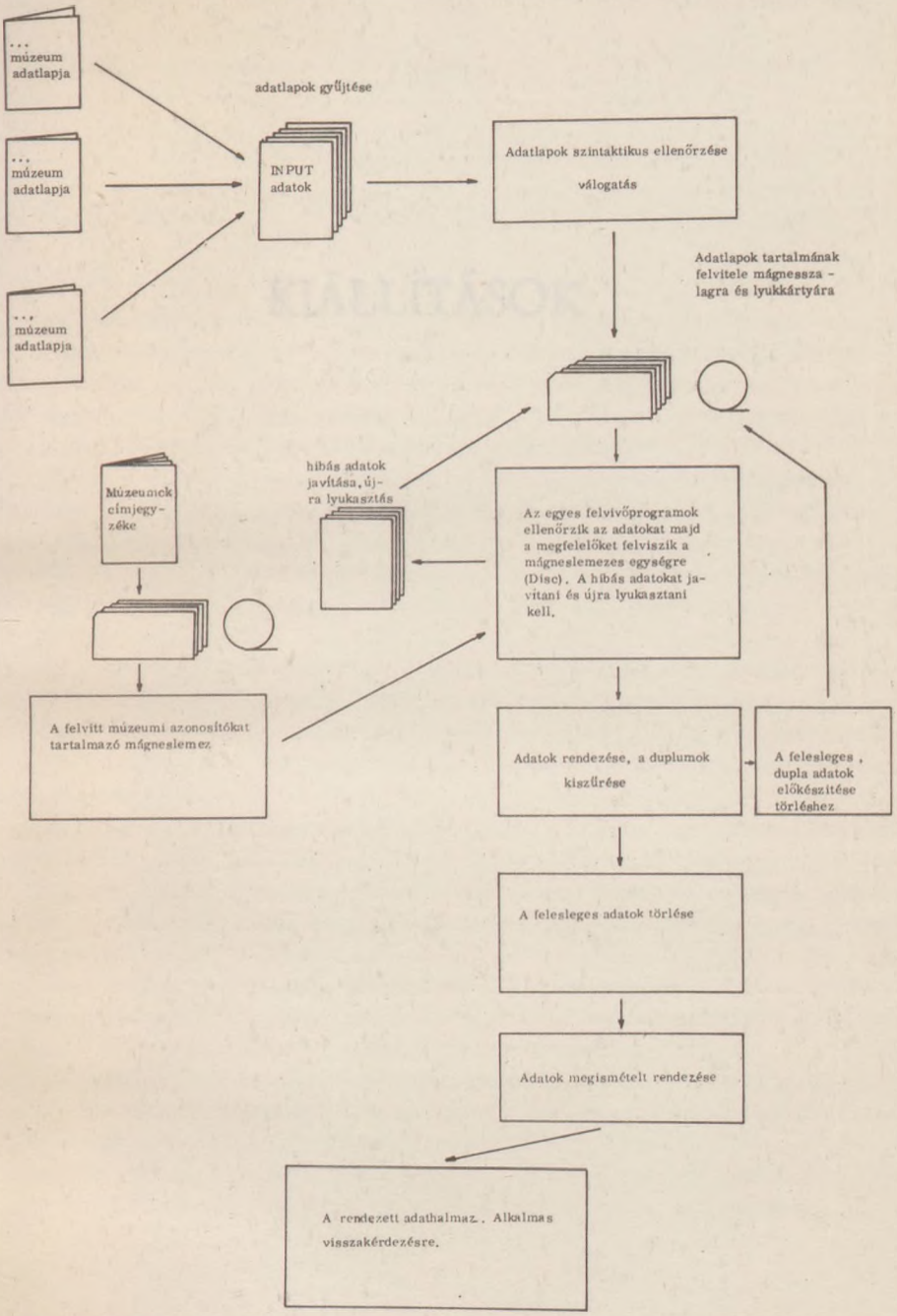

ÁLTALÁNOS ADATFELVIVŐ RENDSZER BLOKK-SÉMÁJA

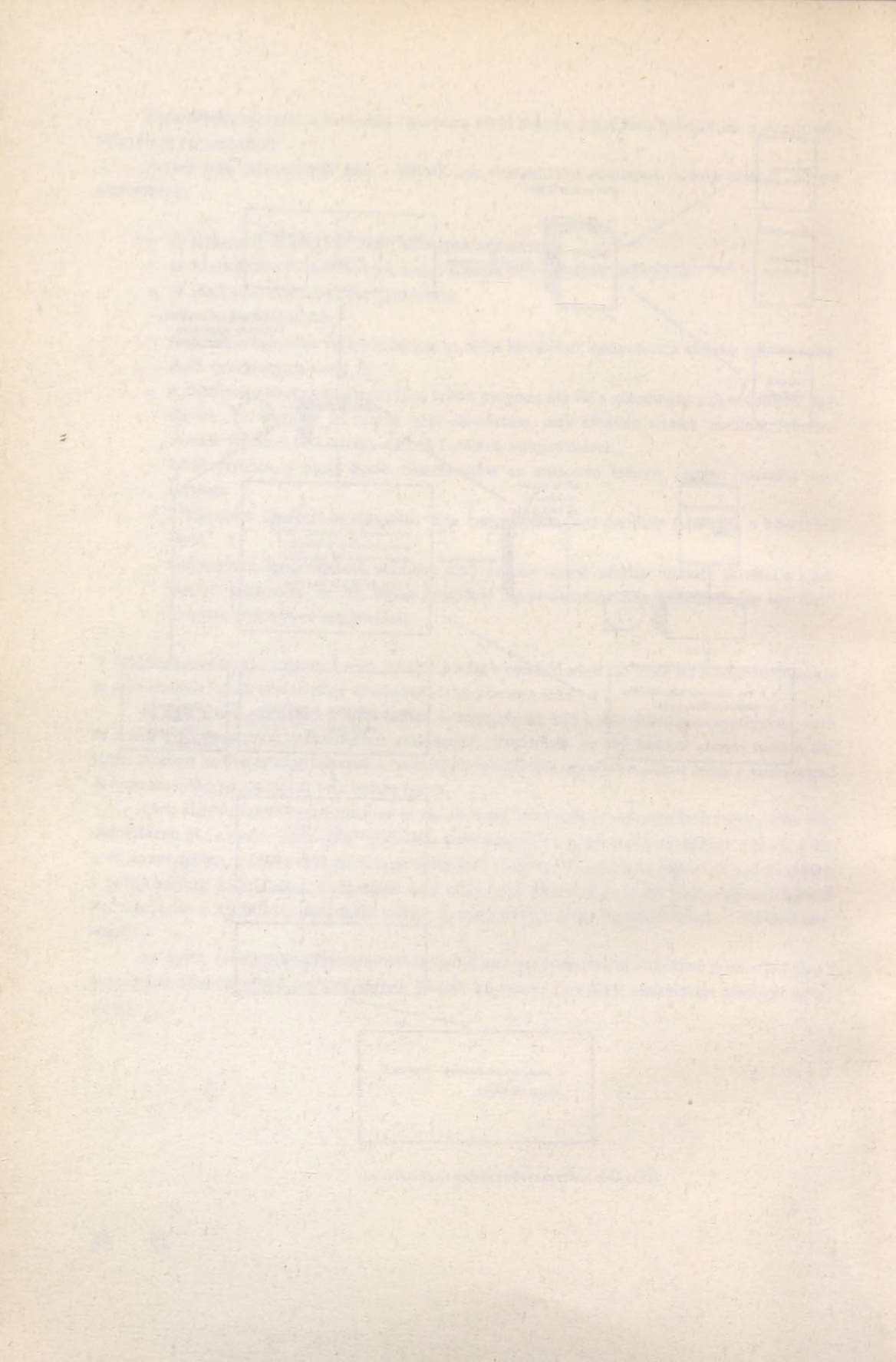

KIÁLLÍTÁSOK

Agócsy Pál:

Kiállítások kritikája, értékelése, közvéleménykutatás szerepe a múzeumi közművelődési munkában

Minden művészeti és tudományos megnyilatkozás, amely közönségnek szól, igényli a szakmai bírálatot. Nem kivétel ezalól a múzeumi közművelődési tevékenység speciális és mindmáig legfontosabb formája a kiállítás sem. Ennek ellenére alig találkozhatunk kiállításaink elemzésével, legfeljebb hézagos ismertetésével. E kis dolgozatomban – a teljesség igénye nélkül –, megkísérlem a kiállítások előzetes, folyamatos és megnyitás utáni értékelésének rendszerét összefoglalni.

A kritika, a szükségesség megállapítása, már a kiállítási ötlet megfogalmazásakor megkezdődik. Eredményes és sikeres kiállításra csak az számíthat, aki jó és a közönség által igényelt kiállítási témával indul. Ma, nagyon helyesen egyre inkább az oktatási és népművelési igényeknek, terveknek és irányvonalaknak megfelelő témák kerülnek előtérbe. A Természettudományi Múzeumban például igyekszünk olyan kiállításokat készíteni, amelyek valami módon segítik a természetismereti tantárgyak „nehéz részeinek" jobb megértését.

A jó kiállítás készítésének egész idején, az alapgondolattól a megnyitásig, különféle szakemberekből álló bizottság kíséri figyelemmel a kiállítások születését. A Természettudományi Múzeumban ez a bizottság tapasztalt biológus szakemberből, kiállítási installációk készítésében járatos művészemberből és pedagógusból áll, hogy a készülő kiállítás szakmai, esztétikai és didaktikai szempontból egyaránt megfelelő legyen.

A kiállításkészítés „csomópontjaiban" a forgatókönyv, a kiviteli terv és a kész kiállítás elkészültekor bővebb bizottság bírál és javít.

Mindennek ellenére a közönség véleménye és a tömegkommunikációs területen jelentkező kritikai elemzés nem nélkülözhető, annak ellenére, hogy ez nem a már elkészült, hanem a jövőben tervezett kiállítások számára lesz hasznos.

A kritika szó, valahogyan torzult kissé, ma sok ember számára azonos jelentésű a „ledorongolás" fogalmával. Ez azonban nem helyes, mert a kritika tulajdonképpen értékelést jelent, – talán nem is ártana ennek a jó magyar szónak a bevezetése az idegen kritika helyett. . .

Az értékelő elemzésnek természetesen ki kell terjeszkednie a szakmai helyességen túlmenően a didaktikai fogalmakra, a kivitelezés esztétikai vonatkozásaira csakúgy, mint a kivitelezés gondosságára, a kiállítás propagandájára a kísérő kiadványok, katalógusok értékelésére is.

A készülő kiállítások szervezési munkamenetének ismerete is szükséges az eredményes, de a kivitelezés munkáját nem gátló bírálatok és helyesbítések megfelelő időben megtörténtéhez.

Az egyes munkameneti kritikák a dolgok természeténél fogva tartalmaznak buktatókat, amelyek a hasznos bírálatot több-kevesebb ellenérzéssel fogadott okvetetlenkedésnek mutatják. Úgy vélem nem szükségtelen ezeket is sorbavenni. Az egyik általános tévedés a jobban fogalmának összetévesztése a másként fogalmával. Természetes, hogy valamilyen tudományos igazságot sokféle módon lehet bemutatni, de nem biztos, hogy ezek a módozatok jobbak, mint egy másik. A kiállítás forgatókönyvét és építését megtervező szakembernek megvannak a maga elgondolásai a bemutatásról, ha ezt másvalakinek az övétől eltérő ötlet megzavarja, attól a kiállítás nem lesz jobb. A kritikusnak tehát vigyáznia kell arra, hogy csak olyan változtatást javasoljon, amely valamilyen szempontból *jobban* kifejezi a mondanivalót és nemcsak *másként*. Magától érthető, mégis ki kell mondanom, hogy a szakmai vagy didaktikai hibák feltétlenül javítandók.

A másik kritikusi hiba a javítás lehetőségén túli kritizálás. Nagyon hasznos, ha valaki megjegyzi a forgatókönyv elolvasása után, hogy ez az adat helytelen. Ugyanez az észrevétel a kész kiállítás megnyitása után már csak nagy időveszteséggel, sok felesleges munkával javítható. Esetleg egész kiállításrész lebontását, újrafestését stb. vonja maga után.

Sok kritikai észrevételt és ezzel együtt sok elkerülhető vitát okozott már a „hagyományok ellenállása". A kritikusok egy része idegenkedik az új tárgyköröktől, az új meglátásoktól és méginkább az új formáktól. Ez az idegenkedés sokszor állít falat jó, vagy legalábbis kiforrás reményére jogosító témák és megoldások elé. Forradalmi korszakunkban feltétlen szükséges, hogy a kevéssé biztos eredménnyel kecsegtető kísérletekre is legyen mód.

A szakmai bírálatok mellett szükséges a közönség értékelő tevékenysége is. A közönség véleményének megismerése a visszajelzések rendszerének kiépítése fontos feladat, ez ma még bizony nem mindenütt tökéletes. Igaz, hogy a múzeumi közművelődés nevelni akarja a közönséget és tény, hogy a közönségnek erre az alakításra szüksége is van, mégis szükséges, hogy a közönség tetszését és nemtetszését figyelembe vegyük és szervesen beépítsük további munkánkba. A közönség felmérése és véleményének kikérése szükséges, de e felmérés módszerei még nem kiforrottak. Hiszem, hogy fontos feladata a kezdeti nehézségeken túljutott múzeumi közművelődési egységeknek e felmérések módszertanának kidolgozása és ilyen irányú tapasztalatainak közzététele. Egyéb adatokkal nem rendelkezvén, ismét a Természettudományi Múzeum gyakorlatára kell hivatkoznom. Nálunk már jó úton halad a sokirányú kiállítási dokumentációs archívum kiépítése. Ebben az archívumban – okulásul az utánunk jövőknek – a forgatókönyv variációi, az installációs tervek rajzai, a kész kiállítás fényképei csakúgy bennefoglaltatnak, mint a plakátok, katalógus és újság kritikák, valamint a zárás után a vendégkönyv is.

A felmérés hatékony eszköze a kérdőív. A kérdőív hatékonyságának záloga, hogy ne legyen benne felesleges kérdés, hogy érezze a látogató, akivel kitöltetik, hogy fontos segítséget nyújt a múzeumi munkában és végül, hogy legyen kényelmes hely, ahol ki is töltheti azonnal a kiállításon szerzett friss benyomások hatása alatt.

A hasznos bírálat és értékelés forrása lehet a jól megszervezett múzeumbarát kör is. A múzeumi dolgozókkal jó kapcsolatban levő, a múzeumot második otthonának tekintő és a múzeumbajárást életformaként élő múzeumbarát sok hasznos segítséget adhat a további munkához, különös tekintettel a múzeumi közművelődési tevékenységre.

Nem érdektelen a sajtóval, rádióval és televízióval kiépített állandó kapcsolat sem. Túl a propaganda hasznosságon az újságírók hasznos és építő bírálatai és értékelései iránytűk lehetnek a további munkánál. A tömegkommunikációs intézmények közművelődési szakemberei, széles ismertségű szerkesztői és riporterei sokkal inkább közönségszemmel tudják nézni a múzeumi tevékenységet, mint a múzeumi dolgozók. Talán sohasem történt még meg, de mi lenne, ha kipróbálnánk, hogy egy-egy jelentősebb kiállítás munkálatait felkért sajtószakember végigkísérné a születéstől a lebontásig és időnként beszámolna a közönségnek és a szakembereknek egy-egy cikkben a tapasztaltakról.

Végül, de nem utolsó sorban, a különböző múzeumi szakemberek és közművelődési munkatársak egymást is segíthetnék, ha tájékozódnának és ötleteket adnának egymásnak valamilyen új és jobb megoldás keresésében. Egyáltalában nem tartom lehetetlennek, hogy a Természettudományi Múzeum jó és megvalósítható népművelő ötleteket adhasson mondjuk a Nemzeti Galériának és viszont. Az MRMK szervezte továbbképzéseken mód nyílik erre, de ezen túl az egyes, vagy néhány múzeum közti ilyen kapcsolat sem látszik haszontalannak. Ennek előfeltétele azonban egymás kiállításainak ismerete. Ki tudja, milyen eredményt adna, ha felmérnénk, hogy egyes múzeumok szakember gárdája hány másik múzeum kiállítását látta? Ez nem akar a kritikáról szóló sorok kritikus befejezése lenni!

1. táblázat

A kiállításkészítés szervezése

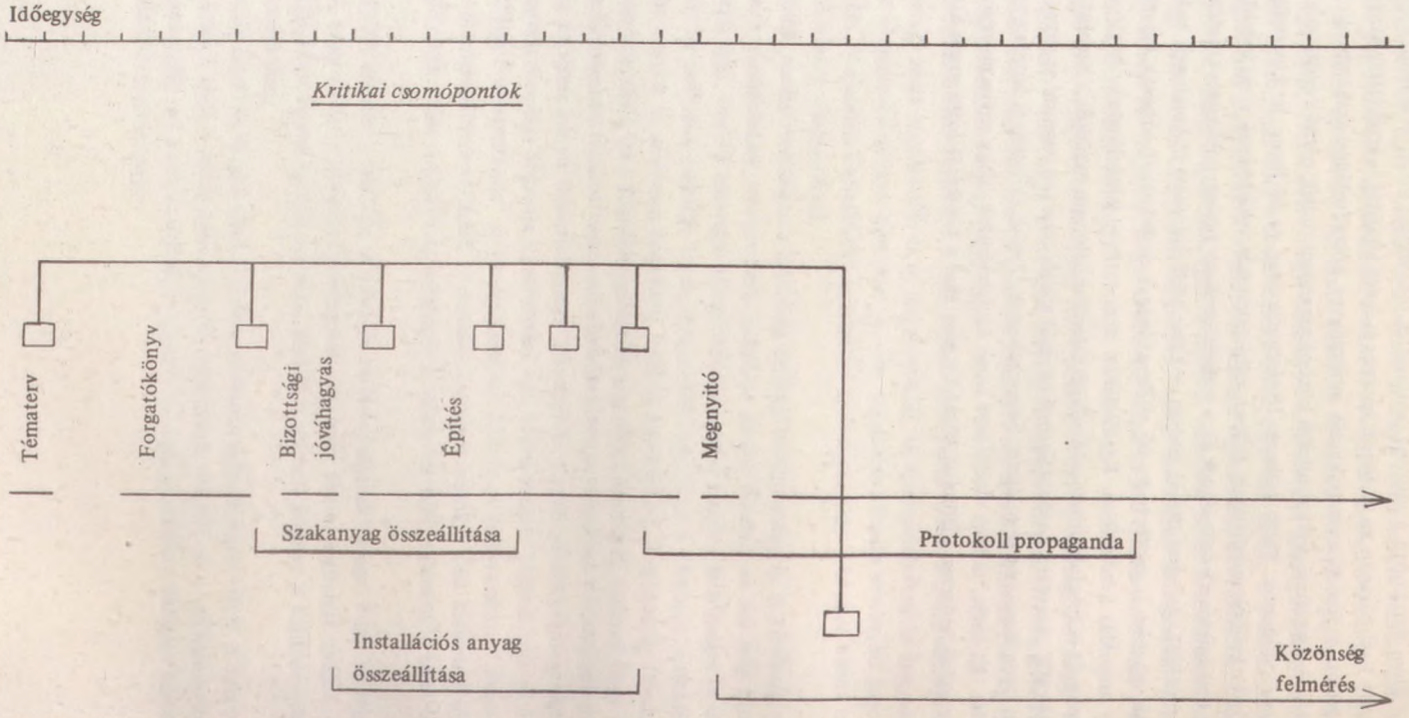

Bándi Gábor:

Magyarország népeinek története az őskortól a honfoglalásig

(ÚJ ÁLLANDÓ RÉGÉSZETI KIÁLLÍTÁS A MAGYAR NEMZETI MÚZEUMBAN)

Mindig a Magyar Nemzeti Múzeumé volt az a hatalmas lehetőség, hogy a magyar föld népeinek sokévezredes történetét teljes áttekintésben, óriási régészeti és történeti forrásanyaggal bemutassa. Muzeológiai, építészeti és kiállításrendezési hagyományaink valahogy úgy hozták, hogy a teljes történeti folyamatot két, sohasem egyszerre készülő kiállítás reprezentálta, vízválasztónak tekintve a honfoglalást. Ennek kényszerű okait vizsgálni most nem feladatunk, megemlíteni mégis érdemes, hogy a közép-európai históriában oly fontos földrajzi terület központi kiállításának két fejezete közti többéves korkülönbség, sem szemléleti és módszertani, sem pedig a megjelenítés szempontjából nem tekinthető ideálisnak.

1. kép. I. terem. Az emberré válás kezdetei. Fotó: D. Erdőkürti Zsuzsanna.

Az új állandó régészeti kiállítás, amelyet 1977-ben nyitottak meg, minden előzőnél egységesebb és nagyobb igényű, mondhatni a legelegánsabb és leghagyományosabb e műfajon belül. A külső kép kérdésére még visszatérünk, a leghagyományosabb kifejezés viszont némi magyarázatra szorul. Évek óta beszélünk, vitatkozunk szakmai körökben a régészeti-történeti kiállítások felismerhető és lehetséges típusairól, arról a fontos kérdésről, hogy hogyan-miként lehet a régmúlt idők történetét úgy rekonstruálni, illetve ábrázolni kiállításainkban, hogy a közönség számára, eltérő műveltségi szinten befogadható legyen maga a múló idő, s a forrásként felhasznált tárgyi anyag valóban megmagyarázza, indokolja az egymást követő népek gazdasági és társadalmi fejlődését, folyamatos képet adjon egy tájegység humán történetéről. Ezt a célt leginkább az úgynevezett kronológikus régészeti kiállítás típusa képes megközelíteni, általában tehát ezt a kiállítási formát használtuk, használták az országos igényű bemutatók rendezésénél leggyakrabban, a Nemzeti Múzeumban és a kisebb tájegységek múzeumainak állandó régészeti kiállításainál is. Ez nevezhető e kiállítási téma hagyományának tehát, előnyeivel és hátrányaival egyaránt. A történeti folyamatosság mellett, évről-évre előtérbe került a komplexitás igénye is, hogy a szépségükben és kuriózitásukban figyelmet lekötő leletek mellett, az egykori élet sokrétűségét feltáró új kutatási módszerek, segítsék a látogatót a nehezen mérhető új kutatási módszerek, segítsék a látogatót a nehezen mérhető idő visszapergetésében. A Nemzeti Múzeum új régészeti kiállítása már többnyire ezt a módszert követi, amikor a történeti rekonstrukciót segítő természettudományok eredményeit is megjeleníti a nyolc teremből és egy folyosóból álló tárlaton. A paleobotanika, a zoológia, a legmodernebb kormehatározás és az embertan adatai képet kívánnak adni az élelemtermelés, a gazdálkodás, a történeti mozgások és vándorlások, illetve a különböző etnikumok változásairól. A komplexitás igénye tehát kétségtelen, a hagyomány ereje azonba mégis erős, mert a megvalósításban ezek a többletinformációk csak egy-egy korszakban és nem az egész kiállítás folyamatában jelennek meg.

Érezhető az új kiállításon a másik kiállítási típus, a tematikus rendezési elv érvényesülése is. A történeti eseményeket kiemelten végigkísérve, sajnos ez esetben sem elég konzekvensen, egy-egy tároló erejéig megszakítja a sort néhány kérdés részletes elemzése is. A paleolitikum és neolitikum bemutatásánál kiemelésre került pl. az eszköz- és szerszámkészítés, az egész őskorra oly jellemző agyagművesség viszont már csak a neolitikumban szerepel külön címszó alatt. Az egyes korokban a települési kérdések, a társadalmi szerkezet vagy az ugyancsak a felépítményhez tartozó vallási élet és művészet problémái más és más csoportosításban, egymásra nem hivatkozva, illetve egymásra nem építve különböző fogalmakkal jelennek meg. Az új kőkorban „ékszer, viselet, kultusz", a bronzkori teremben „viselet és fegyverzet", illetve „bronzkori művészet" a késő bronzkorban „művészet, hitvilág" a római korban még külön „kultúra, szórakozás" címszó beszélegy olyan problémakörről, amelyet egy egységes fogalmakat használó kiállítási koncepciónak, éppen a közönség tájékoztatását, illetve megértését segítve logikusabban láncrafűzve, vissza-visszatérve kellett volna szerepeltetnie. Belénk rögződött kutatási tradícióinkkal jól magyarázható az is, hogy a temetkezési szokást pl. önállóan végig visszatérően külön tárgyalja a kiállítás, sokszor csak szárazon regisztrálva ennek régészeti tényeit, minden összefüggés megvilágítása nélkül az így vagy úgy megmagyarázott, részleteiben is kibontott társadalmi, kultusz és vallási kérdésekkel.

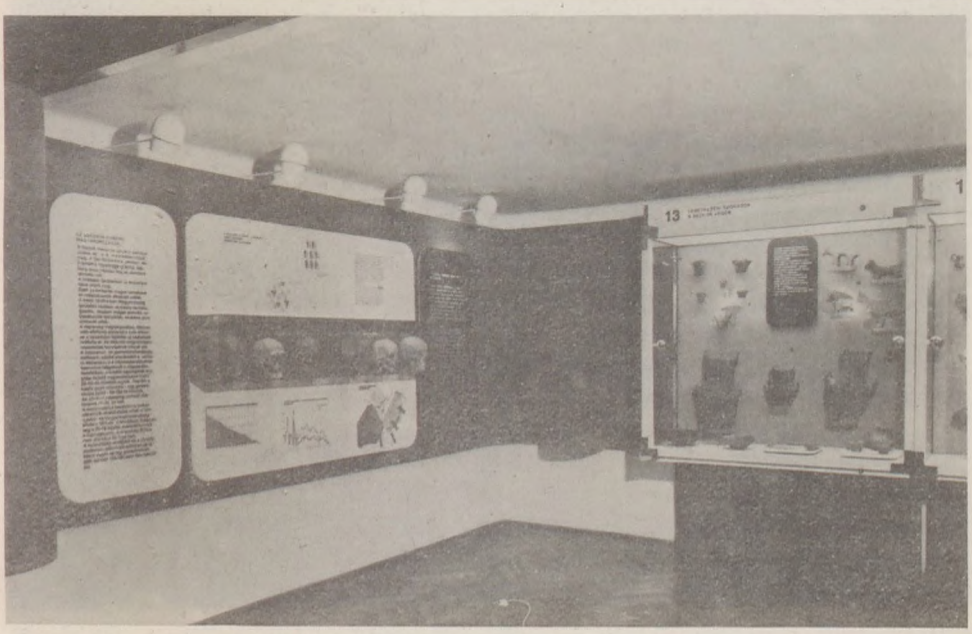

2. kép. Rézkor. Részlet. Fotó: D. Erdőkürti Zsuzsanna.

Többször megnézve a kiállítást teljes folyamatában és néha termenként, korszakonként különkülön is, egyre erősödött bennem az az érzés, hogy a pártatlanul gazdag leletanyagra épített tartalom és a nagy eleganciával végiggondolt, s a teljes téren végighömpölygő, éppen homogenitásában nagy erejű installáció között, végzetes ellentét feszül. A belsőépítész Fekete György, minden bizonnyal hasznos szakmai instrukciók nyomán, megérezte egy több évezredet átfogó történeti kiállítás lényegét. Nevezetesen azt, hogy az eseményekben oly gazdag történelem megértését szigorú rendezési elvnek, egységes értelmezési lehetőségnek, történeti folyamatot erősítő külső megjelenésnek kell alátámasztania. Az egyes korszakokat rendező régész szakemberek a maguk dolgát – néhány évezred vagy évszázad kárpát-medencei történetek összefoglalását –, kisebb eltéréssel, ugyanúgy önálló feladatként értelmezték. Egy-egy korszak bemutatásának belső rendje, logikája, a szerzők szakmai tudásából és szemléletéből adódó, többnyire helyes, de sajátos sztereotípiára épül. Nézzünk erre néhány kiragadott példát. A földtörténet és az őskor hatalmas, számunkra alig mérhető évtízezredeit, talán a legnehezebb feladat úgy emberközelbe hozni, hogy érezhetővé váljon a mikronokban mérhető, s mégis lépésenként-forradalmi változás eredménye, a hominizáció. A kiállítás első terme ezt a folyamatot kíséri végig, természetesen más módszerekkel, mint ahogy az a későbbi korokban lehetséges. Figyelemmel ez a rész jól végigkövethető, leszámítva a közönségvezetés kicsit kacskaringós útját, s azt a nem lényegtelen hibát, hogy az amúgy is nehezen felismerhető emberi produktumok és relik-

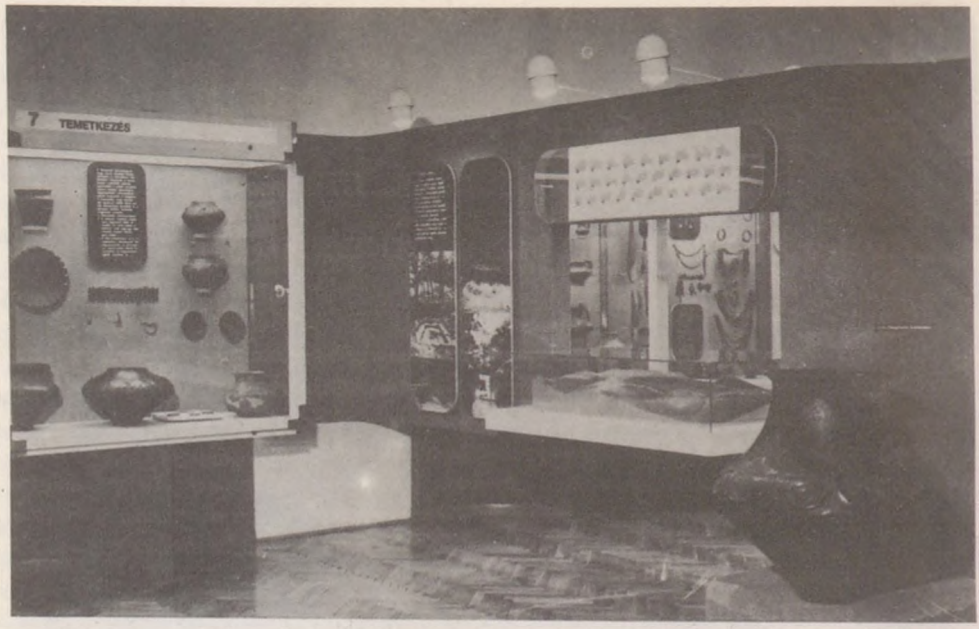

3. kép. Hallstatti kultúra. Részlet. Fotó: D. Erdőkürti Zsuzsanna.

viák között a legfontosabbak, Sámuel nyakszirtcsontja és a festett Csurunga nem kaptak semmilyen kiemelést. Az újkőkor megértését az élelemtermelés forradalmának és ezzel összefüggésben a szerszámkészítésnek, illetve a meghatározó agyagművességnek elemzése indítja. Erre épül a fontosabb földrajzi régiók különböző, illetve egymást követő népeinek történeti bemutatása. A történeti vázlatot megszakítja az alföldi tell-település típusának külön bemutatása és egy, az újkőkori ékeszerekre, viseletre és kultuszra utaló általános értékelés. Más szisztémát követ a hármas terem rendezője, a korai és középső bronzkor összefoglaló bemutatására. Az 1200 év történetét, a terem elején és végén egy logikusan szakaszolt és közérthető címszavakkal megfogalmazott történeti vázlat fogja össze. E keretben kapott helyet a bronzkori népek életének teljes keresztmetszetét bemutató tematikus feldolgozás, mely a települési formák és rendszerek, az életmód, a bronzművesség, a viselet és fegyverzet és a kereskedelem, illetve művészeten keresztül, eljut a temetkezési szokások segítségével a lehetséges társadalmi kép és a bronzkori ember bemutatásáig. A kiemelt példák már az őskoron belül is világosan érzékeltetik, hogy egységes rendezési elvről mennyire nem beszélhetünk e kiállításon belül.

A maga nemében, éppen a sokféle és bőséges forrásanyag miatt külön életet él, a római kort beutató hatodik és hetedik terem, ahol a részletesen kidolgozott témák sokasága miatt, furcsa módon e nagyon jól ismert rövid négy évszázad történeti eseményei háttérbe szorulnak. Itt említem először, de nem utoljára az építészetileg igen szerencsétlen megoldású galériák funkciótlanságát is. Semmi

sem indokolja, csak talán ez az építészeti kényszer a római művészet egy részének történelemből kiszakított „félemeleti" bemutatását. A pannóniai társadalom lényeges meghatározó elemei, az őslakosság, a katonaság, illetve a közvetett utalásokban bemutatott hivatalnok, kereskedő és kézműves réteg mellett, kirívó a „Nők Pannóniában" című tárló kiemelése, már csak azért is, mert a jól tagolt és szerkezetében karakterisztikus társadalom összefoglaló ábrázolása kimaradt a kiállításból. Különös furcsasága a hetedik teremnek az is, hogy a pannóniai vallási élet mellett kerül bemutatásra, a tartomány gazdasági életének egyik fontos meghatározója a villagazdaság, egy részrekonstrukció ürügyén. Tapintatlan dolog emlékezni egy új kiállítás bemutatásakor a megelőzőre, de azt hiszem, hogy e kényszerű társítás oka, a villa rekonstrukció változatlan átvétele a régi kiállításból. Alig segít ezen a kényszermegoldáson a villa háziszentélyének összefüggése a termet kitöltő vallási élet tárlóival.

Egységes, harmónikus képet nyújt a folyosón elhelyezett népvándorláskori történet bemutatása. Itt, a források sokszor kényszerű szükségessége, illetve egyoldalúsága is segített abban, hogy a történeti folyamat, az egymást váltó népek eltérő anyagi kultúráján keresztül, a legközérthetőbben kerüljön a közönség elé.

4. kép. Római terem. Keleti kultuszok. Fotó: D. Erdőkürti Zsuzsanna.

A nagyvonalúan kivitelezett, összefüggő és végigkövethető mondanivaló kifejezésére igen alkalmas installáció, s a szinte termenként külön életet élő tartalom tehát nem tudott egységgé formálódni a kiállításban. Az egyeztetés hiánya sok apró részlet említésével igazolható anélkül, hogy azokat technikai kérdéssé egyszerűsítenénk. Bár volt a kiállításnak grafikai tervezője is, a különböző elterjedési, kereskedelmi és történeti térképek a legjobb példák arra, hogy korszakonként más és más szándék, szakmai szempont és értelmezés szülte azok kliséit, de a befogadóközösség számára mégsem sikerült egységesebben értelmezhető formában megjelenniük. Bármennyire szépek és jók, jól magyarázók, hitelesek és hihetők tehát az egyes tárlók mondanivalói, sőt egy-egy korszak összképe is, ebből a kiállításból hiányzik az egységbe foglaló szemlélet, a részeket fogalmakban, belső logikában szövegmélységig összesímító főrendezői akarat. Ezt éppen egy olyan országos kiállítás, amely a legnagyobb gyűjteményt reprezentálja és a legjobb szakemberek közös tudásával készült, semmiképpen sem nélkülözheti.

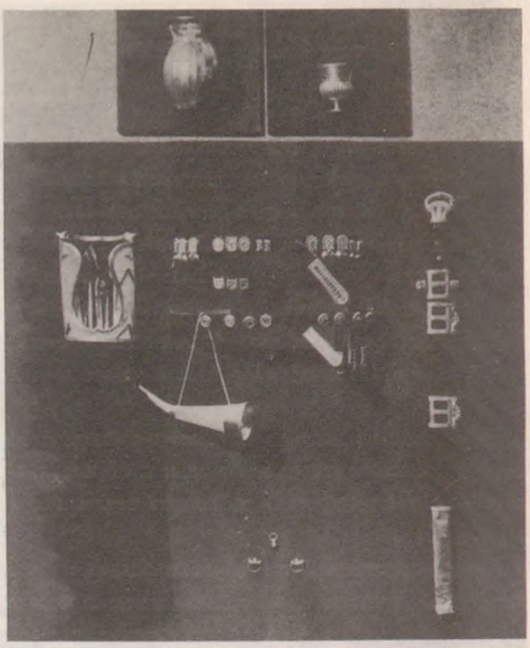

5. kép. Bócsai fejedelmi lelet.
Fotó: D. Erdőkürti Zsuzsanna.

A látványos és gazdag anyagú kiállításhoz jó katalógus, igen hasznos, tízszeres információkiegészítő szórólap-sorozat is kiadásra került. A speciális közművelődési munkára berendezett új építésű galéria, sajnos előadások és iskolai foglalkozások megtartására, a nyitvatartási időben teljesen alkalmatlan.

A Magyar Nemzeti Múzeum, úgy érzem, ezzel az országos régészeti kiállítással – elsősorban az elmondottak miatt –, szakmai, szemléleti és módszertani szempontból, alig tudott jobb eredményt produkálni, mint ugyanezen a helyen tizenöt évvel ezelőtt.

Fancsovits György:

„Hej Nagykőrös híres város" című kiállítás egyéni arca

1913-ban jelent meg „a városi múzeumok feladatai és a Fővárosi Múzeum" című Szabó Ervin tanulmány. Szabó Ervin ebben a művében kifejtette azt a tételét, inkább kívánalmát, miszerint a városi múzeumoknak egyéni arccal, a helyhez, a tájhoz, népének életéhez kötődő gyűjteményekkel, „egyéniséggel" volna jó rendelkezniök. A helyzet tudniillik az volt, hogy a megyei, városi múzeumok többnyire a Nemzeti Múzeumot utánozták. Gyűjteményeik, szerkezetük, valamint kiállításaik az ország legtekintélyesebb múzeumának példáját követték. Ezáltal meglehetősen skematikus múzeumi fölállás született. Szabó Ervin, továbbá a múzeumi szakemberek a múzeumok korszerűsítése a múzeumi közreműködés, – ahogyan akkor mondták „szabadtanítás" – kiterjesztése érdekében, sürgetően léptek fel. Szóban és írásban eszközölt javaslataikat azonban csak lassan érlelte meg az idő.

Szabó Ervin a múzeumok „egyénisége" fogalma alá a következőket rendelte: „Az egyik a helyi. a lokális érzelmekhez, mondjuk ki: a lokálpatriotizmushoz való kapcsolódás... a másik: a nagy nemzeti gyűjteményekkel való versengés ... lehetetlensége... a harmadik követelés: olyan speciális gyűjteményeknek kell lennie, amely szorosan simul a város sajátos, azt más városoktól megkülönböztető jellegéhez. ugyanolyan egyéniségnek a múzeumok körében, amilyen egyéniség a város a többi városok körében." Szabó Ervin gondolatai mindmáig érvényesek, figyelmeztetőek és aktuálisak. Napjainkban sem általános még múzeumaink gyűjteményszerkezetének, kiállításainak „egyéni arca". Ha múzeumainkat szembesítenők a fent idézett követelményekkel, nem mindegyik állná ki a próbát. Kivétel természetesen akad, s bíztató a jövőre nézve, hogy egyre több. Ilyen kivételnek tartom a nagykőrösi Arany János Múzeum új állandó kiállítását is.

A KIÁLLÍTÁS SZEMLÉLETMÓDJA

A társadalom életének különböző megnyilvánulásai nemcsak homogén elemek, nem tértől, helytől, időtől elvonatkoztatottak, hanem organikus rendbe csoportosítottak és összefüggők. Figyelemreméltó ebben a kiállításban az, hogy összetetten kerülnek bemutatásra a különböző tematikák, a korok, a műfajok (régészet, néprajz, irodalom, és pol. történet) a valamikori valósággal adekvátan.

A tárlat nyíltan látni hagyja a tervezők koncepcióját. Tömör válogatás eredménye az az anyag, amivel dolgoztak, amit kiállítottak. A témaköröket nem az írás tartaja össze, hanem a tárgyegyüttesek egymásbakapaszkodása. Milyen tárgyegyütteseké? Olyanoké, melyek származásra, lelőhelyre nézve, valamint funkcionálisan is helyiek. Nagykőrösön volt és van gyökerük. Igy, a tárgyak muzeális minősége, jellege már ezért sem véletlen, hanem nagyon is konkrét. Előzményük és folytatásuk van. Nagykőrös történelmi adottságainak köszönhetik létüket, életüket és működésük során ilyen adottságokká lettek maguk is.

1. Fotó: Farkas Árpád, Magyar Munkásmozgalmi Múzeum

A kiállítás középpontjában a társadalmi értéket termelő munkát végző ember áll. Kettős „síkban". Ott egymástól el nem választható módon kulcsolódik egymásba az anyagi kultúra és a szellemi. Mindjárt az elején, az indító régészeti korszakok bemutatott leletanyagai nemcsak a „már"-ra, az „akkor"-ra felelnek, sokkal inkább a létfenntartás biztosítására. A munka hogyanjára és eszközkészletére. Hogy, azután erről a fundamentumról intonálja a későbbi fejezeteket is. A nyitó traktus-

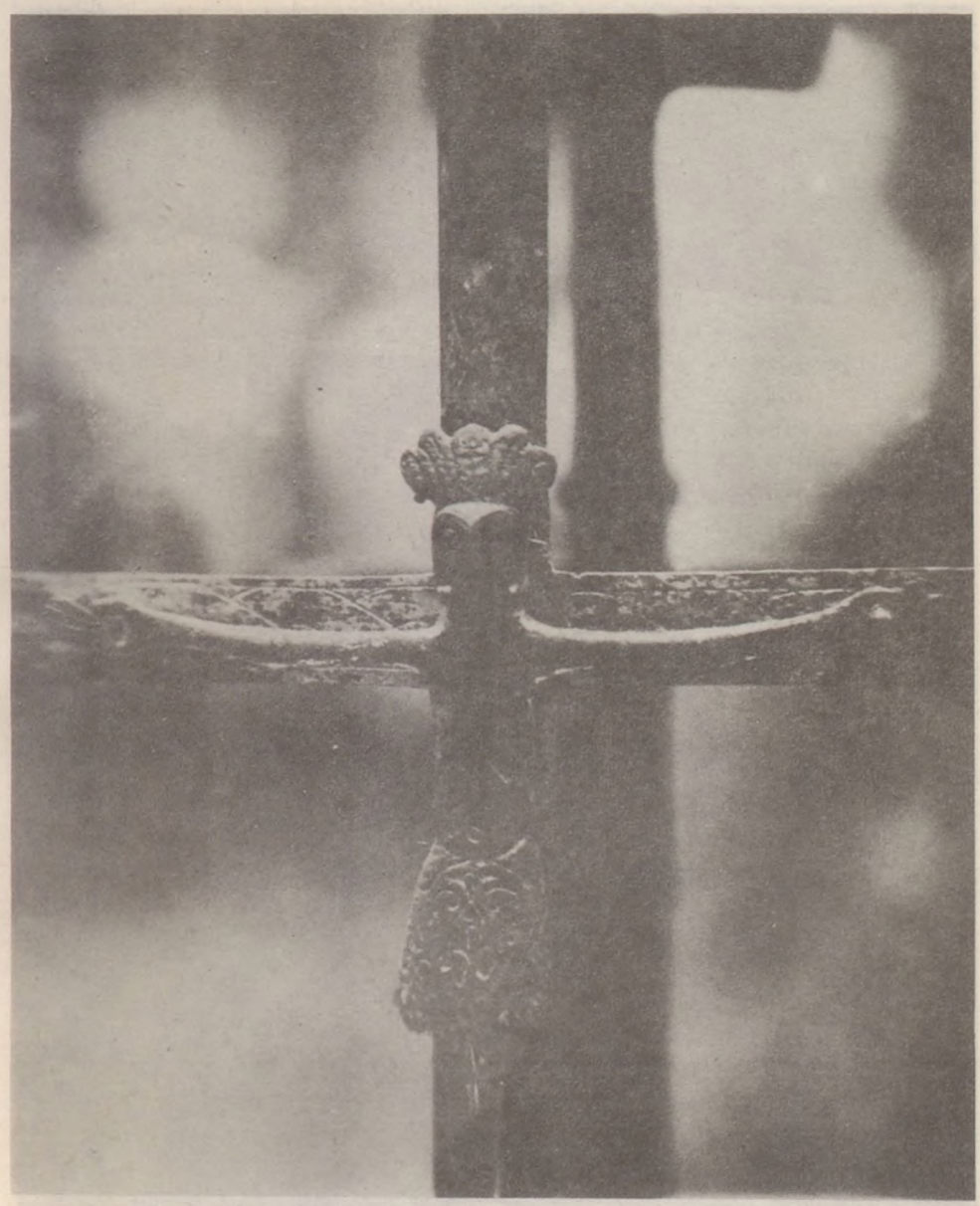

2. Fotó: Farkas Árpád, Magyar Munkásmozgalmi Múzeum

3. Fotó: Farkas Árpád, Magyar Munkásmozgalmi Múzeum

ban található az az ív is, amely a szellemi, ideológiai, művészi régióba vezet. A ludasi corpus. Pontosaban az aranyozott bronz körmeneti kereszt (12–13. század) Ludas négykaréjos kerek templomából. Ehhez fűzhető a kiállítás többi és későbbi fejezete, az iskola, mint szellemi műhely, de tulajdonképpen Arany János nagykőrösi korszaka is.

A rendezők fölemeltek egy maroknyit a történelmi táj századokon át változó talajából, ezzel érzékeltetendő, miért épült éppen oda (az árvízmentes térszínnek a Tisza nagy árterére néző peremére) a „kőrösi" ember. Látni engedik, hogy ez a többé-kevésbé védelmet nyújtó helyi energia milyen módon késztetett az önellátó gazdálkodás sokoldalú kihasználására. A külső és belső történelmi erők sokszor kedvezőtlen eróziója (a tatár pusztítás, a török hódoltság, két világháború stb.) ellenére és a pusztítással dacolva, mindig megkapaszkodott e parasztváros népe. A cserény fűzfavessző fala, a pásztor karikása, nyerge utal arra, hogy az elpusztult középkori határ pusztaságain „Gulyát növel a tábor helye" meg „Bársony füvet" és „csinos tanyát" (Arany János: A Tetétleni halmon c. költeményéből).

A szőlőültető fúró, a metsző-olló, a nyitókapa, a méricske fizikai voltuknál nagyobb jelentőségűek. Dolgozni tanítanak. Láttatják, hogy idővel a pusztákat feltörték, a 20. század elejére a homokot is megkötötték. Megtermékenyítették a satnya földet és ágyat készítettek a szőlőnek, gyümölcsnek.

A századfordulótól kezdődő intenzív szántóföldi, öntözéses kertgazdálkodásra élénk kereskedelem és ipar települt. A mezőváros önellátása érdekében már korábban növekedett a mesterségek száma, a céhes ipar. A mesterremekek, az ízléssel, nagy művi gonddal megformált használati tárgyak a cifraszűr itt nem önálló néprajzi értékek, egységek, hanem a történelmi folyamat szerves részei. Egy korszerű koncepció bizonyítékai.

A város védelmét szolgáló szakállas puska, nemzetőri fegyver, korteszászló, toborzólista, haditérkép, Böszörmény Zoltán fasiszta mozgalmának dokumentuma, a munkásmozgalom tárgyi emléke mindmegannyi jelzése annak, hogy az ország általános politikai története nem egyszer döntő befolyást gyakorolt a mezőváros életére. Sokszor korlátok közé szorította, vagy megtörte a parasztváros fejlődését. Máskor kitágította, – pl. a felszabadulást követő szocialista fejlődés – és átalakította. Mindebből annyi került bemutatásra, amennyi a helyi gyűjteményből rendelkezésre állt, és ami helyi gyökerű. Nem törekedtek tehát az esetleges hiányok pótlására.

EGY KIÁLLÍTÁS ANNYIT ÉR, AMENNYI TANULSÁGOT KIHÁMOZTUNK BELŐLE

Szembetűnő a kiemelés és elhagyás az alá és fölérendelés elvének, a kiválasztás, az értékelés törvényeinek sikeres alkalmazása. Az így megszületett mű: a komplex társadalomtudomány helyi eredményeinek muzeológiai vetülete.

A kiállított tárgyegyüttesek csoportosítása – amire fentebb már utaltam – elkerülte a konvenciókat (a kronológia túlzó szigorát, az anyag válogatásnélküli „csodálatát" stb.) A muzeológusok feltárták koncepciójukat tárgyi és vizuális megfelelőit, a mód pedig, ahogyan ezt kivitelezték, a mértéktartás, a forráskritika szép sikere. Ez annál is inkább példamutató, mivel a társadalomtörténeti kiállítás olyan freskóhoz hasonlítható, ahol számos az apró (és nem is mindig lényegtelen) részlet. Új

és legújabb kori történeti kiállításaink egyik általános problémája éppen az, hogy nem tud, vagy alig tud tömöríteni, elvonatkoztatni. Ez a bemutató éppen ezt teszi.

Mint minden kiállításon, úgy itt is vannak kompromisszumok. Három csomópontját vélem felfedezni. A mezőváros virágkorának ábrázolásában találom az elsőt. Nagykőrös régi szabadalmas város volt. Önkormányzata fokozatosan alakult ki a török hódoltság alatt. Némely ügyben a „három város törvényszéke", szövetsége (Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd) döntött, némiképp hasonlóan a felvidéki bányavárosok szövetségéhez. Rétegzett paraszti társadalma, „paraszt demokráciája", annak működése és funkcionálása igen lényeges vonása és a bányavárosokétól eltérő sajátossága. Szerepéhez méltóan keveset látni ebből.

A második probléma Arany János szellemének és munkásságának túlméretezett idézése. Kitűnő dolgokat kevernek hangsúlytalan részletekkel. Itt, a pedáns tanár tűnik az ember szemébe, ott, a népies-nemzeti költő, amott, a család ereklyéi, a pályatársak, a tanárkollégák kitűnő csapata. Mindez kissé fárasztó, amit a többnyire „egysíkú" írott és képi anyag nem enyhít, csak fokoz. A „legmagyarabb költő"-nek – miként Németh László nevezi – szellemi öröksége, nagykőrösi munkássága, emberi arca elvitathatatlanul pedagógiai hatásra késztető.

A harmadik kompromisszum a közelmúlt ábrázolásában lelhető fel. A jelen alapjait képező életmódbeli, társadalmi váltásnak – amely több szakaszban, 1945–1948–1962 zajlott le – nem találni összefoglaló, egyben tömör és kifejező tárgyegyüttesét. Vigasz lehet, de a helyzetet nem menti az a tény, hogy történeti kiállításainknak ez neuralgikus pontja. Hogy szinte sehol sem sikeres, vagy megnyugtató a közelmúltra, a jelenre kitekintő kiállítási módszer.

A táj emberi vegetációja valószínű, hogy a látogatók többségére hatást gyakorol, hozzátartozik a kiállítás „egyéni arcához". Strobl Alajos markáns arcú Vén Gulyása egykor akár a mezőváros emeri szimbóluma lehetett. Arany megénekelte versében, és ebből választott részlet a címadó mottó. Aki a tárlaton a portrékat figyelmesen tanulmányozza, a műveltségre törekvésnek, a közügy iránti érzékenységnek számos példáját tapasztalhatja. Egy Balla Károlyét, a 19. század kiemelkedő természettudósáét, nemzetgazdászáét, a futóhomok megkötésén fáradozó szőlőtelepítőét. Egy Szigeti Wargáét. Arany János tanárkollégáját a hegeliánus bölcselőét. B. Tóth Ferencét a homoki szőlő nemesítőjét. Vági Istvánét a magyar munkásmozgalom kiemelkedő alakjáét és sokan másokat. A személyiségeket szerepeltetni a rendezők jó pedagógiai érzékét árulják el, közművelő beállítottságukról tanúskodik.

A MEGOLDÁS TANÍTSON LÁTNI

Mondják, hogy a kiállítás olyan, mint egy jó regény, nem kell hozzá magyarázat, önmagáért beszél. Igy igaz nagyjából. Ha van mondanivalója a kiállításnak, a kiállítás látogatói sem mondhatnak mást. A kiállításnak tehát igényesen kell kommunikálnia. A kiállításrendezés műfaj. Az adott témától függő, kötött műfaj. A társadalomtörténeti kiállítások rendezésekor, a választható módok bonyolultabbak, mint más (homogénebb) kiállítások esetében.

A nagykőrösi kiállításon választott módszer hagyományos. Ugyanakkor közeljut a célszerű, az optimális feldolgozáshoz. Miben látom én ezt? A művészeti tervező először is szembe tudott nézni az „egyszerű" tárgyak sokaságával. Érzékét és képességét bizonyította e „hétköznapi" tárgyak – kü-

lönböző munkaeszközök, használati és személyi emlékek önmagukban nem hatásos tárgyainak – művészi kiállítására. Meg tudta teremteni a tárgyak és látogatók nem könnyű kapcsolatát.

A történeti kiállításon nem döntő a külső forma, a díszesség, annál inkább jelentős a belső tatalom, az információképesség, valamint a társadalmi mondanivaló. Ebben a minőségben fontos tárgyak kerülnek kiemelésre. A művésztervező munkája során értékelni tudta egy-egy tárgy helyét a témaegyüttesben. Kiváló képességekre vall egy-egy tárló megformálása. Például: „A Falusi Templomok

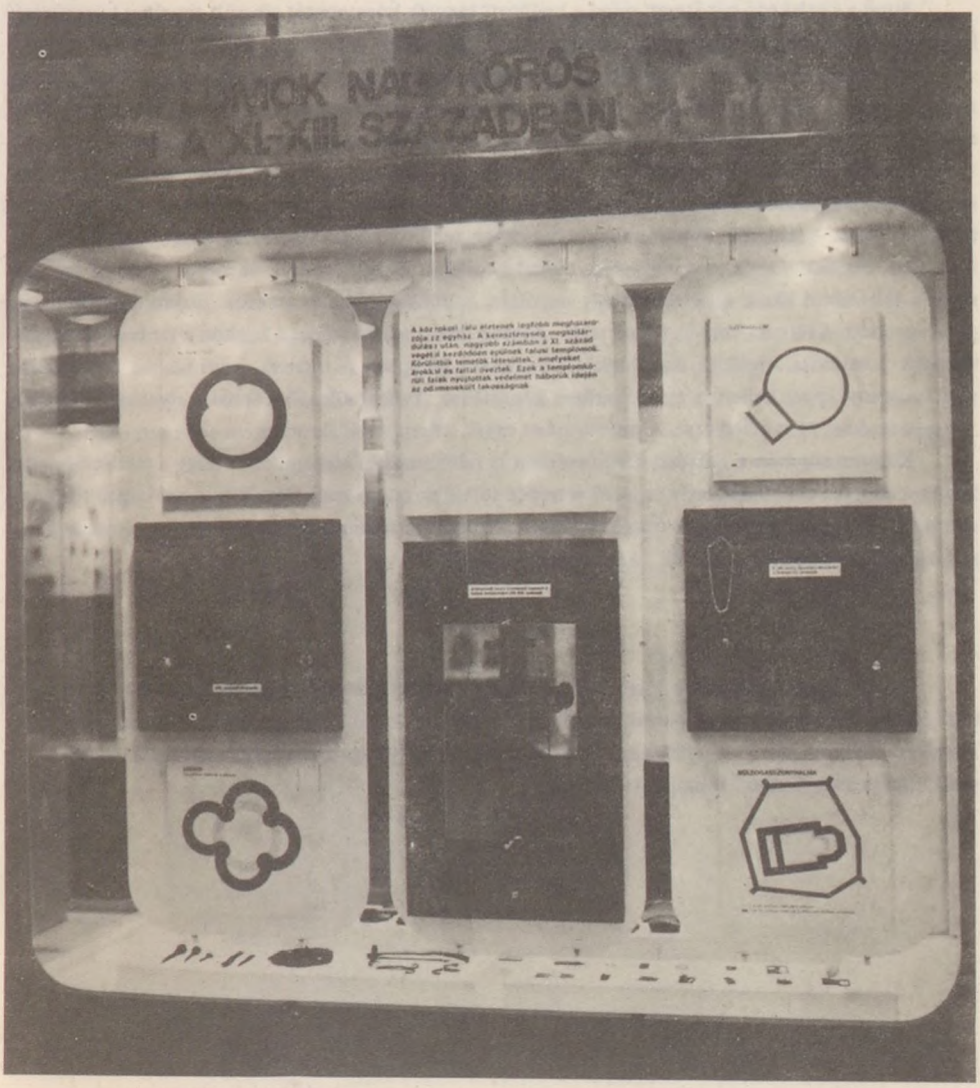

4. Fotó: Farkas Árpád, Magyar Munkásmozgalmi Múzeum

Nagykőrös Környékén a XI–XIII. században" témának művészi megkomponálása. A központi tárgy itt a ludasi kereszt. A keresztet a harmadolt sík hátterek középső egységének alsó mezejében helyezte el hangsúlyosan, így az oldalsó mezők templomrajzai, egyéb tárgyai középre vezetik a szemlélő szemét, éppen oda, és arra, ahová kell. Vegyünk egy másik példát: „Nagykőrös mezőgazdasága a XX. század elején" című tárló kompozíciójának középpontjában a homokot megkötő, szőlőtelepítő ember áll; egy nagyméretű portré és több fotó. A vizuális információ hangsúlya a portréra esik. Mellette csupán egyetlen szerszám, a homokfúró kap szerepet, amely így a munka nehézségének jelképes erejévé válik, szinte felfokozódik.

Mind a közlekedő-nézőteret, mind a kiállított tárgyak környezetét sikerült egységes környezetté alakítani. A pihenőteret odahelyezte, mintegy a kiállítás feléhez, ahová szükséges.

A múzeumi tárlaton a valóságot közvetítjük eredeti tárgyak felhasználásával. Önmagukban azonban ezek a tárgyak nem képesek folyamatok ábrázolására. Ezért szükséges más anyaggal is élni, a hiányt pótolni. A lényeg bemutatására alkalmas modellt kell megteremteni. Egy céltudatos keretet. A nagykőrösi szellemi élet fellegvára a református iskola volt. „A Fiastyúkban nincs annyi csillag, mint akkor Nagykőrösön volt..." írta Jókai az 1850-es években. A tárlatnak mintegy a felén külön terembe léphet a látogató. Tanterembe, helyesebben tanári szobába lép. Pedig erre a tárgyak naturálisan nem utalnak, mégis ez a benyomás támad bennünk. Elvont modell, de képes elhitetni azt, ami célja: a valamikori iskola szellemi műhely mivoltát. A közlés módja és eszköze tulajdonképpen itt nagyon egyszerű. A terem közepén fekvő tárló, mintha tanári asztal volna; a falakon a tantestület kiválóságainak portrésora, végül az összefoglaló teremszerű kiképzés. A tervező annyi szabad felületet hagyott amennyi éppen kellett a teremszerűség képzetéhez. Tudott ellenállni annak a nyomásnak, amely anyagokat akart itt is elhelyezni. A megformálás egyik csúcspontjának tekintem ezt a megoldást.

Kompromisszum a művészi kivitelezésben is felfedezhető. Megemlítem, hogy a tárlók némelyikében a tárgyak csak illusztratív és jelző szerepet töltenek be, és nem fejezik ki a valóságos történeti szituációt. A tárlókban árván és öncélúan állnak. Kompromisszumot kötöttek egy-egy témaegységnél az áttekinthetőség rovására is. (Pl. „Arany János családja").

*

A „Hej Nagykőrös Híres Város" címet viselő régészeti, helytörténeti, irodalomtörténeti, néprajzi kiállítás forgatókönyvét Novák László írta, Dinnyés István, Fekete István közreműködésével. Tervezte: Hámory László. Kivitelezte: a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező Osztálya Hámory László irányításával. Készült: 1978-ban.

MÚZEUM ÉS KÖZÖNSÉG

Riethmüller János:

Múzeum és közművelődés

A Fejér megyei Múzeumok jogelődje a „Fejérvármegyei és Székesfehérvári Régészeti Egylet" több mint száz éve: 1873 októberében alakult. Ekkor 137 tagja volt.

Ebből az egyletből jött létre 1910-ben a „Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület" és ettől az időponttól kezdődően beszélhetünk a szó szorosabb értelmében múzeumról. Dr. Lauschmann Gyula az egyesület titkára az alakuló ülésen így fogalmazta meg a Múzeumegyesület közművelődési céljait: „Minden múzeumnak kulturális hivatása az oktatás és a nevelés, mely a nagyközönségre, a tanuló ifjúságra és a tudós világra egyaránt kiterjed. A műveltség alacsonyabb fokán állókkal szemben a történelmi emlékeknek, a természeti és néprajzi tárgyaknak bemutatása által az iskolát pótolja, bővíti az ismereteket és nemesebb irányt ad az egyéni lelkületnek. A műveltebb közönséget szórakoztatva eleveníti föl a múzeum az egykor halott tanulmányokat, de e mellett módot talál arra is, hogy az ismeretkör bővebb és gazdagabb legyen, sőt a kiállított művészeti tárgyak által az ízlés, az esztétikai érzés is nemesbedik."

Múzeumunk további fejlődése sem tér el a Magyarországon megszokott fejlődéstől: A Régészeti Egyletből Egyesületté alakulás után a múzeum fokozatosan olyan intézménnyé vált, amely már tevszerű feladatának tekintette a gyűjtő, feldolgozó és közművelődési munkát, kialakítva ennek intézményi és személyi feltételeit. Ezzel párhuzamosan a múzeum elszakadt attól az értelmiségi rétegtől, amely kialakulásában fontos szerepet játszott: a lelkes lokálpatrióták helyét átvették a tudományok szakemberei, az önművelést a tudományos ismeretterjesztés. A tudományos kutatómunka hihetetlen mértékben fejlődött, már a 30-as években csaknem valamennyi, később jelentős ásatási területté váló lelőhely bekerült a megye régészeti topográfiájába. A múzeum tudományos munkáját méltó módon reprezentálták állandó kiállításai, amelyeken minden szakterület eredményei bemutathatóak voltak. A későbbi fejlődés rohamosan kinőtte az azóta sem bővülő múzeumépületet, és csak a mostani időszakban kaptunk lehetőséget arra, hogy a 30-as évek állapotát visszaállítsuk.

Minden múzeum közművelődési munkájának alapja a kiállítás. Jó és korszerű kiállítások nélkül nincs múzeumi közművelődés, de az is igaz, hogy önmagában – egyedül hagyva a látogatót a bemutatott anyaggal –, ez sem ér semmit.

A múzeumokat elsősorban diákok látogatják, a statisztikák tanúsága szerint részvételük a látogatottságban kb. 70%-os. Döntően kötelező jelleggel, az iskolai kirándulások, vagy egy-egy óra keretében jönnek a múzeumba. Nem érdektelen tehát, hogy ezalatt kapnak-e késztetést arra, hogy egyénileg, pusztán a természetes érdeklődéstől hajtva megnézzenek más kiállításokat is, eljönnek-e még a múzeumba. Éppen ezért tanulságos megvizsgálnunk, hogy milyen arány van az iskolai csoportos és az egyéni diák látogatók között. A „muszályból" múzeumot nézőkben, éppen nagy számuk miatt is, ki kell alakítani a múzeumlátogatás belső igényét.

Ehhez foglalkozásokra, és olyan lehetőségekre van szükség, ahol elfelejtődik az iskolai jelleg, és átveszi helyét az alkotóképességekre, a játékosságra alapozott foglalkoztatás. Ezért dolgoztunk ki egy olyan múzeumpedagógiai tervet, amely óvodás kortól 18 éves korig minden fiatalnak többet próbál adni, mint amire jelenleg állapotában az iskola képes.

Az *óvodásoknak* szervezett foglalkozásokon nem ismereteket adunk át, nem próbáljuk megérteni, hogy mikor volt az őskor, és ennek milyen szakaszai voltak. Általában más ismeretet nem adunk, mint amivel a gyermek egyébként is tisztában van.

Ehelyett a játékot, a mesevilágot, a gyermeki fantáziát és a szabad asszociációs képességeket próbáljuk előtérbe helyezni, ezeket kapcsoljuk az illető korszak tárgyi emlékeihez. Az őskori foglalkozások esetében pl. ezt szolgálják azok a játékok, amelyeken varázslatot játszunk, vagy a középkori kiállításon a koronázási játék.

Célunk az, hogy a gyermekek személyes kapcsolatba kerüljenek az emberi történelemmel. Ennek alapvető eszköze a foglalkozásba szervesen beépülő rajzolás, festés vagy formázás. (Erre minden esetben a múzeumi kiállításon kerül sor, mert el akarjuk érni azt, hogy rajzolás közben, egyénileg is végig tudják követni a gyermekek az anyagot.)

Amikor a gyermek rajzol, ugyanazt teszi, mint a tudományos kutató: a történelem forrásaiból, ezek segítségével önállóan rakja ki egy korszak életét, elképzeli az akkori emberek életmódját, vizuálisan „megfogalmazza" mindazt, ami a tárgyakból kiderül. Megszólaltatja a néma régészeti tárgyakat, elképzeli az ezeket használó embert és a használat módját. Ezért is tartjuk olyan fontosnak, hogy a kiállítás az alkotó munka közben is a gyermekek rendelkezésére álljon. Nem az emlékezetet akarjuk próbára tenni, és azt sem tartjuk fontosnak, hogy esztétikai értelemben szép alkotások szülessenek. A történelmi tévedés sem lehet „bűn" ebben az esetben, mert az önfeledt alkotást sokkal fontosabbnak tartjuk az elkészült mű értékénél. Maga a folyamat a fontos, amit úgy is megfogalmazhatunk, hogy elsődleges célunk az, hogy a gyermek jól érezze magát a múzeumban. Eközben úgy tanul, hogy észre sem veszi, hogy tanítják. A legtöbb esetben 6–7 gyermek közösen készít egy rajzot. Ezzel „rákényszerülnek" arra, hogy megbeszéljék egymással: miről akarnak rajzolni. Más kikötésünk, mint az, hogy közösen dolgozzanak, nincs is. Ennek ellenére még soha nem fordult elő, hogy ne a foglalkozás témájában készültek volna az alkotások.

Több száz foglalkozás anyagát rendszerezve a rajzokból le tudjuk mérni a múzeumi hatásokat, meg lehet állapítani, hogy a foglalkozás mit jelentett a gyermekek számára, megtudjuk, hogy egy-egy csoport mennyiben képes a közös alkotásra és nem utolsósorban képet kapunk a személyiség fejlettségi szintjéről is. Éppen ezekért a gyermekrajzokat dokumentumként kezeljük és őrizzük.

Az *általános iskola alsó tagozatá*ban ugyanúgy foglalkozunk a gyermekekkel, mint az óvodás csoportok esetében. Pusztán az elnevezés alakul át múzeumi tanórává. Az emberi személyiségre nem jellemző az ugrásszerű fejlődés, ezért az iskolai oktatás szakaszosságának minden hibáját elkerülve megpróbáltunk egy folyamatos foglalkoztatási tervet kidolgozni. A gyermek élményvilága, környezete „kitágul", kialakul az időérzéke, egy csomó olyan változás következik be, amelyre reagálnunk kell. De a játékos módszer, a rajzoltatás és maga az elv nem változhat, a gyermeknek fontosabbnak kell lennie, mint a bemutatott anyagnak.

Különösen jó kapcsolatunk az alsó tagozatos napközikkel, a legtöbb foglalkozást nekik tartjuk. Ez érthető is, mert sokkal könnyebb beépíteni a múzeumlátogatást, mint az iskolai oktatás esetében. A napközis tanárok is egyre inkább keresik más közművelődési intézményekkel a kapcsolatot: nem egy olyan csoportunk van, amelyik egyik héten a könyvtárba, másik héten a múzeumba jár.

Felmerül megint az eddig még megválaszolatlanul hagyott kérdés: a gyermekek csak akkor járnak-e múzeumba, amikor kötelező?

A *vasárnapi gyermekfoglalkozások* sikere azt bizonyítja, hogy szeretik a múzeumot, jól érzik magukat nálunk.

Lassan kialakul ezeknek a múzeumi vasárnapoknak a törzsközönsége, mintegy 100–150 olyan gyermek jön foglalkozásainkra, akivel már állandóan találkozunk.

A foglalkozásokat korosztályonként tartjuk: külön a 3–6, a 6–10 és a 10–14 éveseknek. Különösen örülünk annak, ha szüleikkel együtt jönnek el: mindezideig ebben látjuk az egyetlen lehetőségét annak, hogy a „felnőtteket" is múzeumba szoktassuk.

Az egyéni múzeumlátogatások száma is növekedett a múzeumi foglalkozások hatására, ezért mindinkább azon kell gondolkodnunk, hogy a gyermekek és szüleik ilyenkor is megtalálják azokat a lehetőségeket, amelyekkel eddig csak foglalkozásokon élhettek.

Ez viszont már anyagi kérdés is, mert ki kell alakítani egy olyan – a kiállításhoz szervesen kapcsolódó teret – amely bármely közösségi vagy egyéni tevékenységre lehetőséget ad. Egy ilyen funkciónak az építészetben való jelentkezése együtt jár egy modern múzeum felépítésével. Ha a magyar múzeumok térbeosztását megvizsgálnók, akkor egyáltalán nem kapnánk pozitívabb képet, mint művelődési házaink esetében. Talán még az elv is közös: fontosabb a csoport és a tevékenységi kör, mint az egyéni látogató. Ennek térbeli kereteit nagyon nehéz átlépni, úgy érezzük, hogy a ruha néhol túl szűk, néhol túl tág rajtunk.

Múzeumunk munkáját ezidáig gátolta, hogy egyáltalán nem rendelkeztünk sem klubhelyiséggel, sem előadóteremmel. Előadásainkat, foglalkozásainkat sok helyen tartottuk, művelődési házak klubjától az iskolai osztályokig. Talán csak egy előnye volt ennek az állandó vándorlásnak: a múzeum több helyen képviseltette magát, tehát több helyen tudtak létezéséről.

Ifjúsági klubunk is ilyen körülmények között alakult, és ennek köszönheti azt is, hogy kb. 40 tagja 12 iskola tanulója. Van közöttük általános iskolás, középiskolás és szakmunkástanuló. Nagy részük vidéki, vagy kollégista. A részükre szervezett program olyan előadásokból, foglalkozásokból és kirándulásokból áll, amelyek segítségével megismerkedhetnek egy-egy múzeumi szakterülettel, a gyakorlatban megtanulhatják, hogy miképpen lesz egy tárgyból történeti forrás. A program nem próbálja időrendben bemutatni az egyes korszakokat: régészeti, néprajzi, művészettörténeti és történeti témájú foglalkozások követik egymást.

Múzeumi klubhelyiség hiányában klubtagjaink nem kötődhettek teljes mértékig a múzeumhoz, ezért a múlt tanévben felkészítettük őket arra, hogy állandó kiállításainkon *tárlatvezetéseket* tarthassanak. Nem minden iskola élt azzal a praktikus lehetőséggel, hogy saját diákjához fordulva kérjen vezetést a múzeumban, de ha azt nézzük, hogy ezek a gyermekek legalább alaposan megismerték kiállításainkat: akkor ez már eredménynek mondható.

Múzeumunkban több olyan közművelődési munka akad, ahol a gyermekek segíteni tudnak. Ilyen a gorsiumi „Nyári Játékok" is, ahol klubtagjaink látták el a közönségszolgálati teendőket. Iskolai szünetben résztvesznek a megyei honismereti táborban, nyaranta segítenek a régészeti feltárásokban.

A gyermekfoglalkozások, óvodás foglalkozások növekvő száma tette szükségessé, hogy a Vasvári Pál Óvónőképző Szakközépiskola diákjaiból *múzeumi diákkört* hozzunk létre. A diákkör 1976-ban,

kb. 50 tanulóval alakult meg. Az elméleti és gyakorlati foglalkozásoknak egyetlen célja van: felkészíteni és gyakoroltatni a leendő óvónőket arra, hogy önállóan vezessenek múzeumi foglalkozásokat.

Eközben megismerkedhettek múzeumaink, elsősorban a Szépművészeti Múzeum és a Petőfi Irodalmi Múzeum által elért eredményekkel. A diákkör nemcsak a múzeum munkáját segíti, hanem hozzájárul az óvónőképzés hatásfokának növeléséhez is: az elméleti programban ki lehet fejteni olyan kérdéseket, amelyekre az iskolában nem marad idő, és több esetben az óvódai gyakorlatok színhelye is a múzeumban volt. Ez a munka az idei tanévtől kezdődően már nemcsak a székesfehérvári óvodákra és múzeumokra korlátozódik. Vidéki múzeumainkban is tervezünk olyan óvodás foglalkozásokat, amelyek a helyi óvodák csoportjait vezetik a diákkör tagjai.

Az Ifjúsági Klub és a múzeumi diákkör nem az egyedüli formája a középiskolások múzeumi foglalkoztatásának. Az általános iskoláknál korlátozottabb számban, de itt is sor kerül múzeumi tanórákra. Ezek véglegesnek nevezhető módszere még nem alakult ki, kísérletképpen most alkalmazunk olyan feladatlapokat, amelyek egy kiállítás és korszak önálló feldolgozásához nyújtanak segítséget.

A kérdések nem teszt jellegűek, hanem részletes kifejtést igényelnek. Egy-egy, maximum 6 főből álló csoport olyan feladatlapot kap, amelyen öt kérdés van. Megválaszolásuk, a kiállított anyag taulmányozása után, szóban történik, így egy iskolai osztály tulajdonképpen saját magát vezeti körbe a kiállításon. A múzeológus jelenléte csak a vitás kérdések és a félreértések elkerülése végett indokolt, szerepe így passzív. Ennek a módszernek ugyanaz a jelentősége, mint a kisebb gyermekek esetében a rajzolásnak. Ha kevésbé eredményes módon is, de az önálló munka kerül a foglalkozás középpontjába.

Ha tovább folytatjuk múzeumi közművelődésünk életkor szerinti taglalását, akkor sajnos a 18–19 éves kor után már nem beszélhetünk ennyi eredményről. Talán akkor, ha múzeumpedagógiai munkánk igazán sikeres, pár év múlva, mire a foglalkoztatott korosztály felnő, megváltozik ez a kép. Jelenleg a *Múzeumegyesület felnőtt tagozata* adna lehetőséget az idősebb korosztály múzeumi érdeklődésének kielégítésére, de egy olyan helyiség hiányában, amely emellett a közösségi igényeket is szolgálná, a tagság csak formális viszonyt jelent.

E század elején a „Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület hozta létre a múzeumot, ma a múzeum keresi a nem intézményes kapcsolatnak a lehetőségeit, megkísérelve létrehozni a maga egyesületét. Ez a diákok esetében sikerült is, ezért talán ezekre az eredményekre alapozva pár év múlva sikerül minden korosztálynak biztosítani ugyanezt a lehetőséget.

Elszomorító, hogy a múzeumlátogatók társadalmi réteg szerinti megoszlása 100 éve nem változott lényegesen: elenyésző a munkások, (ezen belül is a segéd és betanított szakmunkások) aránya.

A nyilvánvalóan torz arányok módosítása érdekében az utóbbi években egyre inkább szorgalmazzák az üzemek-múzeumok kapcsolatot.

Erre jelenleg elsősorban a formális kapcsolatok a jellemzőek, több múzeumunk megelégszik a szocialista szerződések és csak a papíron létező kulturális vállalások eszközeivel. Az intézményesített, pecsételő mozgalmak is csak mennyiségi változásokat okoznak a látogatószám alakulásában, a látogatások hatásával, ennek befolyásolásával alig törődünk. Mindezeknek szomorú következménye, hogy muzeális értékeink védelme, a leletbejelentési kötelezettség még mindig nem közügy. Ezen a ponton kellene a közművelődésnek érintkeznie a múzeumi és egyben társadalmi érdekekkel is, olyan tömegbázist teremtve, amelyben már nem egy intézmény érdeke az, hogy történeti emlékeinket megvédjük.

Mindezt csak úgy lehet elérni, ha ez a követelmény egyben módszerré is válik: ismeretterjesztés mellett a történeti források használatára kell az embereket megtanítanunk. A „tudomány közkinccsé tétele" nem egyenlő a tudományos ismeretterjesztéssel, mert ebből az emberek csak a végeredményt kapják meg, és ezt is csak passzív módon.

Elsősorban a közösségi élet lehetőségeit kell megteremtenünk, nemcsak a művelődési házakban, de a múzeumokban is.

Terveink szerint ezt először a múzeumba járó gyerekek segítségével szeretnénk elérni, olyan programokat nyújtva, ahol a foglalkozás családi jellegű lesz: tehát nem teszünk kísérletet arra, hogy a gyermekeket szétválasszuk szüleiktől.

Mindezekre a jelenleg elkezdődött múzeumbővítés már az eddigieknél több lehetőséget fog teremteni.

HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG

Füvessy Anikó:

100 éves a tiszafüredi múzeum

A tiszafüredi Kiss Pál Múzeum hazánk egyik legrégebbi vidéki gyűjteménye. Régészeti Egylet néven 1877-ben *Tariczky Endre* katolikus plébános alapította, amikor közel 500 darabos régiséggyűjteményét – érmeket és régészeti leleteket – Tiszafüred községének felajánlotta.

Az egylet szervezeti szabályzatát és felépítését Tariczky Endre dolgozta ki. Tisztségviselőit – elnök, titkár, jegyző és választmányi tagok – hat évente választotta meg. Évente egy-egy alkalommal választmányi és rendes közgyűlést tartottak, melyen az egylet működéséről, az elért eredményekről számoltak be a tagoknak. Első elnöke *Balogh István* községi főjegyző, titkára *Tariczky Endre*, jegyzője *Bán Zsigmond* volt. Az egylet tagdíjat fizető rendes tagokból, illetve választott tiszteletbeli tagokból állt, köztük a korabeli tudományos és közélet számos kiválóságával.

Vegyes leltárkönyvüket már a megalakulás évében megnyitották. Mindent gyűjtöttek, ami réginek, érdekesnek és különlegesnek számított. Gyűjteményüket nágy fő csoportba sorolták: éremgyűjtemény, régiségtár, vegyes tárgyak és könyvtár.

Az egylet kezdetben a rendes tagok – általában évi 1 koronányi, de önkéntesen megemelhető – tagdíjából tartotta fenn magát. Ebből fizették a fenntartás költségeit, egyes tárgyak vételárát; bár még ekkoriban általában ajándékozás útján gyarapodott a gyűjtemény. A múzeumőrként működő *Milesz Béla* református tanító is a tagdíjból kapott néhány alkalommal csekély rendezési díjat.

A régészeti egylet 1877–1884 között működött, majd „az 1884-dik év decz. 31-től az egyleti élet szünetelt 1889. nov. 3-ig. Ekkor újraalakult..." – olvashatjuk jegyzőkönyvükben. Az újraalakulás után elnöke *Tariczky Endre*, titkára és jegyzője pedig *Milesz Béla* lett, akiknek munkája ezután az egylet működését több mint két évtizedre meghatározta.

Fő munkájuknak a régiségek gyűjtését és a régészeti ásatásokat tartották. Gyűjtött anyagukat továbbra is négy fő csoportba sorolták: éremgyűjtemény, régiségtár, vegyes tárgyak és könyvtár. Vegyes tárgyaik száma 1440 volt, melybe természettudományi anyag – növény-, rovar- és kőzetgyűjtemény, különleges növényi és állati képződmények – és néprajzi tárgyak tartoztak. Könyvtáruk 5872 tételből állt, alapját a törzskaszinó 1300 kötetes könyvtára képezte. A könyvtár állományába leltározták a kéziratos anyagot, a régi metszeteket, térképeket és fényképeket is.

A régészeti egylet Tariczky Endre és Milesz Béla munkálkodása révén már igen hamar felhívta magára a figyelmet; főként régészeti gyűjteményének őskori anyaga vált ismertté. Régészeti leletek kérdésében, tárgyak csontvázak kormeghatározásában több levelet váltottak *Hampel Józseffel*, *Jósa András*sal, *Herman Ottó*val és *Török Aurél*lal.

A korabeli tudományos élet vérkeringésébe azonban nemcsak leveleikkel kapcsolódtak be; a Történész Társaságnak már 1879-től, a Régészeti Társaságnak 1882-től, a Néprajzi és Éremtani Tár-

saságnak 1896-tól tagjai. Rendszeresen vásárolják, illetve kapják ajándékba a különböző régészeti és történeti könyveket, folyóiratokat, más egyletek és társulatok évkönyveit.

A régészeti egylet 1896-ig teljes egészében a tagdíjakból tartotta fenn magát. 1896-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól 200 korona segélyt kaptak. 1897. január 1-én a Múzeum és Közkönyvtár Egylet nevet vették fel, és működésük ettől kezdve még rendszeresebbé vált. 1897-től az állami segélyt rendszeres községi segély is kiegészítette. Tiszafüred városa évi 100–300 koronával támogatta az egylet működését, a minisztériumtól pedig évi 500–1400 korona segélyt kaptak, melyet a felettes szervek két célfeladatra bontottak: 1. régészeti ásatások, 2. könyvállomány gyarapítása. Az egylet működési költségeit és a titkár évi tiszteletdíját továbbra is a tagsági díjakból, illetve a községi segélyből fedezték.

1899-ben Milesz Béla múzeumi szaktanfolyamon vett részt, mely egyben régészeti képzést is jelentett. A tanfolyam után a múzeum régészeti tevékenysége még élénkebb lett, melyhez az is nagy mértékben hozzájárult, hogy állami támogatásuk összege fokozatosan emelkedett.

A Tiszafüred környékén folyó régészeti ásatások eredményeit Tariczky Endre két könyvében, a *Tiszafüred vidéke a népvándorlásoktól kezdve* (1892) és a *Tiszavidéki hun földpyramisok ismertetése* (1906) című munkáiban dolgozta fel. Az egylet éves jelentéseit a Múzeumok és Közkönyvtárak Országos Tanácsához rendszeresen elküldi. A jelentéseket általában Milesz Béla készíti el, melyeket alkamilag az Archeológiai Értesítő hasábjain is közölnek, de 1901–1906 között önálló kötetben is megjelentetnek.

1912-ben Tariczky Endre és Milesz Béla is elhunyt. Még ebben az évben, de már Kürthy Sándor egyleti titkár összegezésében külön kötetben jelenik meg a múzeum és közkönyvtár éves beszámolója, majd a kezdetben virágzó egylet lassú sorvadásnak indult. A lassú hanyatlás a szervezeti életben csak 1915 után figyelhető meg, amikor választmányi és taggyűléseiket nem tartják meg minden évben. Az egyleti elnökök személye is gyakran változik. A gyűjtőtevékenység a két alapító halála után alig folyik, ásatási jogukat a felsőbb szervek addig az időszakig függesztik fel, amíg valakit tanfolyamra nem küldenek. Az államsegély összege is évről-évre csökken, 1935-ben már csak a könyvtár támogatására kapnak pénzt, majd 1936-tól ez is megszűnik.

1935-ben már azt javasolja az Országos Felügyelőség, hogy gyűjteményüket számolják fel, adják át más múzeumnak. A javaslatot az egylet közgyűlése nem fogadja el, gyűjteményük hírére hivatkoznak és arra, hogy ezt az anyagot az egylet csak kezeli, de tényleges tulajdonosa Tiszafüred község.

Az egylet hanyatlásának fő oka az, hogy a múzeumi ügynek nincs ekkorra már a két alapítóhoz mérhető támogatója, tisztségviselői gyakran változnak, az üléseken alig vesznek részt, egyedül a titkár és jegyző, Kürthy Sándor személye állandó. Üléseik formálisak, érdemi munkáról alig tudnak beszámolni. Az egylet működése – külön határozat nélkül – 1942-ben megszűnik.

A gyűjtemény a háború alatt részben megsemmisült. Éremtárát, könyvállományának nagy részét elvitték, vegyes tárgyaiból alig 20-at tudunk beazonosítani. Értékes kéziratos anyagát – köztük a céhjegyzőkönyveket – a háború után zacskóraragasztásra adták ki. a könyvkötőtől kapta vissza a múzeum az anyag egy részét az 50-es évek elején.

A felszabadulás után a múzeumi anyag néhány évig gazdátlanul hevert, majd a minisztérium és a Nemzeti Múzeum kezdeményezésére 1949. december 21-én megmaradt anyagából kiállítást ren-

dezve itt nyitották meg hazánk első falumúzeumát. Raktáron levő anyagát 1952-től szakszerűen leltározták. A jelentős – és alig károsodott – régészeti anyagot *Patay Pál*, az őslénytani anyagot *Jánossy Dénes* és a néprajzi tárgyakat *Szolnoky Lajos* leltározta be.

A könyvállomány szépirodalmi részét 1952-ben a debreceni Egyetem Könyvtárhoz szállították, a szakkönyvek nagy részét a minisztérium vitette el. A háborús károkat átvészelő gyűjteményt az 50-es évek elején történő többszöri költöztetés is megtizedelte, megmaradt és újonnan bekerült néprajzi anyagának jelentős része ekkor veszett el.

A múzeum vezetését 1950–1972 között tiszteletdíjas pedagógusok látták el. Első vezetője Szigeti Iván volt, akit 1950. július 29-én a múzeum ideiglenes vezetésével, majd 1950. december 27-én tényleges vezetésével bíztak meg.

A múzeumi gyűjteményt 1952-ben mai helyére, a Kossuth–Görgey találkozóról nevezetes Lipcsey-kúriába helyezték el. Kiállítási területe 1952-ben 30 m^2 volt. A múzeum röviddel az átköltözés után, 1953-ban vette fel a Tiszafüreden elhunyt 48-as honvédtábornok, *Kiss Pál* nevét.

Tárgyi anyaga az 50-es években alig emelkedett. 1953-ban ugyan még közel kétszáz, az alapgyűjteményhez tartozó régészeti tárgyat leltároznak, de új anyaga mindössze 4, 1954-ben 5, 1955-ben – mikor a Gráf-házaspár veszi át vezetését – 75, 1956-ban 120 (ebből 51 db középkori anyaga a régi gyűjteményből), 1958-ban 34, 1959-ben 40 néprajzi tárgy, 1960-ban pedig mindössze 3 őslénytai leletet leltároztak. Leírókarton csak az 1959-ben *Pócs Éva* által leltározott tárgyakról készült. Leltározás a múzeumban 1961–1967 között nem történt.

A múzeum 1962. április 17-én a Szolnok megyei Tanács kezelésébe került, szakmai felügyeletét a Szolnok megyei Múzeumok Igazgatósága látta el.

A gyűjtemény fejlesztése a 60-as évek végétől vett újabb lendületet. Anyaga jelenleg (1977. december 31-i adat) 2581 néprajzi és 64 természettudományi anyag, 2545 fotónegatív, 453 színes dia, 2222 kötet könyv. Régészeti anyagát a szolnoki Damjanich Múzeumban őrzik.

A gyűjtemény értékes darabjai a dátumozott, díszfaragással vagy felirattal ellátott szerszámok, használati tárgyak (1735-től). Egyedülálló darab az az 1886-os kisasztal, melyet nészajándékba készítettek, s hátlapjára versbe foglalt jókívánságokat vésett készítője. A múzeum 1654-től őriz kéziratos anyagot, melynek megbecsült darabjai Jókai, Kossuth és Kölcsey írásai, a különböző céhiratok, kézírásos versgyűjtemények és iskolai tankönyvek. A régi könyvanyag egy része még az alapítók gyűjtése, legkorábbi darabjuk egy latin nyelvű, 1547-ben kiadott novelláskötet, de sok XVII–XVIII. századi nyomtatott könyvet is őriz a múzeum.

A múzeum második állandó kiállítása „Élet és Tiszatájon" címmel 1967. november 6-án nyílt meg. 1976. novemberi lebontásáig közel 50 időszaki és vándorkiállítást tekinthettek meg vele párhuzamosan az érdeklődők, melyek nagy része 1971-ig a Központi Múzeumok Igazgatóságának vándorkiállítása volt. 1972-től a kiállítások már helyi rendezésűek, illetve a megyei múzeumok igazgatóságának vándorkiállításai. A képző- és iparművészeti kiállítások rendezése 1973-tól vett nagyobb lendületet, ugyanekkor a természettudományi és régészeti kiállítások száma csökkent. A népművészeti, képző- és iparművészeti kiállítások egy részét vásárlással kötöttük egybe.

A múzeum látogatói létszáma is fokozatosan emelkedett. A múlt század végi, XX. század eleji statisztikák 200–300 helyi és 100–200 vidéki látogatót mutattak fel. Az 50-es évek stagnálása után, amikor évi átlagban 600–700 látogató tekintette meg a múzeumot, ez a szám a 70-es években már 8000–10000-re növekedett, s a látogatók összetételében is kedvező változás figyelhető meg. Míg

korábban az általános iskolások képezték a múzeum törzsközönségét, addig napjainkban egyre több hazai és külföldi turista, a helyiek közül pedig háziasszonyok, gyermekgondozási segélyen levők és munkások keresik fel a múzeumot.

A 100 éves évforduló megünneplésére készülő múzeumot a megyei tanács támogatásával 1977-ben felújították. Az egész épület múzeumi kezelésbe került, alapterülete 60 m^2-rel növekedett, mely az állandó- és időszaki kiállítói helyiségek alapterületének növelését is lehetővé tette, így jelenleg kiállításainkat közel 180 m^2-en rendezhetjük meg.

A múzeum új állandó kiállításának forgatókönyvét 1977-ben fogadták el. Címe: *„Változó Tiszatáj"*. A kiállítás Tiszafüred környékének történetét és néprajzát mutatja be az 1691-es újratelepedéstől napjainkig. Időszaki kiállításainkat két teremben rendezzük meg. *100 éves a tiszafüredi múzeum* című időszaki kiállításunk a régészeti egylet tevékenységét és értékesebb leleteit mutatja be. Másik időszaki kiállításunk címe: *A tiszafüredi fazekasság története*, mely a jelentősebb köz- és magángyűjtemények füredi cserépedényeiből nyújt válogatást korszakonként és mesterenként.

A múzeum ünnepélyes megnyitásával párhuzamosan adjuk át a közönségnek az Országos Műemléki Felügyelőség és a Közép-tiszai Intéző Bizottság anyagi támogatásával megvásárolt és felújított fazekasházat, ahol 1860–1910 között a Nyúzó-fazekasok dolgoztak. A nagyrészt eredeti berendezés legértékesebb darabja a későbarokk konyhakredenc, illetve egy inaságy.

A kiállítások szakmai átadása 1978. május 28-a.

L. Imre Mária:

A Mecseknádasdi Német Nemzetiségi Tájház

1977-ben az októberi Múzeumi Hónap keretében Mecseknádasdon tájház nyílott.

A gyűjtemény Baranya németajkú lakosságának köréből mutat be néhány népi kismesterséget. A látnivalók kiegészülnek egy válogatott bútoranyaggal.

A kiállítás a XIX. és XX. század fordulójának időszakát tükrözi – néhány hagyományos tárgya (íjjas eszterga", „Zug-gyertya" stb.) utal a XVIII. századra is.

A hódoltságot követően Baranyába telepített német lakosság ittléte a XVIII. század elejétől nyomon követhető. A levéltári forrásanyag megerősíti azt a tényt, hogy a betelepülőkkel iparosok is érkeztek, akik számarányuk- és mesterség színvonala tekintetében a XIX. századra erősödtek meg.

A Keleti–Mecsek vidékéről, több, jellegzetes háziipart folytató falu ismert. Lakói különleges helyzetére vall, hogy emellett mezőgazdasági és erdei munkával keresték meg a kenyerüket. Pl. a faesztergályos és székfonó Ófalu, a fazekasairól, kőfaragókról és kádármestereiről híres Mecseknádasd, a fazekasfalu: Óbánya stb.

A soknemzetiségű Baranya népességének alakulásában jelenleg is számottevő a németajkú lakosság, a megye össznépességének mintegy 19,5%-a.

A múzeum tárgyi anyagának összegyűjtésére 1974 tavaszától kaptam megbízást a Baranya Megyei Tanácstól. A kiállítás berendezéséhez szükséges anyagi feltételeket a Baranya Megyei Tanács és a Kulturális Minisztérium Nemzetiségi Osztálya biztosította.

A múzeum rendkívül szép természeti környezetben, az óbányai völgy bejáratánál fekszik. A kiállításnak az 1894-ben épült, volt Gung-féle kocsma, jellegzetes faoszlopos tornácú háza ad helyet. A múzeum épülethez egy ún. gondnoki lakrész és egy különbejáratú szoba tartozik. Ez a későbbiekben mint regionális kutatóbázis működne, lehetőséget teremtve bel- és külföldi kutatóknak a baranyai német hagyományok gyűjtésére.

Az épületegyüttes felújítását a Baranya megyei Tanács és a Községi Tanács közös erőből oldotta meg. A helyreállítási tervet a Pécsi Tervező Vállalat készítette, a kivitelezés a Pécsváradi Építőipari KTSZ munkája.

A kiállítás megvalósítása a Janus Pannonius Múzeum kiállításrendező csoportja és a Néprajzi Osztály restaurátorainak gondos munkáját dicséri.

A kiállítás megtervezése és a forgatókönyv kidolgozása sajátos feladat elé állított. A Mecseknádasd környéki német lakosság jellegzetes kisipari tevékenységének bemutatásával bizonyítani a német nemzetiség és a magyarság között fennálló kölcsönhatást.

A kiállítás logikai sorrendjét szerencsésen alakította a helyiségek rendje. Az előtérben Baranya németajkú lakosságának területi elhelyezkedéséről, a népi házi- és kisipari mesterség megoszlásáról

térkép tájékoztat. A jellegtetes német falvakat és környezetét fényképek szemléltetik. A tárlókba XVIII. és XIX. századi dokumentumok: korabeli összeírások, felmérések stb. kerültek. Az itt látható tárlókat, teremőri asztalt és széket Uherkovich Ágnes belsőépítész tervei alapján Sziebert Márton ófalui faesztergályos készítette.

Az előtérből balra nyíló helyiségben a környék jellegzetes német bútortípusaiból egy-egy szép darabot enteriőrszerűen rendeztünk el. A függönytartók régi forma alapján készültek, szintén Ófaluban. A függöny a nagyváradi kékfestő műhelyéből került ki.

1. Részlet a tájház bútorkiállításáról. Fotó: Lantos Miklós.

Az előtérből jobbra, első, a Schmidt-féle mézeskalácsos műhely. Eredete Mária-Terézia korára nyúlik vissza. A család kerülővel érkezett Németországból. 1889-ben a felvidéki Gomonnáról települt Pécsváradra. A műhely régi szerszámai, berendezése: sonkolyprés, Zugbank, Prechbank – a századelő mézeskalácsos műhelyét idézi. Itt rekonstruáltunk egy mézeskalácssütő kemencét és a hozzáépített gyertyaöntő-Ringet.

A következő helyiségben a favilla- és klumpakészítő kisújbányaiak szerszámaival, eszközeivel ismerkedhetünk. A berendezés, a jelenlegi Szászváron élő Wudi Györgytől került a múzeum birtokába. Itt állítottunk fel egy működő, régi típusú ún. újjas esztergát, mely az ófalui hagyományos szerszámokkal együtt a fesztergályosok évszázados mesterségére utal.

Az utolsó teremben kapott helyet a Nádasd-óbányai fazekasműhely. Itt csak részben törekedtem rekonstrukcióra; felállítottunk egy fazekasasztalt, korongot s beépítettünk egy mázőrlőkövet. A kiállított nagyszámú Nádasd-óbányai tűzálló edény utal a múlt században még virágzó főzőedénykészítő központra. A hódoltságot követően ide telepített, főként hesszeni eredetű németek között fazekasok is érkeztek. Készítményeik megformálásában sajátos helyi stílust teremtettek. A legutóbbi időben terjedt el a díszedénykészítés.

2. Bemutató a Mecseknádasd-óbányai fazekasok készítményeiből. Fotó: Lantos Miklós.

A fenti mesterségeket a munkafolyamatokról készült eredeti műhelyfelvételek teszik élővé. A fényképeket Lantos Miklós készítette.

Az épületben levő nagyméretű présházban tervezzük a későbbiek folyamán Mecseknádasd egyik legjelentősebb háziiparának, a kádármesterségnek bemutatóját.

A kiállítás megnyitása óta sok hazai és külföldi vendéget vonzott Mecseknádasdra.

Horváth István:

Új múzeum épül Salgótarjánban

1.

Ritka esemény szemtanúi lehetünk napjainkban Salgótarjánban. A föld alól kibukkantak annak az épületnek a betonelemei, amelyek a belátható időn belül megnyíló Salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum új és végleges otthonának tartó pillérei. Az intézmény körülményeinek kedvező változása a város, a megye tudományos életében és közművelődésében is jelentős. De mi muzeológusok úgy véljük, hogy egy kicsit a múzeumügy országos ünnepe is lesz az intézmény felépítése és megnyitása.

Ezt az utóbbi két megállapítást alátámasztja, hogy a közfigyelem – elsősorban a sajtó útján – egyre többször fordul a múzeumunkban folyó jelenlegi tevékenység iránt, és még gyakrabban kutatja az elkövetkezendő időszakot: az új intézmény nyújtotta lehetőségeket. A mostani tájékoztatás részben ennek az igénynek igyekszik eleget tenni.

2.

A városban hosszú ideig nem volt múzeum. A megyei párt és tanács vezetése 1959 őszén határozott a múzeum létesítéséről. A kezdetektől fogva munkásmozgalom-történeti gyűjtemény felállítására gondoltak az alapítók. A gyűjtemény megteremtése kezdetben a kis létszámú és nem szakképzett személyzet feladata volt. A város rekonstrukciójának kibontatkozása kapcsán – az 1966-os megyei pártértekezleten – fogalmazódott meg az igény, új múzeum-épület építésére. A tervezőmunka ennekutána kezdődött el. A döntés végrehajtását sürgette, hogy a múzeumnak költözködni kellett a 60-as évek végén. A jelenlegi épület is ideiglenes: a volt bányai kórház egyik szárnyán kialakított helyiségekben dolgozunk.

A tervezőmunka alaposságára utal, hogy a volt Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya, a szakfelügyelet is részt vett a terv bírálatában. A szakmai vélemények meghallgatása és elfogadása után véglegessé vált a kivitelezésre kerülő, terveiben is reprezentatív épület: Magyar Géza állami díjas építész elgondolása alapján.

Az intézmény történetében 1975 ősze hozott ismét változást. Hosszú szünet után ekkor kezdődtek meg az alapozási munkák. 1977 áprilisában a Nógrád megyei Tanács VB napirendjére tűzte a múzeum eddigi tevékenységét, és a további feladatokban is állást foglalt. Szempontunkból döntő volt, hogy megfogalmazódtak a további munkálatok. Ezek szerint: 1979 végén kerül sor az épület műszaki átadására. Ezt követheti a beköltözés a körülmények együttes kedvező alakulása esetén 1980 őszén – októberben – megnyílhat múzeumunk.

1. A régi múzeum épülete. 1959–1969. Fotó: Buda L.

2. A salgótarjáni Munkásmozgalmi Múzeum (1969–1979.) Fotó: Buda L.

3.

Az épület – figyelembe véve az intézmény megyei funkcióját is – úgy véljük, alkalmas arra, hogy benne múzeumi feladatainkat hosszabb távon, saját erőből el tudjuk látni.

Szakmai célú raktári területe összesen közel 700 m^2, amely célszerű – tehát korszerű – berendezéssel jó raktári körülmények kialakítását teszi lehetővé. Egyes gyűjteményeinket jól elkülöníthetjük: a tárgyi, a dokumentációs gyűjtemény, a művészettörténeti anyag, az adattár külön helyiséget kap. Szakmai- intézményi könyvtár (75 m^2) részére biztosított területet nem tartalmazza a fenti adat.

Az intézmény megyei jellegéből következően több tevékenység központi munkahelyét is itt szervezzük meg. Így: a restaurátor (3 fős) a dekorációs csoport (2 fős), fotólabor (1 fő) is itt kap helyet. Számukra külön raktári feltételek adottak. A működésünk szempontjából is igen fontos, hogy szakmunkásműhely (karbantartó, szerelő munkára) létesítésére is van lehetőségünk. Az épület szolgáltató funkciójának jobb végzését – más szempontok mellett – is segíti, a mostani lakásviszonyokat tekintve a viszonylag nagy méretű (78 m^2) gondnoki – szolgálati lakás.

A munkatársak munkakörülményei biztosítottak. Egy, illetve két fős munkaszobák kialakítására lesz lehetőségünk.

Belső életünk, munkakörülményeink – a mostanihoz képest –, minőségi javuláson mennek át.

De mit kap a közönség? A legfontosabbal kezdem: kiállítótérként összesen: 1070 m^2 áll rendelkezésünkre. Ezt úgy kívánjuk hasznosítani, hogy 640 m^2-en állandó munkásmozgalom történeti kiállítást rendezünk, 320 m^2-t az időszaki kiállítás számára biztosítunk, és 110 m^2-en a megyei galéria – amely a múzeum szervezetébe tartozik – rendezi képzőművészeti kiállításait. Ezen túlmenően előadóterem – klubterem lehetőségeink is adottak. (Tehát akár zárt összejövetel, klub, filmvetítés is rendezhető.) Kutatási célokra 2 szobát biztosítunk – egyelőre. Ez utóbbi feltételekhez természetszerűen párosulni kell megfelelő tárgyi felszereléseknek is. (Dianéző, írásvetítő, mikrofilmleolvasó.) Az épületben tartózkodó közönség kiszolgálását látják el a hagyományosnak nevezhető ruhatári, büfé egységek is.

4.

A múzeum külső körülményei kedvezőek. A jól ismert mai városközpont közelében helyezkedik el az intézmény. Ha egyik pólusnak a Megyei Tanácsot és környékét, másiknak a Karancs Szálló előtti Tanácsköztársaság teret vesszük, a kettő közötti középpontban leljük meg az új múzeumot: fő út mentén, forgalmas területen. Közvetlen környezetében a városi November 7. Filmszínház található, és itt fog felépülni az új városi tanácsház, amelynek épületében több társadalmi szervezet (HNF, MTESZ stb.) is fog működni.

A használatot az épület funkcionálisan is jól tagolt szintjei megkönnyítik. A látogatók a földszinten és az emeleten találják meg a kiállító és előadó termeket, illetve a földszinten a szolgáltató (ruhatár, büfé) bázist, tehát életkortól függetlenül elérhetők mindenki számára a múzeumi programok is.

A munkatér – természetszerűen – mind a három szinten megtalálható. Az alagsorban a raktárak, a dekorációs műhely, a földszinten az irodák, a galéria, a restaurátor műhely, a könyvtár, a fotólabor és a gondnoki lakás található. Az emelet kizárólag a kiállítás céljait szolgálja.

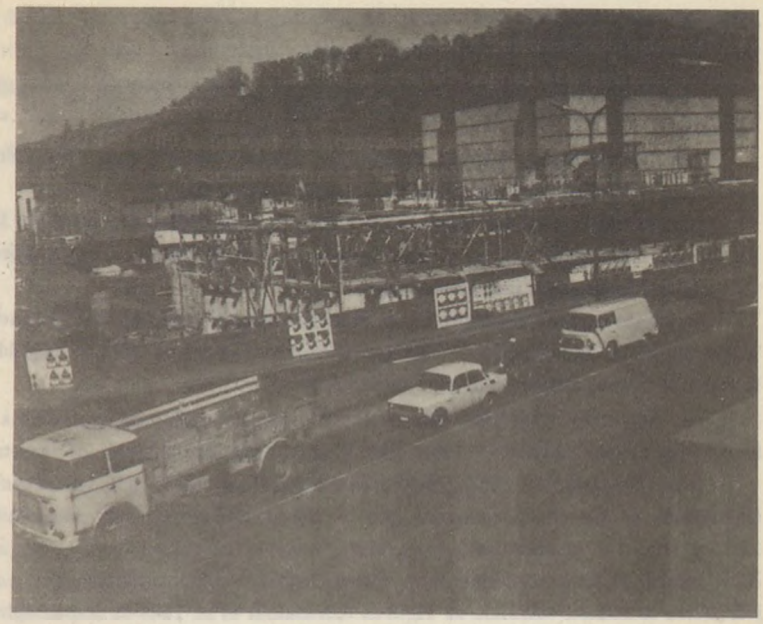

3. Az új múzeum építés közben. Fotó: Buda L.

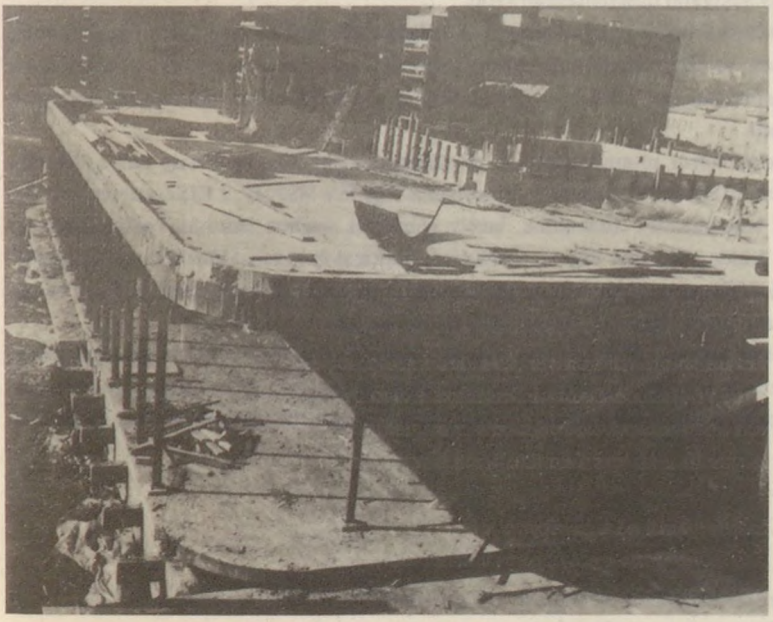

4. Az új múzeum építés közben. Fotó: Buda L.

5.

A kiállításokkal kapcsolatos előkészületi munkákat 1975-től intenzívebben és folyamatosan végezzük.

Az iparművészeti időszaki kiállítást a Magyar Iparművészeti Múzeummal együtt tervezzük, a galériában képzőművészeti kiállítás elképzelései bontakoznak ki.

A lehetséges variációk közül vagy a nógrádi képzőművészet legutóbbi két évtizedét mutatjuk be, de szó lehet arról is, hogy – képzőművészeti gyűjtőkörünknek megfelelően – egyedi rajzgyűjteményünkkel ismertetjük meg a közönséget.

Különös gondot fordítottunk a történeti állandó kiállítás előkészületeire. Úgy véltük, hogy akkor járunk el helyesen, ha – lényegét tekintve – az utolsó száz év nógrádi fejlődéséből az ipari munkások változó életkörülményeit jelenítjük meg.

Az életmód-történeti kiállításunk gondolatilag sok szálon kapcsolódhat a Balassagyarmaton látható néprajzi, vagy tágabban szólva a nógrádi parasztság körülményeit jól bemutató tárlathoz.

Ezért választottuk címül: Munkásélet Nógrádban a XIX–XX. században. A kiállítás időhatára lényegében az első nagyüzemszerű ipari – bányászati tevékenység megindulásától – 1861-től – 1962-ig terjed. A mondanivaló megkívánja, hogy bevezetőként bemutassuk a paraszti gazdálkodás XIX. századi tipikus munkaeszközeit, életviszonyait; a céhek tevékenységét, a manufakturák néhány jellegzetes termékét; valamint az 1848-as forradalom és az 1849-es szabadságharc népben gyökerező hatását is.

Mindezeket ún. bevezető – egységben foglalva jelenítjük meg a kiállításunkon.

A továbbiakban a történeti időhatárok figyelembevételével az első egység – lényegében az első terem – az 1919-es tanácshatalom megdöntésével zárul.

Közben a kapitalista fejlődés jellegzetességeit, a világháborús viszonyokat, a munkásmozgalom, a szervezkedés kezdeteit, az első nógrádi megmozdulásokat és az elnyomott munkások politikai mozgalmait éppúgy be kívánjuk mutatni, mint az életkörülmények: a művelődési, az iskoláztatási viszonyok kialakulását és fejlődését.

Az ellenforradalmi terror megindulásától a szocializmus alapjainak lerakásáig tart a második egység (a második teremben). Ebből a fejezetből elsősorban a Vági-féle MSZMP, a KISZ szervezetek illegális tevékenységének bemutatására törekszünk, amely gondolati maghoz szorosan kapcsolódnak az élet további területei. Külön hangsúlyt kap az antifasiszta politikai és katonai küzdelem: a karancslejtősi ellenállás, a Nógrádi-féle partizáncsoport, és más katonai és partizán egységek küzdelmeinek bemutatása, természetszerűen a szovjet csapatok felszabadító harcainak jellemzése mellett.

A szocialista forradalom győzelme utáni politikai harc: a szocialista fejlődés egységes periódusú bemutatása során – a lehetőség szerint tömören – ugyanakkor a nógrádban végbement nagyarányú társadalmi-politikai-gazdasági-kulturális-sport fejlődésének alapvetően pozitív érzékeltetésére törekszünk.

6.

A kiállítások megszerkesztése, elkészítése, a múzeum teljes körű megnyitása és működtetése sok irányú, összetett feladatot jelent számunkra.

Szükséges mértékben a jelenlegi tárgyi és személyi feltételeink kedvező változása is indokolt. Röviden szólva: jól tudjuk sok még a tennivalónk. Abban bízunk, hogy a feladatokhoz mérten továbbra is megkapjuk mindazt a társadalmi, szakmai, anyagi segítséget, amelyben eddig is részesültünk, és ez lesz a biztosítéka, hogy a jelenleg nem nagy létszámú munkatársi gárda színvonalas munkát tud az elkövetkezőkben is végezni.

HORIZONT

Korek József:

Az NDK új múzeumi törvénye

1978. június 1-én lépett hatályba az új múzeumi törvény, amelyet W. Stoph miniszterelnök írt alá. A törvény a Német Demokratikus Köztársaság állami múzeumi fondjáról rendelkezik 17 paragrafusban. Jellegzetes kerettörvény, amelynek hatálya csupán az állami gyűjteményekre terjed ki, mert az NDK-ban a műemlékvédelem, illetőleg az ezzel egy főhatósághoz tartozó régészeti munkát, magángyűjteményi feladatokat külön törvény biztosítja, csakúgy, mint a könyvtár-, illetve levéltárügyet.

Igen jó a törvény célkitűzésének meghatározása, amelynek lényege, hogy a Német Demokratikus Köztársaság múzeumaiban a világkultúra és a nemzeti kultúrjavak, a termelés és a történet, a természet és a társadalom fejlődésének legkiemelkedőbb darabjait őrzik. A nemzeti örökség szellemi és tárgyi anyagát tudományos, kulturális, művészi és technikai teljesítményét a jelenből, a múltból és a jövőből egyaránt meg kell őrizni, amelyek a német múzeumi fond alapjai.

Ez a megfogalmazás nagyon közel áll a szovjet múzeumi törvényhez. A különbség az, hogy a szovjet törvényben már a bevezetésben hangsúlyt kap, hogy a kommunista társadalmat építő állam feladata, hogy a szovjet kulturális fondról gondoskodni kell.

Lényegesnek tartom a törvény hatályán kívüli paragrafus mellett a második cikkelyt az állami szervek feladatairól és felelősségéről. Itt fogalmazódik meg lényegében véve a szocialista kultúrpolitika kötelezettsége az állami múzeumi fonddal. Felelős a kulturális miniszter, más központi szervek és a helyi tanácsok azért, hogy a múzeumi fondot megőrizzék és tovább fejlesszék, hogy az a világnézeti-politikai nevelés szolgálatában álljon, segítse a tudományos kutatást; s a tudat a műveltségi és esztétikai élmény segítségével a nevelés szolgálatában álljon.

Különösen súlyt helyez a törvény arra, hogy az állami szervek biztosítsák a biztonságot, a tudományos intézményekkel való munkakapcsolatot és a múzeumi fond minden áron való megőrzését.

Felveti a törvény ezek után a múzeumok feladatát és felelősségét. A múzeum feladatát a klasszikus hármasság jegyében határozza meg. Első helyre téve a gyűjteményt, benne a kutatást és a dokumentációt, amely segíti az Akadémián, az egyetemen, a főiskolán folyó kutatást. A törvény alapfeladatként határozza meg a gyűjtemény állagvédelmi munkáját, illetőleg a gyűjtemény végcéljául a közművelődést jelöli meg, amelyért a múzeumokat a Német Demokratikus Köztársaság fenntartja.

Megjelöli a törvény a múzeumi fond legfontosabb területeit, amelyek közül négy nagy területet emel ki:

a) *Történelem.* Első helyen a forradalmi mozgalmakat, az osztályharc csomópontjait, és a nemzetközi német munkásmozgalmat jelöli meg. Kiemeli a Német Demokratikus Köztár-

saság szocialista fejlődésének szakaszát és a gazdasági fejlődést. Fontosnak tartja az osztályok és rétegek kulturális és életkörülményeinek kutatását, az ideológia történetét.

b) *Termelés.* A termelőeszközök technológiája és az emberi termelékenység állása. Mindezekhez bőséges tárgyi emlékanyag szükséges.

c) *Művészet és irodalom.* Művek a képző- és alkalmazott művészetből, irodalmi és zenei alkotások, eszközök és az ábrázoló művészet produktumai. Mindezt anyaggal, fotóval, filmmel, hangszalaggal, tévével és más módszerekkel együtt dokumentálni és interpretálni kell.

d) *Természet.* A föld és az élet történetének valamennyi periódusát gyűjteni kell, valamint a föld és a kozmosz szervetlen anyagának példányait is. Meg kell lenni a múzeumokban az organikus világ bioszférájának fejlődését bemutató tárgyaknak, továbbá az ember és az őt körülvevő világ kapcsolatának.

e) *Kimagasló személyiségek.*

Az új német múzeumi törvény a múzeumokat három kategóriába sorolja. Első kategóriába tartoznak a tudományos, a történeti, illetőleg a kulturálisan kimagasló értékű gyűjtemények a világkultúrából, a kulturális örökségből és a szocialista nemzeti kultúrából. Ide kötendők a gazdasági haladás, a tudományos és technikai felfedezések és tanulmányok, továbbá a természet, a világ kialakulása, fejlődése és jellegzetességei. A második kategóriába azok a gyűjtemények tartoznak, amelyeknek nagy a történeti és kulturális értékük és magasan kvalifikált anyaggal bizonyítják a német nép fejlődését, humánus és forradalmi történetét, politikai-kulturális haladását és a fejlett szocialista társadalom felépítését. A harmadik kategóriába a területi értékek tartoznak. Különösen fontos a törvényben a múzeum fondjának védelme, biztonsága és megtartása, amellyel két cikkely foglalkozik és kategóriák szerint írja elő a tennivalókat. Ugyanígy külön paragrafusban biztosítják a múzeumi fond felhasználását. Itt fő formának az állandó és az időszakos kiállítást tartják, de meg kell találni a módját annak, hogy széles körű közművelődési munkával a múzeumokban őrzött tudományos és kulturális örökség a munkaközösségek, szakköreik és klubjaik részére fejlődésük érdekében nyitva álljanak.

Számomra különösen nagy öröm a 10. § olvasása, az állami múzeumi fond gyarapításáról. A Museum für Deutsche Geschichte az NDK megalakulásának 25 éves évfordulójára impozáns méretű új történeti kiállítást rendezett, amelynek tanulságait nemzetközi szimpozionon vitatták meg. Módomban volt e tanácskozáson részt venni és az ott tartott hozzászólásomban elmondtam, hogy 1827-ben a világon elsőnek hoztak olyan törvényt, amely kötelezővé tette a makettek, termékek átadását a Magyar Nemzeti Múzeum számára. Elmondtam azt, hogy a magyar múzeumi törvény és végrehajtási utasításokban többször felvetődött az ipari termékek, illetőleg találmányok ingyenes kötelező átadásának igénye, de eddig különböző meggondolások miatt megvalósításra nem került nálunk. Elmondtam azt, hogy vannak kezdeményezéseink a bíróságok kötelező műtárgy-átadásáról – ellenszolgáltatás nélkül –, illetőleg a hatóságok részéről tartós letétbe adandó megoldásokra vonatkozóan. Örömmel olvashattam most a német múzeumi törvényben, hogy az állami pénzverde köteles átadni termékeit, amelyeknek kezelő szervét a Német Múzeumi Intézet jelöli ki. Előírja a törvény az üzemek, kombinátok, szövetkezetek részére, hogy a tipikus termékeket, a termelőerők fejlődését bemutató termékeket

meg kell őrizni és részleteiben is felsorolja ezek körét. Ezek is a német múzeumi fond részei, amelyeket vagy üzemi gyűjteményben őriznek meg, vagy a Német Múzeumi Intézet javaslata alapján különböző múzeumok kapnak meg.

Rendkívül fontos a törvénynek ez a része a készülő új magyar múzeumi törvény számára. Azok a gazdasági aggályok, amelyek miatt a múzeumok alapjait adó ma anyagának gyűjtését nehezítették, leküzdhetők, mint ezt a most életbe lépő múzeumi törvény mutatja. Téves forintszemlélet, ha gazdasági helyzetünkre hivatkozunk, mert ami nincs, azt már összegyűjteni nem lehet és jóvátehetetlenül szegényedik el a szocialista kultúra és technika.

Még két paragrafust emelek ki a törvényből, az egyik az állami fond állományának változtatása, a másik pedig a csere, illetőleg a kölcsönzés kérdéseit rögzíti. Ezek megfelelnek a szocialista államok eddigi törvénykezéseinek.

A fejlett szocialista társadalom építésében hozott törvény előremutató és már szellemében tükrözi az utat a kommunista társadalomhoz. Úgy hiszem, hogy az a végrehajtási utasítás-sor, amely ezután lát napvilágot, biztosítja a végrehajtás egységét, hatékonyságát, hogy mindazok a magasztos célkitűzések, amelyekért a törvényt megalkották, a lehető legjobban, a haladó hagyományok megőrzése, a forradalmi múlt ápolása érdekében, s főképpen a ma és a holnap értékeinek megmentésében, megőrzésében, a szocialista tartalmú nevelő munkában fokozottabban kamatozni fog.

Szabadváry Ferenc:

A kulturális javak biztonságáról

Az UNESCO 19. közgyűlése kívánatosnak nyilvánította egy nemzetközi ajánlás, illetve egyezmény tervezet kidolgozását a mobil kulturális javak biztonsága tárgyában. Az ingatlan jellegű műemlékekről már korábban készült hasonló javaslat. Biztonságon ez esetben a tárolási, szállítási, restaurálási biztonság értendő mind környezeti tényezők, mind állagromlás ellenében, mind rendőri értelemben. A közgyűlés felhatalmazta az UNESCO főigazgatóját, hogy egy különleges bizottságot alakítson, ezen biztonsági tervezet kidolgozására. A bizottság iráni, ghanai, algériai, bengáliai, szovjet, amerikai, lengyel és panamai tagokból állt. Túlnyomó részt múzeumi szakemberek voltak, de akadt közöttük műegyetemi tanár, valamint közbiztonsági szakember is. A bizottság egy hosszabb tervezetet dolgozott ki, amely ajánlásként vagy nemzetközi egyezményként egyaránt fejleszthető volt. A tervezetet megkapták az egyes országok UNESCO nemzeti bizottságai, amelyek azt a tagországok megfelelő illetékeseinek továbbították. Az UNESCO főigazgatója 1978. április 4–11-e között konferenciát hívott össze Lisszabonban a tervezet megvitatása tárgyában. Erre meghívást nyertek a tagországok, továbbá megfigyelőként egyes nemzetközi szervezetek.

Az értekezleten az alábbi országok vettek részt: Angola, Belgium, Beloruszia, Kanada, Dánia, Egyiptom, Ecuador, Salvador, Spanyolország, Amerikai Egyesült Államok, Zöldfoki-szigetek, Franciország, Magyarország, India, Irak, Irán, Olaszország, Japán, Líbia, Mexiko, Nigéria, Norvégia, NDK, NSZK, Hollandia, Fülöp-szigetek, Lengyelország, Portugália, Nagy-Britannia, Svédország, Svájc, Csehszlovákia, Thaiföld, Uganda, Szovjetunió, Brazília, Venezuela.

Megfigyelőivel képviseltette magát:
a Vatikán, a Nemzetközi Kulturális és Technikai Együttműködés Tanácsa, a Nemzetközi Restaurátori Központ, a Közös Piac, az Interpol, a Nemzetközi Vámszövetség, a Nemzetközi Képzőművészeti Szövetség, a Nemzetközi Levéltári Tanács, a Társadalomtudományok Szövetsége, az Idegenforgalmi Újságírók Szövetsége és végül utoljára, de nem utolsó sorban az ICOM.

Utóbbit egyébként a vendéglátó múzeum igazgatónője képviselte.

A résztvevő személyek többségükben múzeumi szakemberek, de a kulturális igazgatás, biztonsági szervek képviselői, külügyi és jogi szakemberek is voltak egyes országok képviseletében jelen. Magyarország képviseletében nekem jutott a szerencse, hogy a konferencián résztvehettem.

A tervezet bevezetője részletesen elemezte, hogy miért szükséges egy nemzetközi egyezmény. A legelső ok a kulturális tulajdon, elsősorban a múzeumok iránti közérdeklődésnek világszerte észlelhető gyors növekedése, az egyre nagyobb számú nemzetközi kiállítás és a hosszabb lejáratú kölcsönzések. Ezek a pozitív jelenségek már önmagukban is növelik az egyes műtárgyakat fenyegető veszélyeket.

Ehhez hozzájárul a sok helyen mutatkozó közbiztonsági romlás, a kulturális javakkal folytatott törvényellenes üzletelés, a törvényellenes kereslet növekedése, melynek kielégítésére szétágazó, gyakran jól szervezett bűnszövetkezetek jöttek létre. A műtárgyak gyakori szállítása minden szempontból nagyon problematikus. Sem a biztonsági, sem a jogi előírások az egyes országok között nem egyeztetettek.

A tervezet a mobil kulturális javakat a következőképpen határozza meg. „Mobil kulturális javak fogalmán olyan tárgyak értendők, amelyek az emberi alkotás vagy a természet fejlődésének kifejezését, illetve tanúbizonyságát jelentik és ezen belül különleges régészeti, történelmi, művészeti, tudományos vagy technikai értékkel bírnak."

További fogalmak a határozatban: „kockázat elleni védelem" fogalmán egy átfogó biztonsági rendszer keretén belül mindazok a szükséges intézkedések értendők, melyek megvédik a kulturális javakat károsodástól, állagromlástól, változástól és elveszéstől.

A „kockázat biztosítás" jelenti az előbbi események következményeinek pénzügyi fedezését a következő formákban:

1. Kockázatvállalás beleértve az önbiztosítást.
2. Kereskedelmi biztosítás.
3. Bármilyen fajta nemzeti vagy nemzetközi garancia.

A határozat megállapítja, hogy a kockázat elleni védelem az elsődleges feladat, mert a kockázat elleni biztosítás semmiképpen sem pótolja a tárgyat vagy az abban esett sérüléseket. Nem tesz különbséget a javaslat az állam, magánintézmények vagy magánszemélyek tulajdonában levő kulturális műtárgyak között, mondván, hogy ezek egyaránt részesei az emberiség kulturális hagyatékának. Fontosnak tartja a közönség, ezen belül külön hangsúlyozva a múzeumi közönség szerepét a hatékony tárgyvédelemben. Ezt elsősorban pedagógiai, felvilágosító munkával lehet elérni, tudatosítani kell e tárgyak kulturális értékét és azt, hogy ezek megőrzése mindenkinek érdeke, mert mindenkinek hasznára vannak.

A tervezet ezután általában beszél a környezeti védelem fokozását célzó intézkedésekről, továbbá a közbiztonsági rendszerek javításáról. Részletekbe itt a helyzet sokfélesége és a múzeumok sokfélesége miatt nem megy, de szükségesnek tartja, hogy a fenntartó szervek, de különösen az államok a legalkalmasabb módszereket kiválasszák. Közbiztonsági szempontból minden műszaki berendezésnél fontosabbnak tartja, hogy a múzeumok pontosan leltározzák tárgyaikat, azokról darabonként redelkezzenek a szükséges adatokkal és fényképekkel, mivel ezek hiánya eltulajdonítás esetén felkutasukat lehetetlenné teszi. Minden szükséges lépést meg kell tenni annak érdekében is, hogy az állagmegóvás és a restaurálás feladatait a legkorszerűbb tudományos módszereknek megfelelően hajtsák végre. E célból a képzés és a képzettség felülvizsgálatának megfelelő rendszerét kell létrehozni annak bitosítása érdekében, hogy az e területen dolgozó összes szakember birtokában legyen a korszerű ismereteknek. Ajánlatos a restaurálási módszerek kutatása és fejlesztése céljából megfelelő intézményeket létrehozni nemzeti, illetve nemzetközi szinten, illetve továbbfejleszteni a már meglevőket. A múzeumőröket szintén megfelelő szakmai kiképzésben kell részesíteni, hogy jobban felfigyeljenek a környezeti vagy személyek által okozott károk lehetőségeinek jeleire. A szokásos múzeumi őrökön kívül ajánlatos a nagyobb jelentőségű múzeumokban fegyveres személyzetet is alkalmazni. Az ajánlás kü-

lönösen veszélyeztetve látja a régészeti lelőhelyeken és az egyházi épületekben található műkincseket. Szükségesnek tartja, hogy a kormányzatok ezek védelmét is kötelességüknek tekintsék és bizonyos anyagi eszközöket bocsássanak e célra rendelkezésre. Külön foglalkozik a szállítás közben lehetséges technikai veszélyekkel és általános irányelveket ad azok megelőzésére. Nagyon fontosnak tartja szállításnál és kölcsönzésnél az adminisztratív és jogi követelmények egyszerűsítését, bár tisztában van vele, hogy az országok különöző jogrendszerei folytán az összehangolás hosszadalmas és nem egyszerű feladat lesz. Minden ilyen esetben előírja a kereskedelmi biztosítást, illetve (a végső szövegben) a kormánygaranciát.

Végül foglalkozik a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés kérdéseivel.

A tervezett megvitató konferencia színhelye Lisszabonban a Gulbekián múzeum és alapítvány épülete volt. Az ülést a portugál külügyminiszter nyitotta meg. Az első ülésen a delegációk általánosságban szóltak hozzá a tervezethez. Mintegy 10 perces hozzászólásomban a Magyar Népköztársaság nevében örömmel üdvözöltem az UNESCO elhatározását és még nagyobb örömmel utaltam rá, hogy a javaslat sok pontja hazánkban már nem terv, hanem megvalósult. Azt hiszem, ebben a megállapításban egyetértenek velem mindazok az olvasók is, akik ismerik a magyar múzeumi rendtartást. Megemlítettem, hogy a tervezet kissé múzeum-centrikus, hiszen kulturális műtárgyak nemcsak múzeumokban, hanem más közgyűjteményekben is található.

Legelőször eldöntendő volt az az alapkérdés, hogy a konferencia a tervezetet nemzetközi ajánlássá vagy nemzetközi egyezménnyé dolgozza-e ki. Az országok többsége a nagyon eltérő múzeumi és jogi helyzet miatt egylőre csak egy ajánlás megvalósítását látta lehetőnek, amelyet a későbbiek folyamán lehet egyezménnyé fejleszteni.

A pontról-pontra való tárgyalások során mintegy 25 módosító, változtató javaslat futott be, ezek közül többet a szocialista országok közösen tettek. Az elfogadott javaslatok lényeges, érdembeli változást sehol sem jelentenek és így azokkal itt nem kell bővebben foglalkozni. Megemlítem, hogy francia–magyar–kanadai javaslatra az ajánlás a „múzeumok" kifejezést mindenütt kibővítette „múzeumok és más kulturális javakat őrző intézmények" kifejezéssé.

Aránylag nagyobb vita bontakozott ki a biztosítás, illetve állami garancia kérdésében. A szocialista országok a kereskedelmi biztosítás helyett természetszerűleg a kormánygaranciát részesítenék előnyben. Kiderült azonban, hogy számos országban ilyenekre nincs lehetőség. Nyitvamaradt az a kérdés is, hogy kormánygarancia esetén a kártérítés összege a kormánygaranciával egyidejűleg összegszerűen előzetesen kerüljön-e megállapításra avagy csak a kár bekövetkezte után állapodjanak meg benne az érdekelt felek. A kártérítés összegének kérdése a biztosítás esetében is felmerült azzal a különbséggel, hogy ott ez természetszerűleg eleve tisztázva van. Az ajánlás végső szövege végülis a vagy-vagy megfogalmazást fogadta el anélkül, hogy az érték vagy az összegszerűség mikéntjének kérdését kormánygarancia esetében lényegében tisztázta volna. Megemlítem még az NDK küldöttségének egy javaslatát, miszerint a leltározás során minden múzeumnak három csoportba kellene sorolnia tárgyait, nevezetesen nemzetközi, nemzeti és helyi értékű tárgyakra. A javaslat igen élénk vitát keltett. A túlnyomó többség nem értett vele egyet, kivitelezhetetlennek tartotta elsősorban azért, mert a megítélés mindig korhozkötött és kortól függően változhat. A javaslatot végülis a javaslók visszavonták.

A konferencia rutinnal, jól volt szervezve. Az ötnyelvű szinkron tolmácsolás nagyon jól működött és még akkor is tudtak fordítani, amikor maga a beszélő is szinte alig tudta kifejezni magát azon a nyelven, amelyet használni kényszerült. Néha azonban úgy tűnt, hogy az öt nyelven (angol, francia, orosz, spanyol és arab) nem ugyanaz hangzott el és ebből felesleges viták, félreértések születtek.

Balassa M. Iván:

Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége

1966 májusában dr. Jozes Weyns-nek, a Vlaamse Openluctmuseum igazgatójának meghívására a belgiumi Bokrijk-ban összejöttek az európai szabadtéri múzeumok vezető szakemberei. A meglehetősen kötetlen „munkamegbeszéléseken" nyilvánvalóvá vált, hogy a múzeumok ezen formájának építését könnyebben lehetne megoldani, ha mód nyílnék rendszeres eszmecserére, ha rendszeres és állandó kapcsolat lenne a szabadtéri múzeumok vezetői között, mely az általuk vezetett intézmények gyümölcsöző együttműködését is biztosíthatná. Mindezeket figyelembevéve megalapították az „Európai Szabadtéri Múzeumok Munkaközösségé"-t. A munkaközösség – melynek így első tanácskozása a bokrijki volt – néhány adminisztratív kérdés tisztázása után első feladatának tartotta a szabadtéri múzeum fogalmának meghatározását, melyet – kisebb módosítással – a mai napig is érvényesnek tartunk:

> A szabadtéri múzeumok tudományosan vezetett néprajzi gyűjtemények, melyek a település-, építkezés-, lakás- és gazdálkodási formákat együttesen, a szabadban mutatják be.

Már ezen a megbeszélésen számos olyan kérdés merült fel, mely a későbbiek során is érdeklődésre tarthatott számot, s nem egy közülük újra napirendre került. Elég itt megemlítenünk, hogy már ekkor felmerült az igény az európai szabadtéri múzeumok katalógusára, szó esett a szabadtéri múzeumok és az iskolák kapcsolatáról, a múzeumi vezető kiadványok (katalógusok) formájáról, az állami építési hatóságokkal, vagy a műemlékvédelmi szervekkel kialakított és kialakítandó kapcsolatokról, a múzeumokban áttelepítésre kerülő építmények újrafelépítési nehézségeiről stb.

A következő tanácskozás 1976-ban a svájci Brienzben volt. A megbeszéléseken a résztvevők meismerkedhettek a Ballenberg-be tervezett svájci szabadtéri múzeum elképzeléseivel, vita alakult ki a nemzetközi múzeumi szervezettel, az ICOM-mal való kapcsolatról, s az előző ülésen felvetett kérdések némelyike is újra napirendre került, például a szabadtéri múzeumok kiadványainak, vagy az európai szabadtéri múzeumok kézikönyvének problémái.

Az Európai Szabadtéri Múzeumok Munkaközösségének 3. ülésére 1968. júliusában került sor, az előzőekhez képest megnövekedett létszámmal, és első alkalommal magyar résztvevőkkel. Az akkor a Néprajzi Múzeum osztályaként működő Szabadtéri Néprajzi Múzeumot dr. Szolnoky Lajos főigazgatóhelyettes, és dr. Erdélyi Zoltán osztályvezető képviselte. A tanácskozás három színhelyen zajlott le, a hollandiai Arnhem-ben, a belgiumi Bokrijk-ban és a Német Szövetségi Köztársaságban, Kommern-ben. A szabadtéri múzeumok megtekintése mellett a munkaüléseken egyrészt rövid beszámolók hangzottak el az egyes szabadtéri múzeumok építéséről – e helyütt ismertette dr. Szolnoky Lajos a Szabad-

téri Néprajzi Múzeum tervét – másrészt egyéb témákat vitattak meg. Dr. Adelhart Zippelius, a „Rheinisches Freilichtmuseum" igazgatója ismertette a „kézikönyv" munkálatainak állását, élénk eszmecsere alakult ki – a mi mai szóhasználatunkkal élve – a közművelődési kérdésekről, előadást tatottak a fakonzerválásról stb.

A következő ülésnek két város adott otthont, Dániában Aarhus és az NSZK-ban Kiel. Az 1970. június 30–július 4. között megrendezett tanácskozás egyik fő témája a Munkaközösség jövője volt. Ennek, a meglehetősen kiélezett vitának eredményeként szükségesnek látták, hogy egy szervezetileg határozottabb formát alakítsanak ki, valamint, hogy ez, a még tisztázandó formájú szervezet önállóságának megőrzésével a nemzetközi múzeumi szervezet, az ICOM tagja legyen. A vita során az az álláspont alakult ki, hogy a tagság létszáma 30–50 körül legyen, természetesen az egyes üléseken résztvehetnek a rendező országok tagsági joggal nem rendelkező tagjaiis. Ekkor született meg az új elnevezés:

„Verband europäischer Freilichtmuseen – Association des musées de plen air européens – Association of european open air museums" –

az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége, s ekkor egyeztek meg számos, az Alapszabályzatot érintő kérdésben. Érdemes megemlíteni, hogy a következő ülésszak színhelyéül Magyarország is számításba került, de a javaslatot el kellett vetni, mert a tanácskozásnak – és a következőnek se – nem volt magyar résztvevője.

A visszatérő kérdésnek számító „Kézikönyv" előmunkálatokról szóló beszámoló után a résztvevők a szabadtéri múzeumok biztonsági kérdéseit vitatták meg. A sokoldalú eszmecsere alapreferátumát dr. Adelhart Zippelius tartotta, és a nagyszámú hozzászóló részletesen és mélyrehatóan elemezte a problémát, elsősorban a tűzbiztonság szempontjából. Itt is sor került a rövid beszámolókra az egyes szabadtéri múzeumok építéséről.

Az 5., 1972 júliusában Helsinkiben megtartott tanácskozás fordulópontot jelentett az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége életében. Ezen az ülésen alakult át a korábbi „Munkaközösség", és vette fel hivatalosan is a mai napig használt nevét, ez alkalommal történt meg az előző tanácskozás általános elvei, valamint az ICOM-mal történt egyeztetés alapján kidolgozott Alapszabályzat elfogadása. Ez az Alapszabályzat a Szövetség tevékenységét nagymértékben meghatározza, így főbb vonásokban ismertetem:

„1. Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége a Tudományos-, a gyakorlati-technikai és szervezési tapasztalatok cseréjére törekszik, és arra, hogy általánosságban elősegítse a szabadtéri múzeumok feladatainak megoldását. E célból tagjainak összejöveteleket rendez, előmozdítja a publikációkat, és általában pártol minden törekvést, mely e célt szolgálja. A szabadtéri múzeumok alatt itt a tudományosan vezetett, illetve tudományos felügyelet alatt álló gyűjteményeket értjük, melyek a szabad téren mutatják be a település-, építkezés-, lakás- és gazdálkodási formákat.

2. Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége önálló szervezetként kapcsolódik az International Council of Museums (ICOM) -hoz.

3. A Szövetség tagjai lehetnek az 1. § alatt meghatározott európai szabadtéri múzeumok vezetői, illetve az általuk felhatalmazott vezető munkatársak. A tagságot a Vezetőség erősíti meg.

A Szövetség megalakulása után a Vezetőség további tagok felvételét tanácsolhatja, olyan személyekét, akik a szabadtéri múzeumokkal kapcsolatosan kiemelkedő érdemeket szereztek.

Az Alapszabály a továbbiakban a Szövetség vezetőségéről intézkedik (4. §), mely egy öttagú elnökségből áll, akik közül az első-, és a másod- elnök gondoskodik a Szövetség, illetve az Elnökség munkájának összehangolásáról. Az Elnökséget kétévenként választják, az újraválasztás lehetséges. A tanácskozások témájáról és helyéről a taggyűlés dönt (5. §), a tanácskozások színhelye változó. A tanácskozások nyelve a német, angol és francia (7. §).

A Szövetséggel kapcsolatos költségekről nem a Szövetség gondoskodik, hanem a szervezéssel kapcsolatos kiadásokról azok az intézmények, ahol a vezetők dolgoznak (10. §), másrészt a tanácskozások szervezési költségeit az az intézmény viseli, mely a megrendezésükre vállalkozott (11. §).

Végezetül az Alapszabályzat az esetleges feloszlás, más szövetségekkel való egyesülés stb. módjait rögzíti (13. §).

A helsinki tanácskozás résztvevői egyhangúan elfogadták az alapszabályt, és annak megfelelően megválasztották az Elnökséget. Az első-elnök a „Munkaközösség" korábbi elnöke dr. A. J. Bernet Kempers (Het Nederlands Openluchtmuseum – Arheim, Hollandia) lett, a másod-elnök, dr. Arne Biörnstad (Stiftelsen Skansen – Stockholm, Svédország), az elnökség további tagjai: dr. Viktor Herbert Pöttler (Österreichisches Freilichtmuseum – Stübing bei Graz, Ausztria), dr. Cornel Irimie (Muzeum tehnicii populare din Dumbrava – Sibiu, Románia), és dr. Adelhart Zippelius.

A helsinki tanácskozáson először dr. Niilo Valonen „A finn paraszti építkezés története" címmel tartott előadást, majd mag. Osmo Vuoristo ismertette a Seurasaaren ulkomuseo (a központi finn szabadtéri múzeum) történetét és céljait. Itt kell említést tenni arról a kiállításról, melyet a Finn Nemzeti Múzeumban (a Seurasaari szigetén levő múzeum e múzeum része) rendeztek a szabadtéri múzeumok plakátjaiból, vezetőiből és egyéb kiadványaiból.

Az előzetesen meghirdetett téma a fakonzerválás a múzeumok építése során volt. Az alapreferátumot Arne Biörnstad tartotta, aki a stockholmi Skansen e téren rendelkezésre álló bőséges tapasztalatáról számolt be. Az előadás élénk vitát váltott ki, a résztvevők elsősorban arról cseréltek véleményt, hogy a tartósítás különböző módjai mennyire és mennyiben növelik meg a fa élettartamát.

A tanácskozást követő évben a Rheinisches Freilichtmuseum kiadásában, dr. Adelhart Zippelius gondozásában megjelent a „Tagungsberichte 1966–1972" c. kiadvány (Führer und Schriften des Rheinischen Freilichtmuseums für Volkskunde in Kommern, Nr. 6., Köln, 1973.), mely összefoglalja a Szövetség, illetve ezt megelőzően a Munkaközösség első öt ülésének eseményeit, és közöl egy-egy kiemelkedő jelentőségű előadást, általában az alapreferátumot.

1974-ben a Szövetség tanácskozásának megrendezését az Osztrák Szabadtéri Múzeum vállalta. Az ülésszakra szeptemberben került sor és újra magyar résztvevőkkel, dr. Hoffmann Tamással, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum akkori igazgatójával és dr. Balassa M. Ivánnal.

Ennek a tanácskozásnak az alaptémája ismét a közművelődési kérdések voltak. A vitaindító referátumot Peter Michelsen (Frilandsmuseet ved Sorgenfri – Lyngby, Dánia) tartotta, és ehhez a témához szólt hozzá Claus Ahrens (Freilichtmuseum am Kirkeberg – Hamburg-Harburg, NSZK), Arne Biörnstad, Hoffmann Tamás, Cornel Irimie, Mark Laenen (Vlaamse Openluchtmuseum – Bokrijk, Belgium), Friederike Prodinger (Museum Carolino Augusteum, – Salzburg, Ausztria), Michael G. L.

Thomas (Avoncroft Museum of Buildings – Stoke Prior, Egyesült Királyság), George B. Thompson (Ulster Folk Museum – Holywood, Észak-Írország), s ha nem soroljuk is fel a vitában résztvevőket, már ez a névsor is mutatja, hogy mennyire alapvető, és visszatérő probléma ez.

Ennek a tanácskozásnak az anyaga teljes terjedelmében megjelent (Tagungsbericht, Stübing bei Graz 1974. szerk. Adelhart Zippelius. Führer und Schriften des Reinischen Freilichtmuseums und Landesmuseums für Volkskunde in Kommern Nr. 8., Köln 1976.), így itt csak az általános tanulságokkal foglalkozunk. A referátumokból, hozzászólásokból nyilvánvalóvá vált, hogy ez a kérdés egyaránt problémája a nagymúltú, és a frissen alapított múzeumoknak. A múzeumnak megfelelő keretek között élőnek kell lennie, mert csak így tudja elérni közművelődési céljait. Az élővé tételnek számos lehetősége van, és szinte megválogatva, az egyes látogatói csoportoknak, rétegeknek megfelelően kell kiaknázni. Az egyes előadások differenciált csoportfoglalkozásokról, a különféle audiovizuális lehetőségek felhasználásáról, a látogatók „ideális" vezetéséről stb. szóltak.

A rövid beszámolók sorában a résztvevők szinte valamennyi szabadtéri múzeummal rendelkező országról hírt kaptak, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Szentendre építéséről Balassa M. Iván számolt be.

A Szövetség ez alkalommal is tisztújítást tartott, az első-elnök ismét A. J. Bernet Kempers lett. A tagfelvétel során a Szövetség tagjául választották Hoffmann Tamást és Balassa M. Ivánt.

A tanácskozás nagy eseménye volt, hogy a résztvevők kezükbe vehették a még szinte nyomdanedves „Handbuch der europäiscen Freilichtmuseen" kiadványt, mely Adelhart Zippelius szerkesztésében készült el (Führer und Schriften des Reinischen Freilichtmuseums... Nr. 7., Köln 1974.).

A jól szerkesztett, és hozzátehetjük, szép kiállítású kézikönyv minden egyes ismertetett múzemnál előbb áttekintést ad az intézmény történetéről, céljairól, majd azonos helyen és sorrendben hasznos információkat nyújt, pl. a múzeum pontos megnevezése, címe, nyitvatartási ideje, megközelítési lehetősége, az ott dolgozó tudományos munkatársak neve, szakterülete stb. A kézikönyv alapanyagát az egyes országok képviselői bocsátották a szerkesztő rendelkezésére, így az információk a megjelenés időpontjában pontosak voltak.

A kiadvány nagy segítséget nyújt egyrészt az általános tájékozódásban, de azt is elősegíti, hogy az azonos szakterületen működő szakemberek tudomást szerezzenek egymásról, s így első oldalán joggal viseli a megjelölést: az utazásért, a kutatásért, a nemzetközi múzeumok közötti kommunikációért.

1976-ban a Szövetség tagjait az első szabadtéri múzeum, a stockholmi Skansen látta vendégül. Szeptember 6–10. között a résztvevők két fő témát vitattak meg, a stübing/grazi tanácskozás folytatásaként újra a közművelődési kérdések kerültek napirendre, ezen kívül pedig a szabadtéri múzeumok dokumentációs tevékenységét tekintették át (az előadások megjelentek: Tagungsbericht, Stockholm, 1976. Führer und Schriften des Rheinischen Freilichtmuseum... Nr. 9. Köln, 1976. Szerk. Adelhart Zippelius). A tanácskozáson Magyarországot dr. Kurucz Albert, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója, kit ez alkalommal a Szövetség tagjául választottak, és Balassa M. Iván képviselte.

A közművelődéssel foglalkozó előadásokat Skans Torsten Nilson (Nordiska Museet – Stockholm, Svédország) vezette be. A Skansen új bemutatási módszereiről számolt be, és hozzá kapcsolódott Hans Medelius és Leon Larsson konkrét példákat bemutató ismertetése is, valamint az a gyakorlati bemutató, ahol a tanácskozás résztvevői egy iskolásoknak szervezett programot figyelhettek meg. Mindezek lényege az volt, hogy a szabadtéri múzeum meglátogatása, a gyermekek által ott végzett munka szervesen beilleszkedik a nevelési folyamatba. A tanulók az iskolában megfelelő előkészítést

kapnak, felkészülnek a Skansenra, majd a programsorozat utolsó fázisaként a „rögzítés" is megtörténik, így a gyerekek nemcsak a kuriozitás szintjén, hanem életkori sajátságuknak megfelelően teljes mélységben megismerhetik a paraszti életet.

Az ezt követő előadásban Adelhart Zippelius egyrészt összefoglalta az előző tanácskozás tapasztaltait, másrészt ismertette azt az általános koncepciót, melyet Gottfried Kroff-al a kommerni szabadtéri múzeum didaktikai-pedagógiai munkájára dolgoztak ki. Ez a program, de a többi is, melyekről Ingemar Liman (Stiftelsen Skansen – Stockholm, Svédország), dr. Jerzy Czajkowski (Muzeum Budownictwa Ludowego – Sanok, Lengyelország), Mark Laenen, Marcela Necula (Museul tehnicii poplare din Dumbrava – Sibiu, Románia), Trefor M. Owen (Welsh Folk Museum – St. Fagans, Wales, Egyesült Királyság), dr. Jaroslav Stika (Valasské Muzeum v Prirode – Rožnov p. R, Csehszlovákia), Philip Wilson (Ulster Folk and Transport Museum – Holywood. Észak-Irország), Christopher S. H. Zeuner (Weald and Downland Museum – Singleton, Egyesült Királyság) számoltak be, e tevékenység elsőrendű fontosságáról vallottak. Az elhangzottak számos új ötletet, lehetőséget tartalmaztak, melyek hazai megvalósítása nagyon hasznos lenne.

A múzeumokban folyó dokumentációs munkáról szóló előadásokat Arne Biörnstad „Az épületek dokumentálása a szabadtéri múzeumokban" c. vitaindítónak is szánt beszámolója nyitotta meg. A következőkben Balassa M. Iványt, C. Bucur-C. Neagu (Sibiu, Románia), Kurt Conrad (Museum Carolino Augusteum – Salzburg, Ausztria), Karl Eisner (Kärtner Freilichtumseum – Maria Saal – Ausztria), Max Gschwend (Schweizerisches Ferilichtmuseum – Ballenberg, Svájc) és Frode Kirk (Frilandsmuseet ved Sorgenfri – Lyngby, Dánia) számoltak be intézményük dokumentációs tevékenységéről. A beszámolókból, elhangzott javaslatokból kitűnt, hogy a szabadtéri múzeumok ezt a fontos tevékenységet hosszú ideig másodlagosan kezelték, pl. a Skansenben egyes, évtizedek óta álló építményekről nem volt dokumentáció, s a hiányzókat most rekonstruálják. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum ez irányú tevékenysége, eredményei nagy elismeréssel találkoztak, s a megismertek alapján szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy az európai szabadtéri múzeumok közül nálunk folyik a legalaposabb dokumentációs tevékenység.

A viták során a két fő témán kívül egyéb kérdések is felmerültek. Az egyik az volt, hogy a két éve megjelent „Kézikönyv", lényegében már elavult, egyrészt a szabadtéri múzeumok gyors szaporodása, másrészt a múzeumok üzemeltetésével stb. kapcsolatos adatok változása miatt. Az a vélemény alakult ki, hogy egy újabb, bővített kiadás megjelentetése már nem reális, és az egyes országoknak kell most már arra törekedniük, hogy megjelentessék saját „kézikönyv"-üket.

A vezetőség tisztújítását megelőzően A. J. Bernet Kempers bejelentette, hogy nyugalomba vonulása és egyéb elfoglaltsága miatt a továbbiakban nem tud a Szövetség munkájában résztvenni. Benne a Szövetség éléről nemcsak az a személy távozott, aki tíz éven keresztül betöltötte ezt a posztot, hanem az is, kinek nagy hatása volt az egész mozgalom arculatára, aki nagy tudásával, emberismeretével a leghevesebb viták idején is képes volt a sokszor teljesen ellentétes pólusok összebékítésére. Utóda Adelhart Zippelius lett, aki már eddigi tevékenységével is bizonyította rátermettségét erre a feladatra. A tanácskozás végén Trefon M. Owen tolmácsolta az Egyesült Királyságban dolgozó kollegák meghívását: 1978-ban a Cardiff melletti St. Fagansban rendezzük a következő tanácskozást.

Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége több, mint tíz éves fennállása alatt teljesítette az Alapszabályzatában megfogalmazott céljait. Valóban elősegítette a tudományos-, a gyakorlati-technikai- és a szervezési tapasztalatok cseréjét, alkalmat teremtett arra, hogy az ezen a területen működő

szakemberek rendszeresen találkozzanak, egymás eredményeivel megismerkedjenek. Így egy-egy újonnan létesült múzeumnak ma már nem kell azt az utat végigjárnia, amelyet az elődök megtettek, hanem rögtön a legújabb eredmények birtokába juthat. Ez pedig nemcsak a szabadtéri múzeumoknak válik hasznára, hanem általában az egész múzeumügynek.

Balassa Iván:

A Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Egyesülete (CIMA)

Az utóbbi évtizedekben különösképpen megélénkült a munkaeszközök és azon belül is a mezőgadasági munkaeszközök kutatása. Mindezt egy egész sor szervezet, konferencia, folyóirat és könyv bizonyítja. Ezek legtöbbje valamilyen formában kapcsolatban állt a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Egyesületével, mely 1966-ban elsősorban a mezőgazdasági munkaeszközök történeti kutatásának igényével alakult és vizsgálja azoknak a múzeumi munkában történő sokoldalú felhasználási módjait.

Az előzmények közül meg kell említenem azokat, amelyek közvetlen vagy esetleg közvetett kapcsolatban állottak az Egyesület megalakításával és további működésével.[1] Ezek közül is elsőként utalok az 1954-ben Koppenhágában megalakult International Secretariat for Research on the History of Agricultural Implements-re,[2] mely az 1968-tól megjelenő *Tools and Tillage* című folyóiratával az ilyen jellegű kutatások egyik legfontosabb központja, illetve orgánuma. Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mert Egyesületünk megalakulásától kezdve szoros, egyes időszakokban személyekre kiterjedő kapcsolatot tart fenn a titkársággal és a kongresszusokon az elnökségi tagjaival mindig képviselteti magát.

Megalakulásának közvetlen előzményei mégis 1964-re vezethetők vissza, amikor a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Budapesten a moszkvai „VII. Nemzetközi Antropológiai és Etnológiai Kongresszus Agráretnográfiai Szimpozion"-jának előkészítésére kilenc ország küldötteinek részvételével megbezélést tartott.[3] A budapesti megbeszélés, majd a moszkvai szimpozion egyaránt behatóan foglalkozott a mezőgazdasági munkaeszközöket magába foglaló nemzeti archívumok megvalósításának módozataival és alapelveinek összehangolásával.

Jobb megértés érdekében itt most utalnom kell arra, hogy a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban Budapesten 1962-ben Magyar Mezőgazdasági Munkaeszköztörténeti Archívum munkálatait indítottuk el. Abból indultunk ki, hogy a mezőgazdasági munkaeszközöknek egy meghatározott területen történeti mélységű feldolgozása csak úgy lehetséges, ha az ország múzeumaiban és más intézményeiben felelhető megközelítőleg teljes anyag a régészeti koroktól napjainkig rendelkezésünkre áll. Ennek érdekében megindítottuk a múzeumok tárgyi anyagának feldolgozását, leírását, fényképezését, kidolgoztuk az archiválás rendszerét és beosztását. Majd hozzákezdtünk az ikonográfiai anyag feldolgozásához is, melyet a már alkalmazott rendszerbe helyeztünk el. Csakhamar láttuk azonban, hogy kézzelfogható eredményeinket csak akkor tudjuk a tudományos feldolgozásban nagyobb földrajzi egységekben valóban hasznosítani, ha hasonló alapelveken kidolgozott archívumok más országokban is létrejönnek. Néhány ilyen kísérlet az elmúlt évtizedekben bizonyos siker reményével kecsegtethet, bár a nehézségeket legtöbb országban nem sikerült legyőzni. Megjegyzem, hogy a Koppenhágai Nemzetközi

Titkárság központi gyűjteményében is találunk ilyen anyagot, de sajnos viszonylag kis mennyiségben. A Magyar Mezőgazdasági Munkaeszköztörténeti Archívum az eltelt évek alatt jelentősen gyarapodott és a különböző nehézségek ellenére is a közeli jövőben eléri a százezer kartont és ez a hatalmas adatmennyiség már több kisebb-nagyobb feldolgozásnak szolgált alapjául.[4]

A fenti tanácskozások során néhány mezőgazdasági múzeum, a Nemzetközi Titkárság, továbbá jelentős mezőgazdasági anyaggal rendelkező történeti és néprajzi múzeum jobban megismerte egymás munkáját. Ennek eredményeként 1965-ben a Csehszlovák Mezőgazdasági Múzeum (Prága–Kačina) felvetette egy olyan nemzetközi egyesület létrehozásának szükségességét, mely a Világ egészében vagy részben mezőgazdasági jellegű múzeumait magába foglalná. A kérdést elsősorban a Magyar Mezőgadasági Múzeum vezetőivel beszélték meg, akik az Egyesület létrehozásában a kezdet-kezdetétől tevőlegesen résztvettek.

A kezdeményezés széles körű visszhangot váltott ki és a megalakulásra jó alkalmat biztosított a Csehszlovák Mezőgazdasági Múzeum alapításának 75. évfordulója 1966-ban, mely egyben a Mezőgazdasági Múzeumok I. Nemzetközi Kongresszusát és a szervezet megalakulását is jelentette. A meghívó a Kongresszus és az egyesület feladatát elöljáróban így határozta meg: „A konferencia célja a mezőgazdasági múzeumok fejlődési irányának értékelése, a mezőgazdasági fejlődés tudományos dokumentálása és feldolgozása kérdésének elősegítése és a mezőgazdasági múzeumok nemzetközi együttműködése lehetőségeinek rögzítése."

Ilyen módon alakult meg a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szervezete (Association internationale des musées d'agriculture = AIMA), mely az International Council of Museums (ICOM) részeként kezdte meg működését és ugyanakkor igyekezett kapcsolatokat kiépíteni az egyesület jellegének megfelelően a FAO (Food and Agriculture Organisation) irányába is.

Az első konferenciának meghatározó és alapvető jelentősége volt az egyesület további működésében. Itt történt meg az alapszabályok kidolgozása, mely az egyesülés célját az alábbiakban határozta meg: „A Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szervezete egyesíti a mezőgazdasági múzeumokat (a mezőgazdasági múzeumokon belül az élelmiszeripari, erdészeti, halászati, kertészeti, borászati, vadászati és a mezőgazdaság más ágaira specializálódott múzeumokat), valamint a nagyobb mezőgazdasági osztályokkal, vagy gyűjteményekkel rendelkező múzeumokat. Gondoskodik együttműködésükről és a tapasztalatcsere alapján hozzájárul munka- és kiállítási módszereik tökéletesítéséhez.

A Szervezet támogatja a mezőgazdasági termlés fejlődésének mindenirányú kutatását. Törekszik ezen a területen a mezőgazdasági felvilágosítást kiterjeszteni. A Szervezet kiadja a „Mezőgazdasági Múzeumok Közleményei" (Acta musaeorum agriculturae = AMA), c. folyóiratot."[5] Bár az alapszabály, legutóbb 1978-ban, a szükségesnek megfelelően átdolgozásra került, de a fő célkitűzések nem változtak.

Ennek megfelelően lényegében az egyesület munkája három síkon alakult ki. A meglehetősen esetleges együttműködés, mely rendszerint régiónként alakult ki, főleg kiállítások cseréjében nyilvánul meg, esetleg a tudományos eredmények, módszerek kicserélésében találjuk bizonyos nyomát. Így például a Magyar Mezőgazdasági Múzeumnak szorosabb kapcsolata van a Csehszlovák, a Szlovák, a Lengyel, a Bolgár Mezőgazdasági Múzeummal, mely a fentieken kívül a kutatók cseréjében is kifejezésre jut.

Az együttműködés legfontosabb megnyilvánulása a kongresszus, melyet 1966–1978 között összesen öt alkalommal rendeztünk meg: Prága–Liblice 1966; Stuttgart–Hohenheim 1969; Budapest 1971; Reading (Anglia) 1976; Neubrandenburg (DDR) 1978, míg a sorrendben VI.-ra a megállapodások szerint 1981-ben Stockholmban (Julita), a Nordiska Museet rendezésében kerül sor.

Az eltelt tizenkét év alatt a rendezés jól bevált módszere alakult ki. Először is a színhely egyik alkalommal egy keleti, a másik alkalommal egy nyugati állam területén, egy ott működő múzeumban található. Ennek megfelelően az egyesület, melynek egy elnöke, három alelnöke, hat elnökségi tagja és egy titkára van, elnöke és titkára onnan kerül ki, ahol a következő kongresszus megrendezésre kerül. Így az elnökök az évek folyamán a következők voltak: Z. TEMPÍR (Csehszlovákia), G. FRANZ (BDR), egy ideig A. STEENSBERG (Dánia) látta el ezt a tisztséget, mert a negyedik kongresszus megrendezésére Dániában került volna sor, de a Dán Mezőgazdasági Múzeum közbejött költözködése miatt ez nem valósulhatott meg), J. W. Y. HIGGS (Anglia), W. JACOBEIT (DDR), S. ZACHRISSON (Svédország), míg jelenleg a titkári teendőket J. BERG (Svédország, Nordiska Museet) látja el.

Nagyon fontos, hogy immár tizenkét alkalommal jelent meg az AMA kötete, mely elsősorban a kongresszusok előadásait tartalmazza, de időről-időre más tanulmányok közreadására is vállalkozik. A kiadás fáradságos munkáját a Csehszlovák Mezőgazdasági Múzeum vállalta magára és a korábbi szerkesztő, V. ŠMELHAUS és a jelenlegi, J. TLAPÁK mindent megtesz, hogy a nemzetközi szerkesztőbizottság segítségével tartalmi és előállítási szempontból minél magasabb szinten és idejében jelentesse meg a köteteket. A tudományos közvélemény – az egyesület munkájában résztvevőkön kívül – nem ismeri eléggé ezt a fontos kiadványt és számos jelentős könyvtárban nem lehet megtalálni. Fontos feldolgozásokat tartalmaz az agrártörténet, az agrárnéprajz, a mezőgazdasági munkaeszközök történetére, de távolabbról az archeobotanika és az archeozoológia vonatkozásában is (a szerkesztőség címe: Slezská 7. Praha 2). Éppen ezért érdemes egy kicsit megnézni, hogy a néprajz vonatkozásában az egyes konferenciákon milyen előadások hangzottak el és ennek megfelelően mi minden jelent meg az AMA-ban. Ezzel együtt arra is érdemes rámutatni, hogy az egyesület tagságának jelentős része néprajzi érdeklődésű és munkásságukat az európai néprajztudománynak is érdemes számon tartani. Itt talán még azt kell megjegyeznem, hogy a tagok többsége európai, az amerikai, ázsiai, afrikai résztvevők száma a különböző kongresszusokon 10% körül mozgott, de a jelenlegi vezetőség célul tűzte ki az Európán kívüli mezőgazdasági jellegű múzeumok fokozott bevonását is.

Az első kongresszus (Prága–Liblice, 1966) természetszerűen témájában is tükrözte a kialakulás kezdeti stádiumát, de a munkaeszközök kutatásának kérdése már ekkor is az egyik leggyakoribb előadás és vitatémaként jelentkezett. Így a mezőgazdasági munkaeszköztörténeti archívumok felállításáról elhangzott előadás (I. BALASSA: Die landwirtschaftlichen arbeitsgeräthistorischen Archive) jelentős visszhangot keltett ugyan, de ma már magam is látom, hogy egy ilyen jellegű egységes európai, de még részeurópai megvalósítására egyenlőre nem igen kerülhet sor. Egyes múzeumok mezőgazdasági eszközanyagának bemutatása, feldolgozása is többször előkerült (pl. G. FRANZ: Die Hohenheimer Modellsammlung; O. GERGELYI: Entwicklung der landwirtschaftlichen Geräte in der Slovakei; F. KALESNY: Exposition des Weinbaumuseums Bratislava stb.) Egy-egy jelentős munkaeszköz, mint amilyen az eke osztályozó feldolgozására is sor került (H. KOTHE: Zur Klassifikation einschariger Pfluggeräte). A néprajz és az agrártörténet kapcsolatának kérdése ugyancsak előkerült (J. KRAMAŘIK: Ethnologie und Agrargeschichte).

Szó esett az olyan bibliográfiákról is, melyek agrártörténeti jellegűek ugyan, de az agrárétnográfia és munkaeszköztörténet kérdéseivel is foglalkoznak (I. TAKÁCS: Die im Ungarischen landwirtschaftlichen Museum hergestellten zwei Bibliographien). Ez utóbbi előadáshoz kapcsolódva

hadd jegyezzem meg, hogy a magyarországi anyagot magába foglaló *Bibliographia Litterarum Hungariae Oeconomicarum Ruralium 1505–1944* anyagát feldolgozva nyolc vaskos kötetben negyvenezret meghaladó címet tartalmaz. Ugyancsak a Magyar Mezőgazdasági Múzeum adja ki a *Bibliographia Historiae Rerum Rusticarum Internationalis* köteteiben 1960-tól kétévenként, a szükségesnek megfelelően évenként, közreműködők segítségével az egész Világra kiterjedő és nagyon sok néprajzi anyagot is felsorakoztató bibliografiáját. A legutóbbi kötet, mely 1973–74-et foglalja magába, 1978-ban látott napvilágot, de már nyomdában van a következő két év bibliografiáját tartalmazó kötet is.[6]

A II. Stuttgart–Hohenheimban 1969-ban tartott kongresszus résztvevőinek száma nem volt nagy, így az előadások megtartását sem kellett szekciókra bontani, de mégis számos olyan előadás hangzott el, mely általánosabb érdeklődésre tarthat számot. Így itt is különböző munkaeszközök fejlődésének kérdése jelentette az egyik csomópontot (K. R. SCHULTZ–KLINKEN: Die Entwicklung der landlichen Handarbeitsgeräte des Feldbaues in Südwest–Deutschland; F. KALESNÝ: Die Anfänge des Weinbaues in der Slowekie; összefoglalóan a kérdésről: I. BALASSA: Der Quellenwert der landwirtschaftlichen Arbeitsgeräte). Mintha ezen a kongresszuson a néprajz irányába történő nyitásnak az elemei is megszaporodtak volna (M. MARKUŠ: Ethnische Elemente und Einflüsse bei der Verbreitung der landwirtschaftlichen Geräte in Osteuropa um 1900; A. ESKERÖD: Methodische Gesichtspunkte komparativer Studien von europäischen Agrarmilieuen; T. HOFFMANN: Die agrarethnographischen Museumssammlungen und die Agrargeschichte). Már az előző kongresszuson is felmerült a szabadtéri néprajzi-mezőgazdasági múzeumok kérdése és ez itt most újra előkerült (V. BUTURĂ: Les outils agricoles dans la section en plein air du Musée Ethnographique de la Transylvanie).

Mint már fentebb említettem, az AMA nemcsak a kongresszusok előadásait közli, hanem más idekapcsolható összejöveteleket is. Így az 1968. évfolyam közreadja az „I. Symposion der Internationalen Arbeitsgemeinschaft für Paläobotanik" legjelentősebb előadásait. Máskor olyan cikkek egész sorát, mely közelebbről vagy távolabbról a mezőgazdaság, a munkaeszközök történetéhez kapcsolható. Az 1970. évfolyam 1. és 2. száma közöl nem egy olyan cikket is, mely a néprajzot is közvetlenül érdekli (pl. S. SCHWENK: Der Wortschatz des Volgelfanges im Deutschen und seine Bedeutung für ein Wörterbuch der deutschen Jagersprache; F. Šach: Zwei wichtigen Beiträge zur Pflugforschung; V. Šmelhaus: Historischen Atlas der tschechoslowakischen Landwirtschaft). Találunk ilyeneket az 1974–75. évi kötetben is (F. Šach: Die Arltypen in Böhmen und Mähren in chronologischer Folge; V. Šmelhaus: Graphische Kalender – Monatbilder des 16. und beginnenden 17. Jahrhundert im Staatsarchiv Třeboň stb.). E néhány cím megemlítését, a teljesség igénye nélkül, inkább arra szánom, hogy az érdeklődést e kevéssé ismert és forgatott kiadvány iránt felkeltsem.

A III. Kongresszus 1971-ben egybeesett a Magyar Mezőgazdasági Múzeum alapításának 75. évfordulójával és ennek következtében lényegesen szélesebb kört mozgatott meg. mint az előbbiek vagy az ezután következők. A résztvevők száma meghaladta a 320-at és ezeknek háromnegyed része a külföldről látogatott Magyarországra. Ennek megfelelően a plenáris ülések száma viszonylag kicsi volt, de a hat szelekcióban bőven volt alkalom az előadások meghallgatására és vitára. Az Archeozoológiai Szekció előadásait egy külön kötetben a MTA Kiadója tette közzé,[7] míg az archeobotanikusok cikkei az AMA 1973. kötetében láttak napvilágot, a többi tanulmányt a Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1972–3. évi vaskos kötete foglalta magába. Talán ez volt valamennyi kongresszus között az, ahol a munkaeszközkutatásról, a néprajzi kérdésekről a legtöbb szó esett. Egy egész szekció foglalkozott „a mezőgazdasági munkaeszközök történeté"-nek kérdésével.

Az előadások többsége itt is a talajmegmunkáló eszközök, elsősorban az eke történetét taglalta. Így A. STEENSBERG az eke kialakulásának kezdeteit ismertette, míg G. LERCHE azokról a figyelemreméltó eredményekről számolt be, melyeket a legrégibb, főleg a dániai mocsarakból előkerült ekék fa maradványainak C 14-es vizsgálataival elértek. BALASSA I. azokat a lehetőségeket vizsgálta, melyek Közép-Európában a legrégibb ekenyomok megszólaltatásához vezetnek. H. KOTHE a négyszögletes vázú ekék kialakulásának feltételezett menetét ismertette. Két bolgár kutató előadása (Ch. TODOROVA, L. DUKOV) a kapáskultúra és az ekés művelés legrégibb kapcsolatait mutatta be, eddig a tudományos feldolgozásokban még ismeretlen adatok alapján. CH. VAKARELSKI a szoha (villás eke) kialakulásának kérdését taglalta és megállapította, hogy az a Balkánon sohasem fordult elő. Mindezek az előadások nagymértékben hozzájárultak az eke európai történetének és a szántás legkorábbi előfordulásának tisztázásához. Jól érzékeltették az eke helyét a gazdasági életben és jelentőségét a társadalom fejlődése szempontjából.

Más előadások a XVIII–XIX. század faekéinek kérdését érintették. Így K. KRAMAŘIK a cseh és morva túróekék elterjedését, formáját és gazdasági jelentőségét mutatta be. Két dolgozat az eke fogatolásának módjával foglalkozott. A. FENTON Skócia járomformáit, a befogás módját írta le, míg A. LUHNING a schleswig-holsteini hat lóval történő szántást ismertette. FÉL E.–HOFER T. egy magyar falu (Átány, Heves m.) egykori parasztgazdaságainak munkaeszköz felszereltségét birtokkategóriánként vizsgálta.

Az aratás munkaeszközei közül különösen a sarló történetével kapcsolatban hangzottak el előadások. K. D. WHITE a római kor sarlóit és aratását, elsősorban az angliai leletek és adatok alapján mutatta be. TAKÁCS L. a magyarországi sarlók legkorábbi történetét ismertette és azok kapcsolatait keletre és nyugatra egyaránt nyomon kísérte. SELMECZI KOVÁCS A. együttesen tekintette át azoknak az összetartozó eszközöknek fejlődését, melyek a szálas gabona összekötését segítették elő.

De nemcsak a gabonaműveléssel kapcsolatban hangzottak el előadások, hanem a szőlőművelésről is. F. KOLESNÝ a szlovák szőlőművelés legrégibb eszközeit mutatta be, míg VINCZE I. a magyar szőlészet és borászat egy részének keleti kapcsolatait ismertette.

Az előadásokban az építkezéssel kapcsolatos előadások mellett a malmokról, a táplálkozásról egyaránt szó esett, melynek teljes anyagát német, angol, francia nyelven a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményeiben nagyobbrészt tanulmánnyá átdolgozva lehet megismerni.[8]

Ezek után egy nagyobb időszak következett, amíg 1976-ban Readingben, az ottani Mezőgazdasági Múzeum és Egyetem a IV. Kongresszust megszervezte. Ez a kongresszus az előbbinél lényegesen kisebb volt ugyan, hiszen csak 56 résztvevőt számlált, de ezek 21 országot képviseltek. A témakör is szűkült, mert elmaradt az archeobotanika és az archeozoológia, mert az ilyen irányú kutatások más fórumot találtak, de meg a kongresszus általános témaköre sem tette azt lehetővé ilyen témák felvetését („Einfluss der Industrialisierung auf die traditionelle Landwirtschaft und die ländliche Gesellschaft seit 1800"). Bár valamennyi összejövetel között ez volt a leginkább kifejezetten agrártörténeti irányzatú, de az egyes témakörökben, mint pl. „Landwirtschaftliche Werkzeuge, Geräte und Maschinen" és másokban találunk néprajzi vagy legalább is a néprajzot érintő előadásokat.[9]

Az előadások közül érdemes néhányat külön is megemlíteni. Így például E. SCOURFIELD: „Interpretation der Geschichte landwirtschaftlicher Methoden in Wales erläutert an Hand des Walisischen Volksmuseums." S. AVITSUR: „Die Veränderung der Brunnentechnik als Grundlage der

Wasserrevolution in Israel." Egy eddig alis ismert területről adott hírt. T. PENEVA–KRUSCHKOVA: „Werkzeuge zur Bearbeitung der Rosenpflanzungen in Bulgarien". A továbbiakban nem sorolom, hanem utalok arra, hogy az érdeklődők azokat az AMA XI. és XII. kötetében (1976–77) olvashatják.

Az 1978. szeptember 10–16. között Neubrandenburgban (DDR) megtartott V. Kongresszus több vonatkozásban is említésre méltó az AIMA történetében. Először is a résztvevők száma száz körül mozgott, de ezek 23 országot képviseltek és különösen figyelemre méltó, hogy Európán kívül más földrészek, így Amerika (USA, Mexikó), Ázsia (Japán, India) érdeklődése is ébredezőben van. Másrészt már korábban meglevő mezőgazdasági múzeumok megerősödéséről (Bulgária, Skócia stb.) kaptunk hírt és a küldöttek arról is beszámoltak, hogy a számos országban: Portugália, Svédország, Mexikó és máshol, ilyen típusú múzeumok megszervezését tervezik, illetve már el is kezdték. Mindez arról tanúskodik, hogy a mezőgazdasági múzeumok terjednek, újak létesülnek.

A munkaeszközök vizsgálata e kongresszuson is jelentős helyet kapott, de a tudományos feldolgozás mellett a muzeológiai szempontok is jelentkeztek. Már a bevezető előadás is e kérdést vizsgálta. F. SIGAUT: A mezőgazdasági munkaeszközök és gépek kutatásának és bemutatásának lehetőségei és határai a mezőgazdasági múzeumokban. BALASSA I. ugyanezt a kérdést vizsgálta egy másik oldalról: A mezőgazdasági munkaeszközök fejlődése és azok kiállítása. J. ANTTILA: A finn földművelés gépesítése és annak múzeumi kiállítása. PREININGER M. a magyar T. PENEVA–KRUSCKOWA a bolgár szőlőművelés eszközkészletét vizsgálta és mutatta be ilyen szempontból. Az eszközkutatásnak a muzeológiai kérdései kerültek ezen a kongresszuson előtérbe, ami kétségtelenül közvetlenül érinti a néprajzi muzeológiát is.

A számos – a néprajzot is érdeklő – előadás közül is kiemelkedett A. STEENSBERG beszámolója: Új-Guinea földművelése és a földművelés korai szakasza Európában. A néhány évvel ezelőtt tett expedíciónak eredményeit foglalta össze. Az ásatásokból az derült ki, hogy 8–9 évezreddel ezelőtt Új-Guineában már a földművelés korai formái éltek egymás mellett és a későbbi korokban is az egyes eszközök technikai megoldása rendkívül hasonlít az európai megfelelőkhöz. Ennek és a többi előadásnak a teljes szövegét, némelyiket tanulmánnyá feldolgozva, az AMA következő köteteiben találhatják meg az érdeklődők.

A rövid és teljességre egyáltalában nem törekvő áttekintés kétségtelenül igazolja, hogy az AIMA és annak kiadványa, az AMA túljutott a kezdeti nehézségeken és egyre inkább erődösik, tudományos munkássága elmélyül. Számos olyan terület van, mint többek között a munkaeszközök történeti kutatása, mely a néprajzhoz közel áll, sőt egyes esetekben azzal megegyezik. A szervezetben agrártörténészeken kívül, szép számmal tevékenykednek etnográfusok, akik jelentős eredményeikről először itt számolnak be, kutatásaik eredményei itt látnak napvilágot. Mindez indokolja, hogy az európai néprajztudomány kapcsolatait ebbe az irányba is elmélyítse, az itt jelentkező eredményeket figyelemmel kísérje, az eddigienél is jobban felhasználja.

JEGYZETEK

1. L. erről részletesebben BALASSA IVÁN, A mezőgazdasági munkaeszközök kutatásával kapcsolatos konferenciák. Ethnographia 1967. 609–613.

2. Research on Ploughing Implement. The Conference in Copenhagen June lst – 5th 1954. Copenhagen 1956.
3. BALASSA IVÁN, Nemzetközi megbeszélés a munkaeszköztörténeti archívumok kérdéséről a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban. A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1964. 267–272.
4. BALASSA IVÁN, Gondolatok a munkaeszközök történetének kutatásáról. Tíz éves a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Munkaeszköztörténeti Archivuma. Etnographia 1972. 584–589.
5. ŠMELHAUS, VRATISLAV, 2. Internationale Kongress der Landwirtschaftsmuseen in Stuttgart–Hohenheim. AMA II. 1969.
6. L. részletesen az AMA 1966. kötetében. (Szerkesztőség: Magyar Mezőgazdasági Múzeum. H–1367–Budapest 5. Pf. 129).
7. Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere. Internationales Symposion in Budapest, 1971. Hrsg. von JÁNOS MATOLCSI. Budapest, 1973. Akadémiai Kiadó. III. Internationale Kongress der Landwirtschaflichen Museen, 19–23. April 1971.
8. Proceedings of the Hungarian Agricultural Museum 1971–1972. Edited by I/MRE/ WELLMANN. Budapest, 1973.
9. L. JACOBEIT, WOLFGANG, Zur Entwicklung der „Assotiation Internationale des Musées d'Agriculture". AMA XI. 1976. 6–7.

Kiss Ákos:

Olaszországi úti tanulságok

1977. február–június közötti olaszországi ösztöndíjas utam tudományos, egyéb írói céljain túl számos múzeumi szakmai élményhez is juttatott; ezúttal ezekből szeretnék a hazai muzeológus társadalom részére közreadni. Harmincnyolc esztendeje járva Itáliát – hosszabb távon lemérhetőbbek azok a változások, amelyek ezt az országot a II. világháború pusztulásait követően újból a vezető múzeumi, műemléki kultúrtényezők sorába juttatták. Útjaim során meggyőződhettem arról, hogy Olaszország napjaink ismeretes megpróbáltatásai mellett is imponáló igyekezettel, áldozatokkal, adottságokkal tölti be művelődésbeli szerepkörét, többévezredes megszakítatlan kultúrfolyamata kincseinek, emlékeinek az emberiség elé tárását. A roppant kultúrörökség jelentős súllyal is nehezedik Itáliára; az előtáruló látnivalók bemutatása nem lehet egyenletes szintű. Megállapíthattuk: a kiállítások, feltárások között ugyan többévtizedes avultságot is találtunk; az utolsó negyedszázadból, három évtizedből való bárminő bemutatás azonban úgyszólván minden esetben komoly nívójú; ízlésbeli kisiklással pedig sohasem találkozhatunk. A kiállítások, a konzervált emlékek, helyreállítások jelenünk legmagasabb esztétikai szintjén tárulnak elénk, akár az anyag elrendezését, akár az installatív, belsőépítészeti, környezetbe helyezési vonásokat is tekintjük.

A jelen kiállításkultúrájának jellegzetes megvalósulása a római Galleria Nazionale d'Arte Moderna-nak főként a modern művészeteket bemutató részei; itt a mobil szerkezetekkel is kombinált, plasztikai és színhatásokat egyesítő művek már a befogadó épületnek is mintegy tartozékaivá válnak. Az oktatás eszközei kiegészülnek a vetítő-előadó helyiségekkel; ezekben akár Picasso hangját is hallhatjuk magnóról. Itália e Nemzeti Galériája nyújt igazán képet az olasz művészetnek a kevésbé ismert és méltatott utolsó kétszáz esztendejéről, klasszicizáló-romantikus korszaka bemutatásánál Markó Károlyék több műve is szerepel; külön érdekesség számunkra, hogy a XIX. sz. ottani kiemelkedő irányzatai mennyi hasonlatosságot mutatnak a miénkkel, olasz mesterei mintha egy-egy hazai nagyunk párhuzamai lennének. T. Minardi Szoldaticsra emlékeztet, N. Canzoni mitológiai témái felfogása Lotz Károlyhoz közeli; Palizzi és mások művein Barbizon erdőbelsői úgy tűnnek fel, akár Paál Lászlónál; T. Cremona Benczúrra, Szinyeyre emlékezetből álmodja vissza a grand siecle-t. E. Ferroni meglepő Bastien LePage közelsége a korai Ferenczy képek „tejfölfóliáihoz" hozza közel. A. Vertumni tájai emlékeztetnek Mészöly Gézára. A közös európai indítékok a XIX. sz. itteni kavargó irányzatait is elsősorban a franciákhoz kapcsolják, de a szecesszió elkövetkeztével meglelhetők itt Stuck, vagy Klimt rokon változatai is. Központi képtárunkban látjuk igazán együtt az olasz művészet nagy XIX. sz.-i fordulatait, majd XX. sz.-i újbóli élrekerültét. A futurizmus, a belőle átnövő novecento számunkra a római iskola miatt is oly lényeges irányzatai nagyobb távlatokban és gyökérzetével itt tárulnak elénk.

A Vatikán gyűjteményei évszázados kialakult rendjükkel várják ma is a látogatók millióit; újrarendezett képtár, amelyet VII. Pius a franciák által összerabolt és a bécsi kongresszus által visszaadásra ítélt képekből hozott létre, jelenünk középkorkedvelésének megfelelően most a korábbinál messze több XIII–XIV. sz.-i művet mutat be. Az új rendezés igen szemléltetően tár elő a restaurálási munkálatokból is; Raffaello Transfigurazione-jánál dokumentáció sorozatait kapjuk annak a munkának, amely a kép faanyaga konzerválásától kezdve a festékfelületek megtartásának küzdelmein át tárja elénk a nagy mű megújhodása mentét. Megismerjük itt a fatáblarészek megszilárdításának módjait is; egy-egy részletet akár 10–20 csavar tart egybe; az új lemezrészek fésűsen csapolva épültek be a faállományba. A munkafolyamat lényeges része volt az élősdi rovarfajták analízise; az egyes állatféléket fajták szerinti dokumentáció mutatja be. Az eredeti helyzetek felkutatása, a festékanyagok, színek felderítése után indult meg a munka megtartásukért. Menetközben azonban váratlan helyzetek derültek ki; ismételten dönteniök kellett előre nem látható pótlásmegoldások felett. Az 1802. évi restaurálás meglepő helyeken is gyakran élt strukkópótlásokkal, etc., ezek elmozdításakor eredeti festékréteg, részek is veszélybe kerültek. Átmenetileg olymérvű veszélyeztetettség állott elő, hogy a munkák során gondolata is felmerült a festékrétegeknek esetleg más megtartó alapra való átültetése. A mű a nagy munkálat nyomán ma meglepően élénknek, éles, nyers színekkel telítettnek hat; az ég kékje is metszőhideg, az arcok meg kemény-barnásak. Benyomásaink szerint a táj feltűnő módon nyert; miközben gyönyörű tónusaival inkább Tizianhoz közelibbnek tűnik. Ezt a nagy felkészültséggel bemutatott munkálatot azért is említjük, mert kiemelkedő eredményeivel sok más hasonló folyamatról is benyomást nyújthat. Az eredmény több irányban is gondolatébresztő; ellenérv az utóbbi évtizedekben gyakorta már-már kritikátlannak tűnő műtárgy utaztatások ellenében is; de ízelítőt nyújt abból a nagy ismereteket, gyakorlatot igénylő, költséges munkából, amellyel Itália kultúrmissziója során az emberi közművelődésért ekkora áldozatokat hoz.

A Vatikán látogatóit modern egyházművészeti kiállítással is várja. Az új rendezvény a lehető legtökélesebben rendbehozott, nagyszerűen restaurált palotarészben kapott helyet. Az Appartamento Borgia közelében levő quattrocento helyiségsor boltozatos, gyámköves ívelései alatt mintaszerű kivitelezésű világosszürke, pasztell-ezüstösen ható vakolatokon láthatók az utolsó háromnegyed század kiemelkedő egyházművészeti alkotásai. O. Dix, Ensor, és annyi mások mellett Rouault és Kokoschka egész termekkel szerepel. Helyet kapott Giovanni Hajnal magyar művész teljes helyiséget kitöltő életműve is.

Legjelentősebb – muzeológiailag is kiemelkedő – új vatikáni létesítmény a Museo Profano Gregoriano, az egykori lateráni gyűjtemény (1844-től) több évtizedes raktári száműzetését követő újabb kiállításai. A befogadó épületrész belső építészeti megoldásai, az installáció egyike jelenünk legjelentékenyebb ilyennemű alkotásainak. Mindenféle egyöntetűen terjedő fényes szürke gránitpadlózat, nyers téglafalak, a fehéres mennyezeteken igen gondos hatású üvegfénysáv megvilágítással képezik a befogadó terek határoló felületeit. A nagyobbára lapodáriumot igénylő kőtárgyak sötétszürke fémcső, vassín-állvány tartókkal matt-szürke hasáb, vagy négyzetes posztamenseken helyezkednek el. Mindössze a fémszerkezeteken hatnak némileg nehézkesen, a súlyos kőemlékekhez képest is. A terek többszintes, amellett közel színmentes fehér-szürke-fekete installatív koordinátarendje magábavéve is jó konstrukció-szerkezeteknek a kiállított tárgyakkal versenyre mégsem kelő sorát teremtette meg.

1. Róma, képtár, enteriőrszerű bemutatásban a Doria Pamfili palotában

Bonyolult műemléki helyreállításnak, nyomában pedig ugyancsak sokrétű régészeti-művészettörténeti bemutatásoknak érdekfeszítő komplexumává lett a firenzei székesegyház padlózata alatti korábbi S. Reparata egyház maradványainak a feltárása. A sokéves munkálatok eredményeképpen igen bonyolult épületmaradványok összességét konzerválták itt a közönség számára is hozzáférhetően; az összetett folyamat eredményeképpen elénk vetül a korábbi hatalmas négyzetes pillérrendszerű háromhajós román bazilika, padlózata alatt késő-római mozaikokkal, amely maga is antik épületmaradványok felhasználásából fejlődött tovább. Firenzében a Dóm múzeumát találjuk most részlegesen új átrendezésben. Tereiben, mint Itáliában általánosan, itt is az egyszerű mintázatú hangsúlyos vörös téglapadlók és az igen gondosan kivitelezett, lesímított világosszürke ezüstös-nyers vakolatszínű falak az uralkodók. Az itáliai belsők vörhenyes téglapadlózatainak több mint két évezredes megszakítatlan hagyománya mindenfelé az antik folyamatosság jele; az ezekkel és a finom pasztell-ezüsthatású falakkal határolt terekben a műtárgyak teljességükben érvényesülhetnek.

A Bargello újonnan rendezett cinquecento terme annál inkább figyelemreméltó, mert ez olasz–francia közös tevékenység eredménye. Igen jelentős művek kerültek össze ebben a kiállításra annyira alkalmas hárompilléres nagy teremben. A fényforrások mintaszerű beállítása nyomán az egyenletesen, szórt fénnyé enyhült megvilágítás természetes fehérségként terül szét a falak, a boltozatok hófehér felületei között, kevésbé határolt tér illúziója alakul ki így, amelyben ekként valóban csupán a Sansovinok, Tribolo, Cellini művei hatnak, élnek. Tanulságos az installáció is; a szoborművek, a XVI. sz. legjelentősebb plasztikai alkotásai lehető egyszerű faállványokon, búrákban kapnak helyet, a szükséghez képest esetleg plasztik tárlókban. Csupán a kisebb tárgyakat derítik egy-egy lefogott, halktónusú színes háttérrel. A valamelyest nagyobb művek egységes halványszürke hátfalakat kaptak.

Itália múzeumi kiállításkultúrája egészénél úgyszólván állandó kísérő a befogadó terek említett hagyományos vörös téglapadlózata. Ez egész sor rendezési következménnyel jár; ilyen a színhatásokra igen érzékenyen tekintettel levő olasz rendezők óvakodása minden olyan egyéb színfolttól, felülettől, ami ezzel az alapadottsággal kedvezőtlen hatásfokon találkozna. Sárgákat, lilákat, barnákat úgyszólván sohasem találunk a jobbára mindig fehér, pasztellszürke, vagy igen gondosan kivitelezett, lesímított, természetes habarcsfelületű itáliai kiállításterekben.

A Bargello már korábban fennálló karámiakiállítása is jelentős tanulságokat kínál. A könnyed szerkezetű, alig szereplő tárlókban egyetlen színként egy tompított kék bársonybevonat fut végig. A kerámia, üveg és más kisebb tárgyak kiállítása a tárlók belső térkialakítása tekintetében ugyancsak sok lehetőséget kínálhat. A kis posztamensekkel való általánosan szokásos öncélú – és előzetesen kellőképpen alig megtervezhető játék helyett az itteni példák az egyöntetűség előnyeiről győznek meg. Az anyagot jobbára lépcsőzetesen emelkedő belső posztamensek fokonként visszaugró piramidálisain rendezik el; a laposabb tárgyak, tálak, plakettek etc. részére e piramidálisok lépcsőit megszakító rézsűs ferde síkok felületeire kerülnek. A babonák világába utalják viszont azt a nálunk is divathullámszerűen egymást váltó és olykor dogmává is merevülő nézetingadozást, amely hol a falak mentén végigfutó beépítéseknek, hol pedig azzal ellenkezően a külön tárló-vitrinsoroknak ad előnyt.

Új rendezvény Firenzében az Ospedale degli Innocentiben levő kiállítás. A reneszánsz idők e legkorábbi épülete lehető legelőnyösebb műemléki környezetében, az egykori kórház ideális, jóosztású helyiségei sorában a már említett gondos műemlékhelyreállítás nyomán jó hatású világosszürke vakolat-falakon kerültek a közönség elé a raktárakból a firenzei festészetnek azok a művei, amelyek részére az Uffizi, a Pitti kiállításaiban már nem akadt hely. A nagyszámú trecento, quattrocento kép,

2. Firenze, Villa Stibbert. Historizoló (velencei neogót) villarészlet múzeumi bemutatásban

Botticelli, F. Lippi műhelyképek etc. mellett itt a mind értékeltebb XVI. sz.-i manierizmus alkotásai, de pannó-szerű falfestmények is szóhoz jutnak; utóbbiaknál párhuzamosan az egykori vöröskréta alapozásokat is bemutatják. Ez az igen tanulságos kiállításmód a pisai Campo Santo-beli helyreállított B. Gozzoli és a trecentoművek kettős bemutatása óta az itáliai kiállító gyakorlatban hagyománnyá lett.

Ujjárendezett Michelangelo műveinek nagy őrzőhelye, az Accademia di Belle Arti is, Tágas tereknek fehér falain ezúttal is a ritkásabb tárgyelhelyezések módjával találkozunk; ez egyébként az olasz kiállításokra nem mindig jellemző. Az Accademiában is akadt most tér arra, hogy a korábban nem bemutatott firenzei képállományból itt további új kiállítást rendezzenek. Az Ospedale degli Innocentihez hasonlóan ehelyütt is a korai toszkánai festészet műveit állították ki, már a XIII. sz.-tól. A. Gaddi, B. Daddi számos további műve került így a közönség elé; a képek még nem attribuálható zömét legalábbis műhelyek szerint határozzák meg. A korareneszánsz számos mestere is most kapott itt helyet.

Az emlékezetes firenzei árvíz nyomán (1966) hatalmas műemléki helyreállítások, műtárgyrestaurálások következtek. Az Arno-parti S. Trinita templomban ezt követett falkutatások számos ismeretlen trecento falfestményt tártak fel; ezek, akár a szomszédos Ognissanti-é megújúltan tekintenek a lá-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

togatókra. E nagy helyreállítások során mind újabb egyházi épületbelsőket vontak be a muzeális látnivalók körébe. Az Ognissanti csatlakozó kolostorrészében panneau-szerű elhelyezésben három hatalmas trecento falfestmény is helyet kapott. Ez lett most a Cenacolo Ghirlandaio; a nagy firenzei quattrocento mester egyik hatalmas Utolsó Vacsora képe korábban a templomot díszített más művével ide került át. Hasonló, kimagasló értékekkel teli gyűjtemény lett a S. Spirito templom mellett a Cenacolo di S. Spirito; ennek hatalmas belső tere a helyi román kor és trecento számos kőemlékének, terjedelmes festményeknek a kiállítására nyújtott lehetőséget. Fájdalmas negatívumként említsük azonban Firenzében a számos megközelíthetetlen kiállítást, a restaurálások miatt évtizedek óta zárt emlékhelyeket. Ezek sora még bővül a részleges – de nagyobb részükben – zárva tartott kiállításokkal. (Palazzo Davanzati belsőinek jórésze, a Cenacolo di S. Apollonia, a Chiostro dello Scalzo stb.). A Galleria Corsini tizenkét termet is kitevő együttese is ezt a negatív jegyzéket gyarapítja. Átrendezés alatt állnak az Uffizi, a Pitti egyes részlegei is. A templomokban a kultuszhelyeken még mindig sok a letisztítatlan, úgyszólván kivehetetlen kép; maguk a belső terek is gyakran sötétek maradnak. Ezek ellentéteként viszont új gyakorlatként elkezdődött a templomok műtárgyainak feliratokkal ellátása.

A sok, egészében vagy részben bezárt kiállítás, mögötte a teremőrhiánnyal, múzeumi sztrájkokkal egyfelől, a jelenünkben mind indokoltabb műtárgybiztonsági óvintézkedések másrészről ugyancsak próbára teszik az olasz múzeumpolitikát. Mindenfelé találkozunk az ellenőrző tévékészülékekkel, amelyek segítségével a teremőr egyhelyből több kiállítási termet is szemmel tartana. Olasznyelvű figyelmeztetései azonban hatástalanok maradnak a nagyobb hányadában külföldi látogatók között. Parmában a Pilotta hatalmas gyűjteményegyüttesei ugyancsak kis részükben megtekinthetők. Hasonló a helyzet Genovában, ahol a Palazzo Bianco fogad zárt kapukkal. Ezzel szemben az 1817-től királyi palotaként is szerepelt Palazzo Durazzo enteriőrszerű új berendezéseivel ad fogalmat az egykori tengerikereskedő köztársaság arisztokráciájának kultúrájáról, egyszersmind Genova díszítő iparművészetéről. A palota remek tükörgaléríájában, a nagy gonddal helyreállított freskósstukkós termek sorában a falfestmények Genova nagy századainak történetét mondják el; a hitelesen rendezett anyag nyomán a köztársaság kevésbé ismert művészeti múltja valóban életre kelt. Genovában Bernardo Strozzi, a helyi manierizmus-korai barokk nagymestere a többé-kevésbé mindenütt jelenlevő az egyik főszereplő; a sajátos palotastílusát létrehozó városban a belsők művészi kiképzése is igen fejlett. Velencére emlékeztetően jelentékeny üvegművészeti kultúra, változatos barokk csillárformák, etc. terelődtek itt is. A látható belsejű paloták sorából említjük a Palazzo Doria a Fassolo-t; látogatható a Palazzo Spinola is, amelyet a nagy család utolsó tagja 1958-ban hagyott az államra. Ennek megragadó belsői is azok közül a feladataik közül valók, amelyekkel a helyi muzeológia és a műemlékvédelem még nem birkózhatott meg. Teljes hitelességű belsői azonban elhanyagoltságuk mellett is különösen értékelhetők. A honi táj, Liguria fajanszművészete is leginkább itt képviselt. Az újabb őrzési módok egyik megoldásaként: a látogató itt a teremőrök vezetése, felügyelete mellett haladhat csupán végig.

Velence jelen múzeológiai helyzetére is jobbára az elmondottak állnak. A Ca d'Oro évtizedes helyreállítások miatt megközelíthetetlen. A Museo Correr, Velence nagy történeti tárlata helyenként enteriőrszerűen is egybeálló kimagasló iparművészeti értékekkel bír. Mint annyi itáliai kiállításban, fényképezni itt is tilos, még kézből is. Kellemes meglepetésként érik ellenben a látogatót a Doge palota újonnan előtáruló kiállításai. A dózsék egykori lakosztálya tereiben képtárszerű rendezések

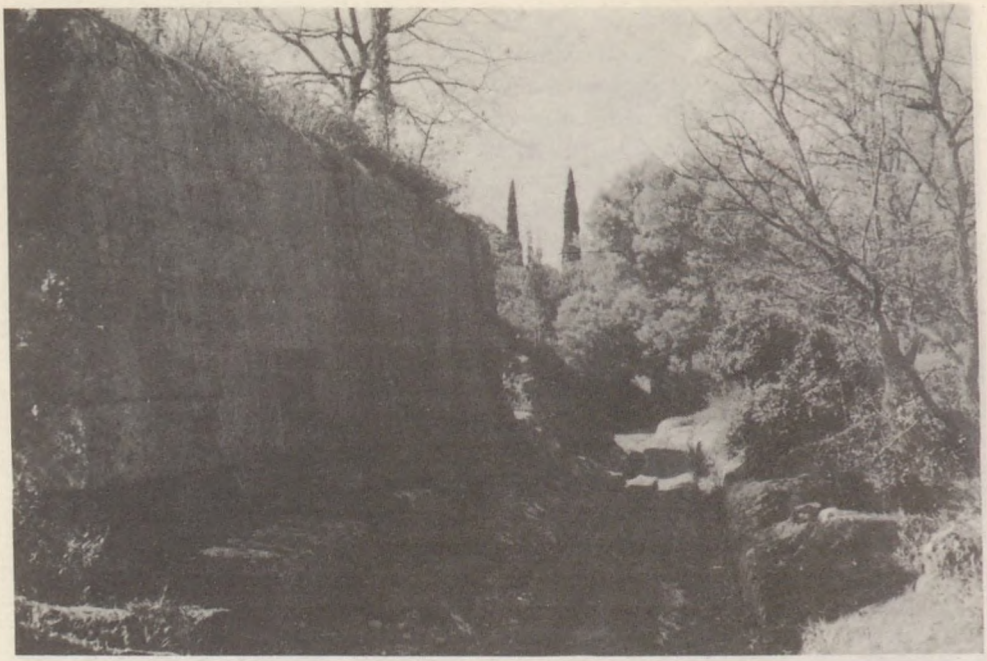

3. Cerveteri. Az etruszk nekropolis egyik sír-utcája

enteriőrökkel váltakoznak. Akár Firenzében, itt is a helyi középkori festészet eddig nem látható anyaga jutott szóhoz; a velencei trecento képei nagyszerűen érvényesülnek a hol gerendázatos, hol boltozott mennyezetű, brokáthuzatos falú belsőkben. XV–XVI. sz.-i kandallók, eredetileg is idekészült Carpaccio stb. képek fokozzák, teszik teljesebbé a mélységesen velencei környezetet. Elsőízben jut most a közönség azokba a helyiségekbe, ahonnan a dózsék kormányoztak, a Sala degli Scarlattiba, ezek voltak a skárlátvörös leplű állami méltóságok gyülekezőhelyei, és a tulajdonképpeni magánlakosztályba. A szép reneszánsz kandallókkal ékes, díszes kiképzésű termekben a berendezési stílusok a XVII. századdal zárulnak. A közismerten szegény Velence lakosságából inkább kerülnek ki teremőrök is.

Itt az újabban ismét átrendezett modern művészeti galériában, a Palazzo Pesaroban jelenünk olasz művészetének a római Galleria Nazionale mellett másik nagy őrizőhelyét találjuk. Ennek a szecessziót erősen bemutató anyaga mellett a következő idők is nagy alkotókkal képviseltek (Dufy, Rouault, Chagall művek): a két háború közötti római iskola előzményeként számunkra ugyancsak figyelemreméltó Novecento irányzat is bőven képviselt (F. Casoratival és másokkal). Új élmény most a S. Zaccaria temploma szépen restaurált hatalmas képtömegével; a nagy olajvásznak szinte tapétasze-

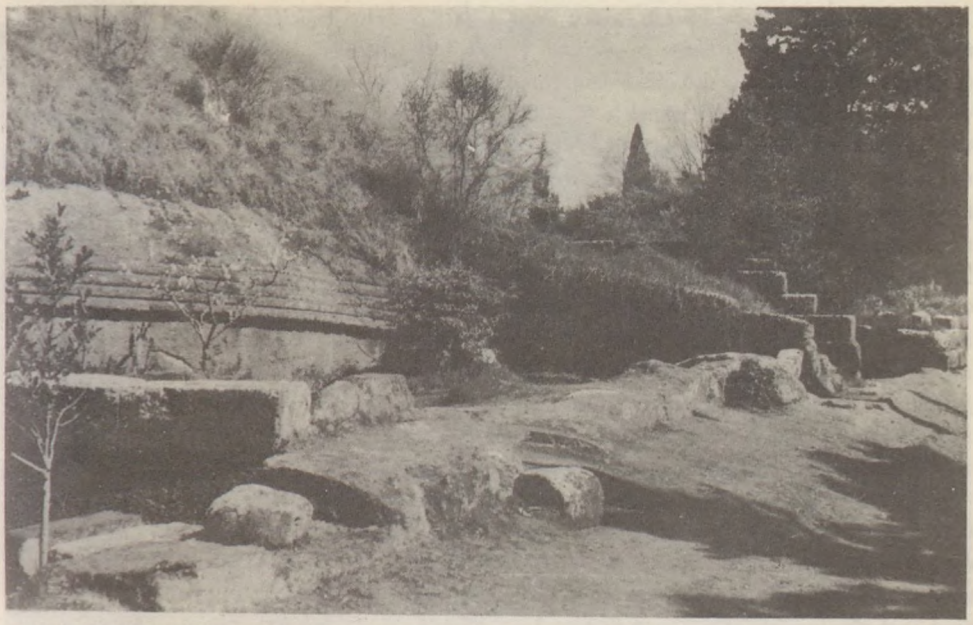

4. Cerveteri. Sír-utca tumulussal

rűen borítják Velence annyira vonzó korareneszánsz nagy templomának belsőit. És nagyszerű reneszánsz keretében, kiváló restaurálás után újra látható itt Giovanni Bellininek talán legszebb képe, a Madonna négy szenttel és zenélő angyallal.

A Kelet számára is nyitott Velence bizánci kultúrörökségének egyik tanúja a S. Giorgio dei Greci, ahol helyi vonatkozású posztbizánci műtárgyakból újabban múzeumot is szerveztek. A mintegy kétszáz ikonkép között itt hazai emlékanyagunkhoz kapcsolódó meghökkentő előzményekre bukkanunk. A győri eredetű XVII. sz.-i Istenanya Jézussal (1660) – 1974. évi kiállításunk emblémája is volt – úgyszólván azonos művészeti felfogásban vagy öt változatban található ehelyeütt, ami kétely nélkül dönti el e típusnak is görög-krétai-velencei stíluseredetét. Az igen tanulságos, mintaszerűen rendezett múzeumkiállítás tengelyében a XIV. sz.-tól már virágzott Kréta-velencei művészet bemutatása áll; az alkotások zöme a XV–XVII. sz.-ból való.

A régi Velence építészeti díszítményeinek vonzó keretben megrepedezett kiállítása a Scuola di S. Giovanni Evangelista, – laikus vallásos szervezet 1261-től –, egykori helyiségeiben látható. Szomorú felfedezésünk ellenben Velence kőtagozatainak árúsítása a külföld számára. Az egyik Palazzo Grimani udvarán korábban ládázva láthattunk öt évszázad kőemlékeiből, a gótikától a rokokóig, kandallórészletektől ajtó-, ablakkeretekig, párkányzat, pillér, pilaszter, egyéb architektonikus részeket elbontott épületekből, elszállításra összegyűjtve.

Velence nagy iparművészeti gyűjteménye a Ca Rezzonico belsejében kapott helyet. A régtől fenálló intézmény, amely teljes nyitvatartás esetén a látnivalók végtelen sorával várná látogatóit, most felében üzemel. Az elsősorban az itteni barokk periódusokat bemutató kiállításai a nagymúltú velencei díszítő, -iparművességeknek a fő látható helye; azok igazában ehelyütt tanulmányozhatók. Ez valamelyest újjárendezve most is több enteriőrszerű berendezést tartalmaz, könyvtárat, arisztokrata dolgozószobáját, szalont, több budoárt stb. A biztos ízléssel egybeállított enteriőrökben a bútorzatok, többi berendezési tárgyak között a honi képzőművészet is igen arányosan szerepel; Rosalba Carriera pasztellei sorával, a velencei társadalom mindennapjait életképszerűen bemutató Linghi, Ghislandi és egyéb mesterek is az ábrázolások nagyobb számával. A velencei festészet jó érzékkel egybeválogatott termékei a történetileg leghitelesebb módon ismétlik mintegy hitelesítve e múzeum enteriőrjeibe láthatókat, Velence ragyogóan kihúnyó utolsó nagy időszakát, Guardi, Vivaldi, Goldoni, a Casanovák settecentóját. A nemlegesnek mondható múzeumi élmények között is hangsúllyal említjük Murano üvegmúzeumát. Az emberiség üvegkultúrájában oly jelentős helyen ugyancsak sovány kiállítás fogadja a látogatót; a történelmi velencei üveg, a „muranói kristály" nem látható; feleslegesen szerepel viszont a szudéta cseh–német és egyéb európai üveganyag.

Nápoly nagy múzeumai között az antikvitás emlékeinek egyik legkiemelkedőbb gyűjteménye, a Museo Nazionale belső átalakítása miatt kapuit hosszú évekre bezárta. A Palazzo Reale belső viszont a délolasz iparművészetnek, díszítőművészeteknek igen jelentős őrzőhelye. Korabeli színháza pályasoraival a legkorábbról fennmaradt ilyen barokk emlék; berendezései a nápolyi képzőművészet alkotásával összhangban nagyszabású enteriőrsort adnak. Nápoly számos templomát nagy erőfeszítéssel egyszerre resturálják (Incoronata, S. Lorenzo, stb.) a bennük levő számos műalkotással együtt. A Castell Nuovo kis S. Barbara templomát feladta az egyház; a modern helyi kiállítás céljait szolgálja.

Muzeológus társadalmunk előtt is csupán részben ismeretes, hogy Nápolyban mennyire bőven jelentkeznek a XIV. sz. magyar történelmi kapcsolatainak, a közös Anjou múltnak az emlékei. Az Incoronata-ban kötötte második házasságát a magyar királyfi-gyilkos Johanna Tarantói Lajossal. A S. Chiara agyonbombázott, már helyreállított temploma is Anjou emlékekkel teljes. Az Anjou dinasztia tagjainak sírjait T. da Camaino és más kiváló művészek faragták, Petrarca feliratai ékesítik; itt van Nápolyi László titkos történetírójának, di Penna-nak a sírja is. A Dóm, a S. Gennaro egyház főbejárata felett Magyarország koronázott királyának, Martell Károlynak a sírja látható. A kapuzatot itt a sávos Árpád–Anjou liliomos magyar címer díszíti. A bal kereszthajóban ANDREAS CAROLI UBERTI PANNONIAE REGIS... felirat árulja el a megölt Endre, Nagy Lajos öccse sírját. De méginkább terhes emlékeinkkel a S. Maria Donna Regina templom. Ezt Anjou II. Károly felesége, magyarországi Mária királynő alapította; itt is van eltemetve. A most „Museo Donnaregina" néven múzeumként működő templom P. Cavallini freskókkal díszes; a magyarországi Szent Erzsébet életének az emeleti részén látható jelenetsora ugyancsak tőle származik. A gótikus boltozatok festett díszítései között minden cikkelyben többször, összesen vagy félszázszor ismétlődik a vörös-ezüst pólyás magyar címer. László király építette a Monte Oliveto S. Anna templomát is.

A múzeumok, műemlékek legsűrűbb hálózata északon, a lombard városokban található. Mantova múzeumszerűen berendezett hatalmas emléke, a Reggia, (Corte Reale) a Gonzagá uralkodók egykori székhelye végtelen teremsorait teremőrhiány miatt ma ugyancsak kisebb hányadában mutatják. Így nem közelíthető meg a Gonzagának a tizenötéves háború alatti nagykanizsai szereplését megörökítő terem sem. A közelmúlt restaurálásai viszont meglepő újdonságként juttatták napvilágra itt Pisanello

5. Viterbo. Városi múzeum; etruszk kiállítás részlete

egykorú műveinek vörös kréta alapozó rétegeit. Az egyik teremben a falakat teljesen beborítják Pisanello nagyszabású művének alapozásai, a várakkal teli hegyes dombos tájak, csatajelenetek. További helyiségekben ugyancsak tőle látunk egykori, el sem készült falfestményeket, fekete alapozáson vöröses krétarajzzal csatajeleneteket. Mantovában Mantegna 1476-ban emelt lakóházát is restaurálták; benne most helyi műemléki-múzeumi dokumentatív kiállítás látható.

Milanóban a hosszú időre bezárt Brera dokumentatíve képrestauráló eljárásokat mutat be; egy neo-szürrealista kiállításában a régi lombard nagyok műveit groteszk módon átköltő, átformáló művek fogadják a főként vitázó fiatalokból, no meg hüledezőkből álló közönséget. Nem hagyhatjuk említés nélkül a Poldi-Pezzoli múzeumot, Gian Galeazzo Poldi-Pezzoli gróf (+1879) egykori palotájában. Kimagasló textiljei között a korai perzsa szőnyegek létező legnagyobbika – 1521-ből – képpeszti el a látogatót. A gyűjtemény remekeit itt nem is sorolgatva a kiállítás, az egyik legnagyobb magángyűjtői életmű egyes részeiben enteriőrszerűen rendezett. Amint a Ca Rezzonico Velencében, úgy tárja elénk ez a palota Milanóban az egykori lombard arisztokrácia és polgárság egykori díszítőművészeti kultúráját. Dante terme az olasz szecesszió és neogótika helyi összefüggéseiről ad képet, mutatva, hogy ilyen átnövések nemcsupán Angliában fordulhattak elő. Talán minden létező lapidáriumok legszebbike a milanói Castello Sforsescoban talált otthonára az 1950-es helyreállításokat követően. A történelmi

Milánót a XIX. sz. indusztrializálódó polgári kultúra értéketlensége éppen úgy szétrombolta, amint az annyi más európai nagyvárosban történt építményeinek megmaradt kőanyaga, díszítő-tagozatai e hatalmas terekben. Európa legnagyobb középkori várában találtak méltó megőrzésre. De az olasz belsőépítészet, kiállításalkotó képesség is kedvére hozhatta létre itt legjelentősebb, nagyobbára szervesen összefüggő beépítéseit, rekonstrukcióit. Eltűnt reneszánsz paloták kelnek részlegesen új életre az egyedülálló együttesben.

Cremona Palazzo Communaleja vonzó enteriőr-múzeummá lett. A későromán téglapalota belsőiben a nagyszerű reneszánsz részletek, díszes kandallók, kapuzatok mellett is meglepetés a klasszicizáló enteriőrök sora. Itt őrzik kiállításszerű bemutatásban a cremonai hegedűket is; az Amati-kon, Guernieri-ken, Stradivari-kon karbantartás miatt naponta játszik a helyi konzervatórium egy tanára.

Külön színt jelentenek Itáliában a magánosok által a közre hagyott gyűjtemények, amelyek javarészt hiteles enteriőrszerű környezetekben tárják elő Itália nagy művészeti századait. Rómában a Palazzo Farnese termeiben a francia nagykövetség újabban biztonsági okokra hivatkozva nem enged látogatást. A manierizmus és a korai barokk időszakában már felépültek az örök város pápai arisztokráciájának palotái; ezek, javarészében az egykori családi, nemzetségi galériák, műgyűjtemények ma nyilvános, vagy látogatható muzeális látnivalóként tárulnak a közönség elé. A XVI. sz. 2. fele óta a római paloták elengedhetetlen része lett a képtár; a Borghesék, Doriák, Barberiniek, Corsiniak, Colonnák versenyeznek minél dúsabb kép-, szobor-gyűjtemények létrehozásában. A Galleria Colonna, vagy a Doria-Pamphili palota képtárai jellegzetes típusai az ilyen gyűjteményeknek. A Corson levő hatalmas Doria palotában vagy félezer vászon lóg a falakon; a római, a bolognai barokk alkotásai, amelyeknek a hercegi család XVII. sz.-i berendezései természetesen keretként szolgálnak. A Raffaello építette Palazzo Spada most egyike Rómában a megtekinthetőknek; könyvtártermei könyvészet mellett, iparművészeti bemutatásként szerepelnek; a zömében XVII. sz.-i képtár a palota római cinquecento-korabarokk eredeti környezetében látható. Itt a látogató kezébe nyomott szövegekkel kíséri a kiállításokat. A Palazzo Corsini enteriőrjeiben – Krisztina svéd királynő rezidenciája volt – a hangsúly a benne őrzött képtárra jut.

Talán ezek a XVI–XVII. sz.-i paloták és villák a legigazibb megelevenítői a Rómában a reneszánsz kései szakában kialakult kultúrlétnek. Az épületeket, casinoikat, a grottákat ciprussoros, piniák keretezte korabeli parkok veszik körül; a mirtusz, tiszafa, fenyőfajtákból, számunkra ismeretlen délszaki növényekből egybeálló vegetáció az emberiség park-kert kultúrájának egyik legnagyobbszerű fejezete. Ezek a villa-kertek Róma lankás terepein mesterien, olykor teraszosan elhelyezettek; a magaslataikkal hangsúlyosan zárulnak a növényfoglalatú hajlatok. Bennük mindenféle festői mellvédes részek, urnás, balluszteres, kariatidás, atlantos, hermás építmények, kőtagozatok, szobrok, urnák, kőtálak-medencék, padozatok, ókori gyökérzetű formákkal foglalják egybe a város két évezredét. A Farnesek, Borghese, Albaniak, Doriák villái Sallustius és Maecenas császárkori kertkultúráját idézik.

Firenze nagy múzeumi látnivalói mögött másodvonalat jelenthetnének a mindig enteriőrszerűen bemutatott hagyatékok, alapítványok ; de a nagy gyűjteményekben is találkozunk ilyen jellegű külön részekkel. Magában a Bargellóban is akad ebből a koncepciózus rendezés számára terhessé válható együttesféléből. Itt Carrandnak, a jelentős lyoni műgyűjtőnek a nagyszerű gyűjtése állandóan szerepel (németalföldi mesterek, kimagasló reneszánsz plakettgyűjtemény, elefántcsontjai között oly jelentős dyptichonok, aminő a Justinianus-kori Baziliosz emlék); nem hiányozhat a nagy donátor szobra sem. A Horne Múzeum G. da Sangallo-tól emelt palotában kapott helyet. A Firenze-rajongó angol gyűjtő

remek toszkán reneszánsz bútorai, protomajolikái, trecento-korareneszánsz képtömege (S. Martini, B. Gozzoli etc. is) a nagyszerű firenzei fagerendázatos belsőkben, vösörtéglapadlós, szépművű kandallós, egyéb kőtagozatos, ajtókeretes környezetében többszörözve fejtheti ki hatásait. A Villa Stibbert a hasonnevű műgyűjtőé volt; 1906-ban Firenze város tulajdonába került. A rendkívüli növényekkel teli parkban a romantikus-játékos villa-kastély márvány neoreneszánsz részleteivel, mellette e velencei gót architektúra vonásait összegező műrommal, a nagyszerű növényzet ölén megcsillanó kis tóban az egyiptomi szentéllyel annak a XIX. sz. második feli szellemiségnek a szülötte, amely Axel Munthe Capri-i környezetét, nálunk a Stornók életművét keltette életre. A Stibbert gyűjtemény mögötte marad a hasonló firenzei alapításoknak; fő vonzóereje a mediterrán villakörnyezet; a tiszafák, egyéb délszaki növények elmondhatatlan festői kereteiből kivételes kép nyílik a városra. Firenze magánalapítású gyűjteményeit betetőzi az ugyancsak kevésbé ismert Museo Bardini. A neoreneszánsz palota, amelyet St. Bardini műkereskedő (+1922) gyűjteményestől hagyott a közre, hű történelmi formáival XV. sz.-i eredeti környezetként fogadja be az ókori, középkori, reneszánsz kőemlékeket. Trecentocímeressé átfaragott római császárkori szarkofág, nagyszerű díszkutak, teljes gót és reneszánsz kapuzatok, baldachinos Cosmata szószék, kandallók helyezkednek el szervesen a jóhatású belsőkben. A magánmúzeum jórésze, nevezetes bútorgyűjteménye is teremőr hiány miatt lezárt.

6. Múzeum belső, északolasz varosi múzeumból

Velencében a XV. sz. végi Palazzo Querini-Stampaglia palota enteriőrszerűen mutatja be az egykori Nobili család gyűjteményeit, életmódját. A könyvtár, a képtár eredeti formájában tárja elénk a velencei arisztokrácia anyagi kultúráját. A sok családi képmás mellett a XVII–XVIII. sz.-i városi, népélet, utcai vigalmak, ünnepek elevenülnek meg a jelentős képanyagon, közöttük a vagy harminc Linghi képen. De Belliniek, Tiepolo, Palma Vecchio és mások is szépen képviseltek itt. A velencei barokk, a settecento a szobák, termek során elevenül meg; színesfestésű, virágos mintájú bútorzatok, szalonok, hálószobák, budoárok, tarka muranoi csillárok, az egyéb berendezések változatossága teszik élővé a nagy együttest, amely a Ca Rezzonico és a Museo Correr mellett talán még elevenebben támasztja fel Velence utolsó nagy századát.

Nápolyból hasonló életművet mutathatunk be; ez G. Filangieri herceg hagyománya városára. A szép reneszánsz Palazzo Cuomoban (1464-ből) otthont kapott gyűjtemény jelen formájában azonban minden múzeumi elvet mellőzve, szervetlen halmazként kerül a látogató elé. Galériás üvegcsarnoka csempéivel, Salviati mozaikjaival egyúttal a historizmus helyi tanúja. Képtára Botticellitől B. Luini-ig, sőt Boucher-ig számos jelentős kinccsel bír. Különösen kevésbé helyeselhető, hétszáz darab körüli nagyszerű európai porcelángyűjteményének (Meissen, Capo di Monte, etc.) idejétmúlt tárlókban való minden szempont nélküli ömlesztése. Itt derül ki, hogy az Iparművészeti Múzeumunkban sorozattal képviselt vedutás pétervári porcelánok is változatlan Capo di Monte formák átvételei. E felirat nélküli, rendezetlen tárgyösszességben – mint Olaszországban annyi helyen – ugyancsak tilos mindennemű fényképezés. A nagynevű Capi di Monte Múzeumban a Ciccio gyűjtemény elkülönített hagyatékként hatalmas európai, közötte olasz fajansz tömeget mutat be.

Axel Munthe magángyűjtéséből múzeumi látnivalóvá alakult caprii villája is megérdemli, hogy itáliai seregszemlénkben helyet kapjon. A megvakult kalandor-gyűjtőnek (+1949) a Mediterráneum bűvös szépségű azúr tükre felett lebegő két háza közül az ún. fehér villájában mutatják be az írásából is annyira ismert gyűjtését, visszavonultával otthonának műtárgyait. Fehér márványpadlójú boltíves, reneszánsz kandallós szobák XVI–XVII. sz.-i olasz reneszánsz bútorokkal, sok önedénnyel, majd XVIII. sz.-i bútorzatos középoszlopos, kandallós nagy társalgó, kis intim szalon váltakoznak. A sziget Tibérius császár építette villáiból származó antik épülettagozatai, köztük lila márványoszlopok is Sorrento vidékének normann-román csavart oszlopkáival, Ravello arany-tarka mozaikberakásaihoz hasonló Cosmatasc díszeivel – ilyen műves csavart aranyló mozaiklábas asztalok, ez több helyen – elegyednek. Pompejii küszöbőrző kutyás és csontváz ábrázolatos beépített római mozaikpadlórészek, kis zárt udvarban antik márvány oroszlános ülőpadok, Tibérius oszlopai közül pergolák, mindez a függő kertek szintjének lépcsőzetes váltásain, újabb helyiségek, falfülkéikben antik tógás római szobrok, közöttük Tiberiusé is, bronzszobrokkal, Quattrocento pillérek román ikerablakokkal jelzik a játékos gyűjtőkedvet, amely itt mégis valami egységes hangulatú – mert legtöbb darabja a tájból való – emberi környezetet hozott létre. A Tirréni tenger azúrkékje felett lebegő villakert leghatásosabb része folytatódik a korridoros pillérsor, nagyszerű növényzet közepette oszlopos pergolában.

Külön múzeumi látványosságok az itáliai reneszánszkori színházépítmények, amelyek legkoraibbja Palladio vicenzai Teatro Olimpicoja 1579-ből. A Scamozzi befejezte színházat Szophoklész Odipusz királyával avatták fel; ebben azóta is antik drámákat játszanak. Az 1200 személyes fél-ovális hajlatú színházat mintaszerű múzeumi vezetésekkel, kisebb előadásokkal, dokumentációval mutatják be. Hasonló Parmában a Teatro Farnese (1618), ez egy Palladio tanítvány műve, korábban a legnagyobb színház volt; ezt is múzemszerűen látogatják.

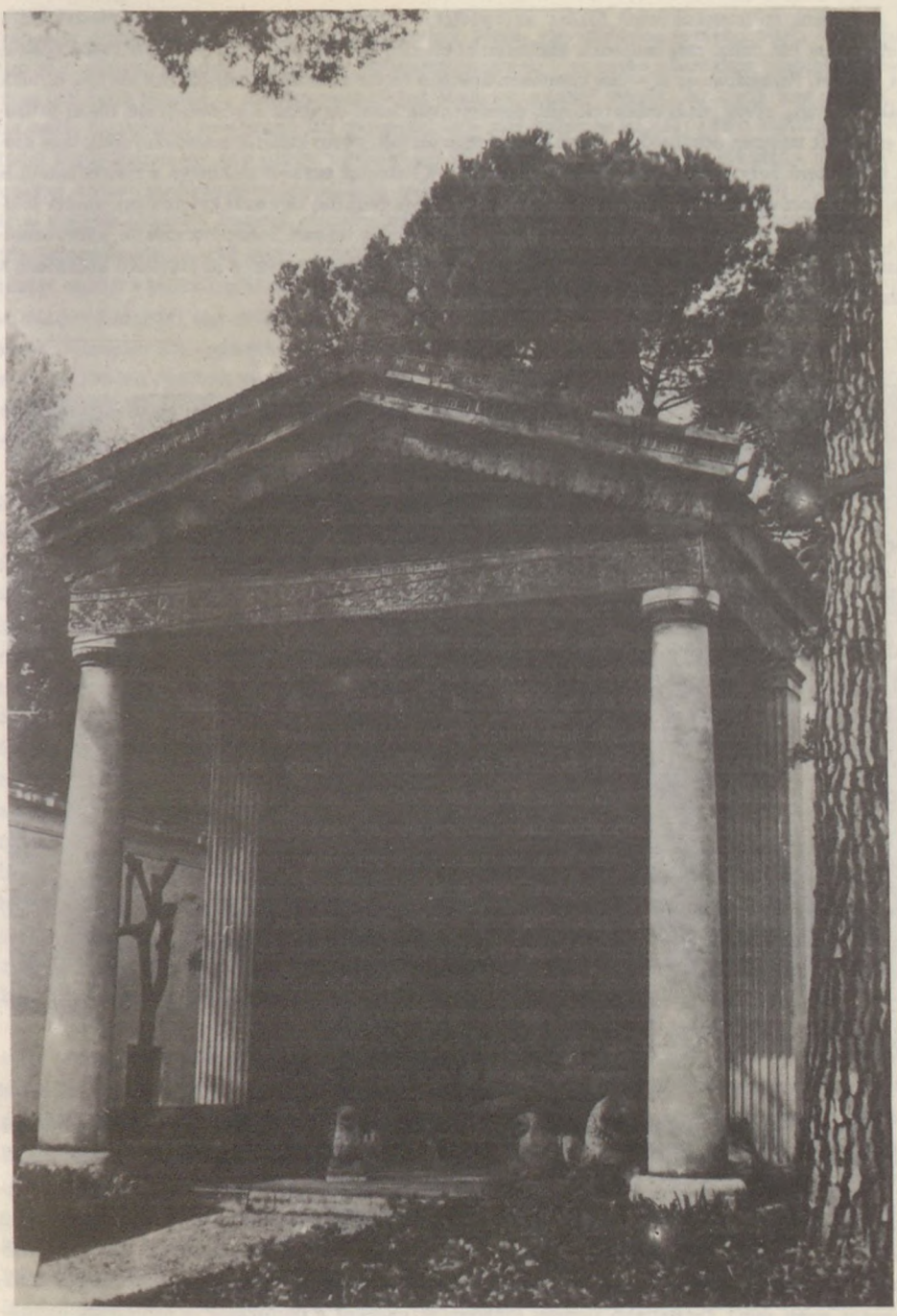

7. Róma. A Villa Giulia-beli ókori múzeum udvarán etruszk templom – újonnan restaurálva

A korunk múzeumkultúráját főként az esztétikai hatások terén legmagasabbra fejlesztő Itália azonban nem birkózhat meg múzeumi kiállításai korszerűsítési feladatai egészével. Erre csupán példaként említve, Perugiában az egyetem keretében működő régészeti múzeum nagyértékű anyaga, etruszk urnák sokasága, görög vázái rendezetlenül, dokumentálatlanul tárulnak a közönség elé, olyan formába, amelynél nehezen dönthető el, vajon valami igen elavult, poros kiállítás maradványaival, vagy csupán raktárszerű helyzettel állunk szemben. Parmában a Farnesek egykori székhelye, a Pilotta hatalmas kései reneszánsz-manierista téglaépületében az 1760 óta fennálló régészeti gyűjtemény jórésze is lezárt; látogatható részét példaképpen említjük múzeumi anyag teljesen szempont nélküli, nyers bemutatására. Az ilyen múzeumok látogatói a betévedt, szakembertől eltekintve az Itáliában különösen a tavaszi időszakban sokat utaztatott iskolás csoportokból kerülnek ki.

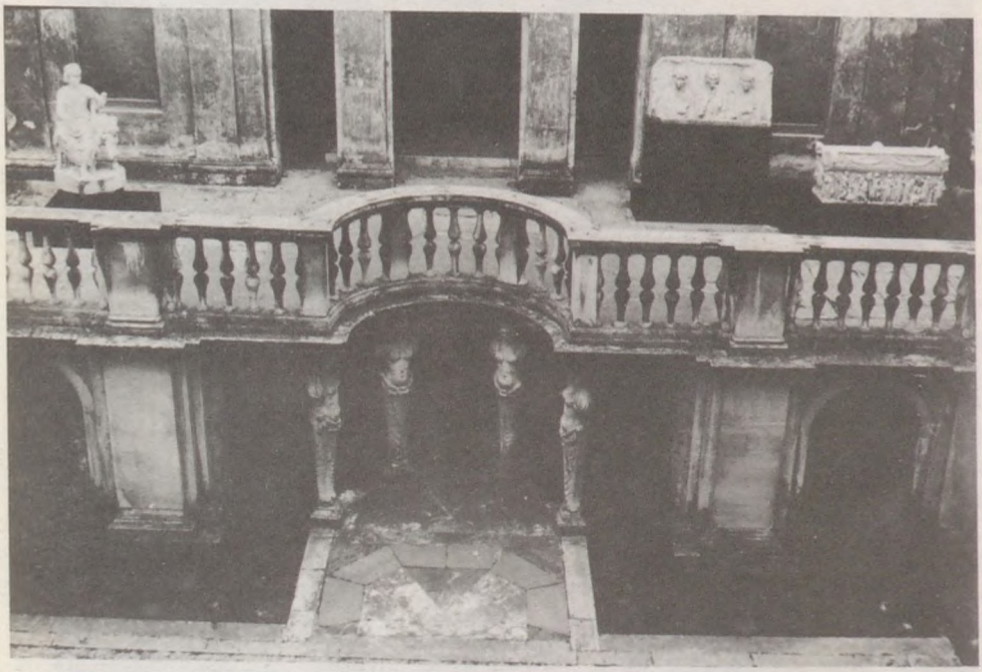

8. Róma. A Villa Giulia XVI. sz. eleji épülete; kerti grották, lapidárium felhasználással

A firenzei Palazzo Pitti sok évtizede fennálló kiállításairól az utóbbi időszakban időnként rosszalló véleményeket is hallhatunk. Látogatóinak nemzetközi áradata azonban ellenkezően szavaz. Belsőinek adottságai egyébként sem tennének lehetővé lényegesebb változtatásokat; a sűrűn kiállított képtömegből pedig alig nélkülöznénk egyet is; itt az a muzeológiai szempont érvényesül, amely szerint néznivalóit ideje, céljai, műveltségi szintjéhez mérten a látogató válassza ki. A termék dús díszítettsége, Pietro da Cortona falfestményei, dekorációi közepette azonban a terek optikai benyomásait a manierizmus során mind díszítettebb firenzei művességek emlékei, a bútorzatok, a nehézdíszű mozaik-

asztalok, díszszekrények, kabinet-, konzolasztalok, vázák, valamiképpen továbbfeszítik; etc., mindez azonban páratlan egységben adja – az ősforrásnál vagyunk – az éppen a barokkba forduló manierizmus dekoratív formáit, a nagyhercegekké lett Mediciek további világát. Bizonyos, hogy a XIX. sz. harmadik negyedéből való bordó fali selyemhuzataik már meg-meg koptak; a Pitti kettőssége – rendkívüli képgyűjteménye, és a díszítőművészet egy fejezetének főhelye lévén – számára a múlt kultúremlékei között mindazonáltal egyedülálló szerepet biztosít. Királyi lakosztálya most jórészt lezárt; de új kiállítás látható a második emeletén; ebben a XIX. sz.-i toszkán festészet – a Toscanában működött idegen festőké is – áll egybe. Számunkra éppen nem közömbös, hogy a toszkán tájakon alkotók között ezúttal a Markó család több tagjának alkotásai láthatók; Markó András (1826–1890) hat műve, id. Markó Károlytól egy erdélyi táj! – ő Firenzében elhalálozott művészként került e helyre –, ifj. Markó Károlytól két toszkánai veduta. Majd friss, jó rendezésben iparművészeti bemutatásként tárul elénk az 1860-as években az Unita Italia első királyi székhelyként szolgált belsők, egy része, egyszersmind újabb betekintést nyújtva az olasz barokk, klasszicista periódusok bútor, porcelán és egyéb művességeibe.

Az ókorbeli hagyományos nagy látnivalók közül Cerveteri etruszk sírvárosa sziklafalakba vágott útjaival, sírfülkéivel, főként hatalmas kőtombái nagy sokaságával felejthetetlen benyomást tesz. A legnevezetesebb Regolini Galassi tombát színes kóreliefjeivel azonban éppen restaurálják. Az innen való anyagot őrző városi régészeti múzeum mintaszerű installációival fogad. Ehelyütt is megfigyelhető a tarkaság, a felesleges színek, a zavaró körülmények teljes kerülése. Herculaneum és Pompéji most azzal a meglepetéssel vár, hogy amíg korábban, hosszú évtizedek során lávatakarójából az előbbi emlékeit bontogatták ki, miközben a mind tökéletesebb feltárási módok nyomán a fa épületszerkezetek, nyílászárók, bútorzatok, számos romlékonyabb berendezési tárgy nagyobb mennyiségben elsősorban itt tárult ilyenképpen az emberiség szeme elé, az ásatói tevékenység újabban Pompeji felé fordult. A Vezuv-környéki városoknál is megfigyelhető, hogy csupán honi erőkkel a kiterjedt feltárások fenntartásának roppant terhei bajosan vállalhatók; választaniok kell a már kiásott felületek konzerválásai és a továbbhaladás lehetőségei között. Pompeji-ben kellemes meglepetésként fogad az évtizedes elgyomosodás, elhanyagoltság újabban mint teljesebb felszámolása is. A Casa del Faunot azonban még így is meglehetősen romladozó állapotban találjuk. Az új feltárások most az I. régió irányába, az amfiteátrum felé terjednek (feltáratlan még a III., IX. régió). Mintegy harminc háztömb (insula) maradt még hátra. Ezekben a korszerű ásatási módszerek nyomán most megsokasodtak a Herculaneumból már ismert emeletes épületek fa nyílászáróikkal, erkélyszerkezetekkel, korábban itt nem konzervált berendezéseikkel.

Muzeológiai szempontból is tanulságosak a jelen évek nehézségei mellett sem elakadó olaszországi turistaáradat jellegzetes áramlási irányai. A múzeumokat, képtárakat, templomokat, emlékhelyeket felkereső külföldi a mind jelentősebb belföldi országjárással együtt tömegesen inkább a kevésszámú legkiemeltebb látnivalókat árasztja el. A sokmilliónyi utazó a néhány leghíresebb képtáron, templomon préselődik át; ezekhez képest a további még igen jelentékeny helyek is messze kevésbé látogatottak. Elsősorban a nagy képtárak, a szoborművek kiállításai a szokott vonzási helyek; régészeti kiállítások még oly vonzó rendezés, installációk, jó belső beépítések mellett is csekélyebb mértékbe hatnak. A sokféle és hatásos információ, dokumentáció, vezetők, prospektusok, az igen olcsó, tetszetős, amellett dús képeslap és diaválaszték, a kiadványok is mind az eszétikai látnivalók felé terelnek; egy-egy nevezetes freskó ciklus – aminő Arezzóban Piero della Francesca S. Francesco-beli

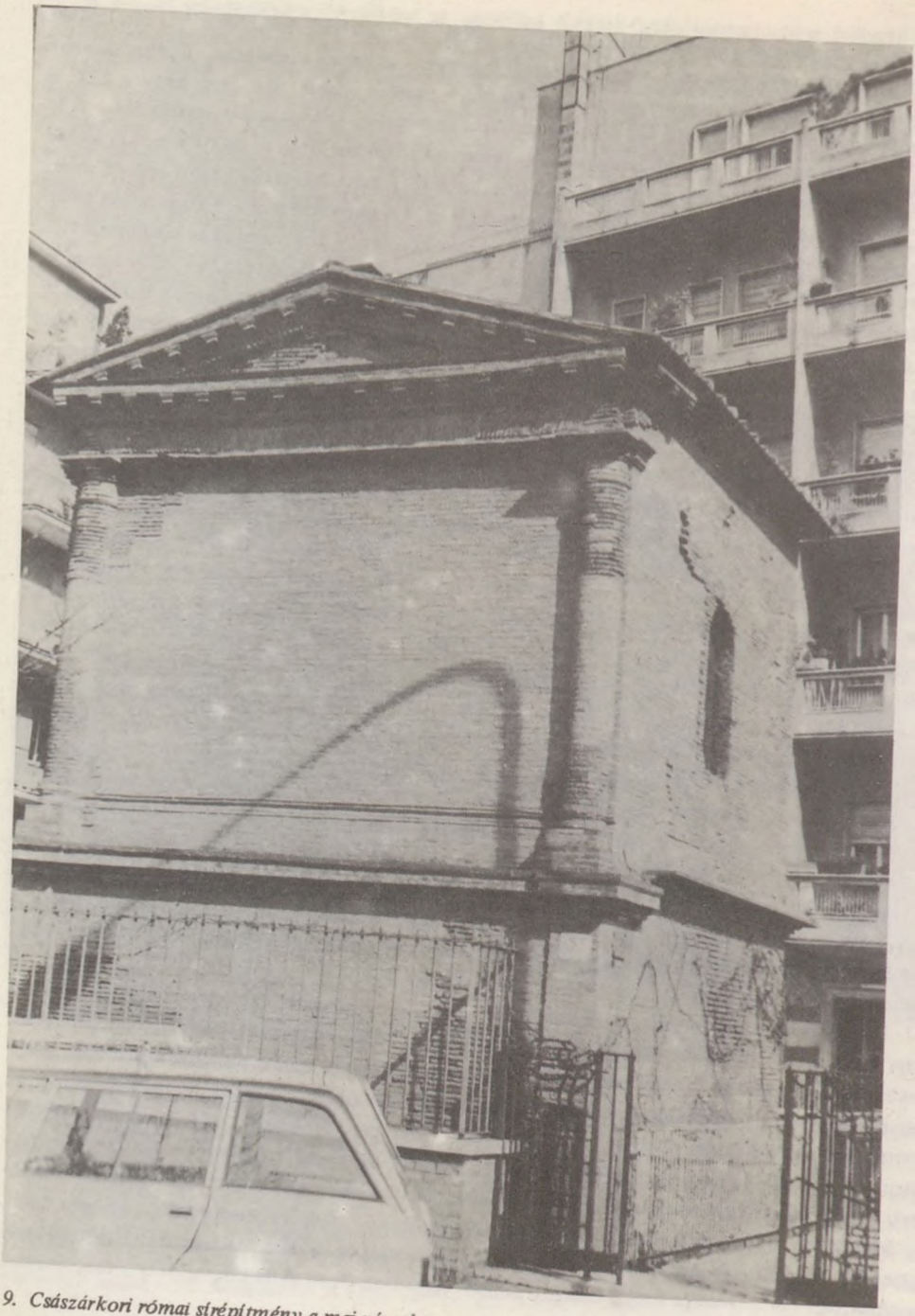

9. Császárkori római sírépítmény a mai városban

képsora, S. Gimignanóban a Colleggiatáé, etc. – kevésbé szemelőtt levő helyek felé is vonzást gyakorolnak. Ugyanez mondható az építészeti műemlékekről, különösen ha azokban a mutatós architektonikus kiképzések mellett helyükön maradt képzőművészeti alkotások, elsősorban középkori-reneszánsz emlékek is láthatók. A látogatási irányok mágneses erővonal rendszere tehát a szép és a történetiség komplexitásaiként alakul ki. Mindezekhez járul a lenyűgöző tájakban a mindig gondosan ápolt mediterrán növényi környezet.

A magyarországi művészettörténész, a régész, de a múzeumok többi szakembere jórészének számára is Olaszország a nem nélkülözhető tanulmányok, tanulságok színtere. Az oly döntő mértékben személyes élményeken, autopszián alapuló műtörténeti ismeretszerzésnek, egy-egy hazai emlékcsoport feldolgozásának előfeltétele az itáliai időzés. Jelenünk legteljesebb régészeti szakkönyvtára a római Német Intézetben, a Bibliotheca Herziana (Max Planck Institut), a Palazzo Venezia melletti San Marcobeli régészeti és művészettörténeti könyvtár nemcsupán a lehető teljességet nyújtják; hazai kutatóink minduntalan ámulva, nemegyszer szorongással döbbennek reá arra, hogy egy-egy feladat kutatási iránya, részletei csupán az itt kitáruló tanulságok mellett igazában továbbfejleszthető, megoldható. Még a teljességre inkább törekvő régészeti bibliográfiák mellett is mind újabb meglepetések érik az ide eljutott kutatót; sokkalta inkább áll ez a művészettörténetre, amelynél különösen a S. Marco könyvtárnak a világ szakfolyóiratait cikkek szerint adó katalógusai világosítanak fel arról, hogy számos kor, művészeti ág, téma, emlék, művész-életmű részleteiben is minő meglepő módon kutatott az utóbbi évtizedekben. Hazai reneszánsz múltunk további kibontakoztatása nem juthat tovább Itália forrásemlékei alapos ismerete nélkül, de ez vonatkozik számos olyan érintkező emlékcsoportunkra, aminők között példaként csupán múzeumaink olasz majolika állományát említenők. Az itáliai ösztöndíjak odaítélésénél az olasz nyelvismeret nagymérvű előtérbe helyezése pedig azzal a hátrányos következménnyel jár, hogy a helyezettségek mezőnyein a jelen elbírálás mellett irodalmárok, lírikusok stb. messze előbbre jutnak. Az itáliai emlékanyaggal érintkező régész, művészettörténész részére azonban nem valaminő kedvezés, de hivatása ellátásának feltétele az olaszországi időzés; az tehát tőle ennélfogva időnként megkívánandó és teljesítendő feladat kellene hogy legyen. Figyelmébe szeretnénk ajánlani az illetékeseknek azt is, hogy a Collegium Hungaricum apparátusa több lehetőséggel, no meg készséggel segíthetné elő ösztöndíjasai munkáját. A közelmúltban beállott új vezetés azonban reménhetően e vonatkozásban új irányt fog jelenteni.

Nem hallgatnám el azt sem, hogy ismeretes honi adottságaink, tulajdonságaink nyomán minő többletkészséggel vagyunk hajlamosak a külföldi kutatónak, különösen a nyugatabbról érkezettnek szolgálatára állani. A hasonló olasz intézmények már csupán az ottani szakemberek másfajtájú csoportosítása miatt sem viszonozzák ezt a nemzeti jelleggé vált sajátos túlteljesítésünket. Való azonban az is, hogy a kimeríthetetlen látni, okulni valók mellett többnyire előnyösebbnek tűnik minden időt a járhatóbbnak tűnő utak, a legkisebb ellnállás irányába fordítani, semmint valami szakmai diplomáciára vesztegetni.

A történelmi múlt régészeti, művészeti kultúrája tekintetéből egyaránt a legdúsabban megáldott Itáliához mi a X. sz. óta megszámlálhatatlan kulturális szállal, szellemi függéssel kötődünk. Alapvetően kívánatos azért, hogy ezek a kapcsolatok, amelyeknek művészettörténészeink, régészeink éppen a fő munkásai, soha többé ne szűnjenek meg, ne akadozzanak, sőt minél virágzóbb folyamatosságúak maradjanak.

Honismereti Ház Somorján

(SZLOVÁKIA)

A szlovákiai magyarság életmódját bemutató néprajzi kiállítás látható a somorjai Honismereti Házban, amelyet 1976 október 1-én nyitottak meg a Városi Nemzeti Bizottság és a helyi CSEMADOK szervezet gondozásában.

A kiállítás rendezője, Bárth János kalocsai múzeumigazgató, jól átgondolt koncepció alapján redezte be a 13 kiállítási helyiséget, külön helyiségben kaptak helyet a város történetének dokumentumai, a munkásmozgalmi emlékek, s itt van a város szülöttének, Prohászka Tallós István festőművésznek az emlékszobája. A többi helyiség a város lakóinak életéből néprajzi emlékeket mutat be: a textilfedolgozást, a takácsmesterséget, különféle kéziszerszámok sorát s egy teljes fazekasműhely berendezését, valamint a földművelés, pásztorkodás, halászat tárgyi emlékeit. A helyi népszokásokat az utolsó szobában fényképek mutatják be, az udvarban pedig ehhez a jellegzetes parasztházhoz tartozó mezőgadasági szerszámok, felszerelések láthatók.

Mind az anyaggyűjtésben, mind a Honismereti Ház rendbehozásában jelentős szerepe volt Somorja lakosságának.

A *Francia Kulturális Minisztérium* és a *Direction des musées de France* közös kiadványaként jelent meg a „Prévéntion et sécurité dans les musées" (Védelem és biztonság a múzeumokban), amely egyszerre helyzetjelentés, illetve a múzeumi védelmi, preventív intézkedésekre vonatkozó irányelvek összefoglalása – tudhatjuk meg a *Svenska museer* 1977. évi első számából. (28. l.).

Szintén a *Sevenska museer* tudósít arról (1976. 2. szám 62. l.), hogy Dániában egy speciális, tudományos múzeumi folyóirat indult meg. Az első szám 1976 júliusában jelent meg „Dansk Tidskrift for Museumsformidling" címmel. Minden számban külön témakörrel foglalkoznak. Megrendelhető és információ:

Dansk Tidiskrift for Museumsformidling
c/o Helle Denckert
Biskop Svanes vej 22B
DK–3460 Birkerød,

R. G. M. Morris–M. B. Alt cikke, amely a Museums Journal 4. számában, a 179. lapon található, a múzeumi kalauzok megszerkesztésének szempontjaival, illetve a látogatók tájékozottságának felmérésével foglalkozik.

A *Museums Journal* 4. számában jelent meg (174. l.) Peter Cannon–Bookers cikke, amely ismerteti az 1977. októberben Amsterdamban – a múzeumi anyagszállításról – megtartott konferencia anyagát, s tárgyalja az e témában felmerülő kérdéseket.

Wolfgang Jakobeit és *Sigrid Papendieck* írása (Neue Museumskunde 1977. 3., 184. l.) a Wandlitzi Mezőgazdasági Termelőerők Múzeumát mutatja be, és a demokratikus földreform 30. évfordulójára megnyitott „Az Én-től a Mi-ig, a termelőerők fejlődése a szocialista mezőgazdaságban 1945 és 1960 között" c. kiállítást elemzik marxista–leninista néprajzi és kultúrtörténeti szempontok alapján. A kultúra-életmód fogalompárral összefüggésben vizsgálják a termelőerők történetének alapkérdéseit, eljutva a parasztok és a mezőgazdasági munkások 1945 utáni kultúrájának és életmódjának intenzív kutatásáig.

Heinrich Müller a potsdami Hadimúzeum (Das Armeemuseum Potsdam) újjáalakításáról, és a drezdai NDK Hadseregmúzeum szakemberei által rendezett új kiállításról ír a Neue Museumskunde 1977. évi 4. számában (252. l.), annak átfogó értékelését nyújtva. Röviden összefoglalva: az első bemutatórészben a brandenburgi–porosz–német militarizmus reakciós politikáját ütköztették a német nép haladó forradalmi-katonai tradícióival, a második rész az NDK-nak az európai békét és biztonságot védelmező katonapolitikáját, a nemzeti néphadsereg fejlődésének történetét tárgyalja. Végül kitér a történelmi múzeumokban rendezett kiállítások felépítésénél fellépő sajátos problémákra.

Két új DMB-bizottság alakult („Zwei neue DMB Komission gegründet") – értesíti olvasóit a Museumskunde, NDK múzeumi folyóirat (1977. 42. 2. 84. l.). Az egyik új német bizottság a restaurátorok, konzervátorok és preparátorok szakképzésével, a másik a múzeumok biztonsági kérdéseivel foglalkozik.

Az Ochrona Zabytków, lengyel múzeumi folyóirat arról számol be, (1977/3–4. 151–152. l.) hogy az olkusi járásban (Krakkó-megye) vásárolt XIX. sz.-i műemlék-kőkerítés környékén a közeljövőben népiépítészeti skanzent létesítenek. A skanzen a XIX. sz.-i népi építészet helyi emlékeit fogja bemutatni.

Biul. Inf. 1977/I. 12–13. – Awora lengyel muzeológia tudományos ismeretterjesztő tevékenységéről ad képet, ezen felül a kiállítások két fő típusát mutatja be: a hagyományos bemutató jellegű kiállítást és a történeti kiállítások egy új formáját, amely jellegében leginkább színházi előadáshoz hasonlítható. Szervezeti szempontból is osztályozza a kiállításokat: állandó kiállítások a múzeumépületekben, időszakos kiállítások (ezek egyéb intézmények helyiségeiben is bemuatathatók), és a kiállítási anyag jelentőségét tekintve kisebb horderejű ismeretterjesztő kiállítások. Ez utóbbiak munkahelyeken, klubokban, kultúrházakban stb. kerülnek megrendezésre. Az ilyen jellegű kiállítások iránt az utóbbi években jelentősen nőtt az érdeklődés, és ez igazolja e kiállítási forma létjogosultságát. E tény azonban egyúttal figyelmeztetés is: számuk növekedésével e kiállítások nem válhatnak sablonossá. A szerző ennek megelőzésére több múzeum együttműködését ajánlja egy-egy alkalmi kiállítás megrendezésénél.

Ian Finley, a „Felbecsülhetetlen örökség: a múzeumok jövője" (Priceless heritage: The future of Museums) c. könyv szerzője az átfogó jellegű Királyi Skót Múzeum igazgatójaként ment 1971-ben nyugdíjba. Meggyőződése, hogy a sokágú, a nagyobb mértékű szakosodást elkerülő múzeumok a legalkalmasabbak a kulturális nevelő tevékenységre – olvashatjuk a Múseum News 1977. november–decemberi számában (80. l.)

A *Neue Museumskunde* 1977. 3. számában (234. l.) Wolfgang Rudolf „Boote-Flösse-Schiffe" (Csónakok-tutajok-hajók) c. művéről elismerő hangnemben tudósít. A tudományos igénnyel megírt, de népszerű nyelvezetű könyv a vízijárművek külső megjelenések változásait mutatja be, s ezen túlmenően a szárazföldi és tengeri hajózást mint fontos termelőerőt is tárgyalja. Nemcsak az európai, hanem más földrészek népeinek hajózási kultúrájával is behatóan foglalkozik. A cikk külön kiemeli a könyvnek a halászok és tengerészek életmódjával megismertető fejezetét, mint a könyv „legnagyobb és leghatásosabb" fejezetét.

A földrengéstől megrongált jávai *Borobudur-templom* egy részét összeomlás fenyegeti – írja a *Maltechnik Restauro* c. lap (1977. július, 3. szám 138. l.). A restauráláshoz 30 000 követ és számos szobrot kell kibontani és megújítani. A földön heverő kb. 10 000 kő azonosítása és visszahelyezése csak számítógép segítségével történhet. Az amerikai IBM Társaság e célra különleges számítógépet bocsátott az indonéziai kormány rendelkezésére.

HÍREK - ESEMÉNYEK

Éri István:

Adatok

A MAGYAR MÚZEUMOK SZAKEMBERÁLLOMÁNYÁRÓL

Az utóbbi évek egyre teljesebbé és pontosabbá váló statisztikai adatfelvételei alapján a múzeumainkban foglalkoztatottak összlétszámára, azon belül megoszlására vonatkozóan világos kép kezd kialakulni. A számítógépes feldolgozáshoz rendszeresített adatlapok 1976-ról és 1977-ről állnak már renelkezésre, intézményenként, egész- és részállásban foglalkoztatottakra, meghatározott munkakörökre vonatkozóan. A két év adatsorainak egybevetése révén előbb az összlétszám alakulását vizsgáljuk meg.

A főfoglalkozású múzeumi alkalmazottak száma az 1976. évi 2379 főről 2515-re nőtt (5,7%-kal). E létszámnövekedés a Kulturális Minisztérium közvetlen irányítása alá tartozó múzeumoknál lényegében nem jelentett változást, a tanácsi felügyelet alá tartozóknál viszont 100 főt tett ki. A növekedés másik része a szakminisztériumok fenntartásában levő múzeumokra esett.

348 fővel (21,8%) nőtt a részfoglalkozású alkalmazottak létszáma (1976 = 1595, 1977 = 1943). Ez a növekedés igen minimális mértékben érintette a tudományos szakemberek, restaurátorok csoportjait (együtt 44 fő). 241 fővel nőtt viszont a részfoglalkozású teremőrök száma (1976 = 872, 1977 = 1113), hússzal a takarítóké, hogy csak a jelentősebb kisegítő állományi létszámnövekedést említsük.

A részfoglalkozású állomány létszámnövekedése már lényegesen nagyobb mértékben érintette a KM múzeumait (1976 = 533 fő, 1977 = 700 fő = 31%), a tanácsi múzeumok 118 fős gyarapodása 17,4%-os (677–795), hasonló arányú, 17,5%-os a szakminisztériumi 45 fős emelkedés (246–289).

Az összlétszámon belül a betöltött munkaköröket tekintve a létszámnövekedés 4,5%-kal jelentkezett a főfoglalkozású tudományos szakembereknél (837–875), 2,2%-kal a restaurátoroknál (272–278). A tudományos kisegítő apparátus (fényképész, grafikus, tárlatvezető, propagandista, gyűjteménykezelő) 18 fővel (10%), a gazdasági, adminisztatív és karbantartó gárda 40 fővel (10%) gyarapodott egy év alatt. Végül a kisegítő munkakörökben 24 fős, 3,5%-os volt a létszámemelkedés.

Általánosságban megállapítható, hogy az 1977. évi létszámnövekedés elsősorban a kiszolgáló apparátust, a közönségszolgáltatásban résztvevőket érintette, ez jórészt az újonnan belépő muzeális létesítmények létszámigényének biztosítása miatt vált szükségessé.

***

Az évi rendszeres statisztikai adatgyűjtéssel egyidejűleg 1977 végével intézményünk bekérte, feldolgozta és rövid időn belül meg is jelentette a múzeumi szakalkalmazottak névjegyzékét, amely tartalmazta a beosztást-kulcsszámot, a tudományos minősítést, a legmagasabb iskolai végzettséget és

annak szakágát, végül a múzeumi fő tevékenységi kört. Ez, a most már nem csupán puszta számadatokra szorítkozó, hanem személyekhez köthető adatsor sokrétű elemzést tesz lehetővé. Az alábbiakban néhány szempont alapján erre teszünk kísérletet.

Meg kell jegyeznünk, hogy a múzeumi szakalkalmazottak az 1977. szeptember 1-én életbelépett 4/1977. sz. KM–MüM együttes rendelet alapján történt új besorolása áttekinthetőbbé tette annak felmérését: kik látnak el a múzeumokban a szó szoros értelmében szakmai munkát? A 3501–3527 kulcsszámokba besoroltakat tekinthetjük idetartozóknak. Két nehézséggel azonban számolni kell az értékelésnél. 13 szakminisztériumi felügyelet alá tartozó múzeum (többek között a Hadtörténeti, a Bányászati, a Vízügyi, a Vegyipari Múzeum is) megtartotta saját korábbi nomenklatúráját. Ez összesen 107, általunk és az adatközlő múzeumok szerint is szakalkalmazotti munkakörben dolgozó munkatárs adatait tette „összehasonlíthatatlanná" (Kulcsszámuk kivételével a kiadott névjegyzékben természetesen ők is szerepelnek.) Felvettük a névjegyzékbe ezenkívül 29 olyan munkatárs adatait is, akik a 3561–65-ös kulcsszámok valamelyikébe kerültek az átsorolás után. Ez szakmunkás-betanított munkás kategória, ahová – szerintünk – nem volt helyes restaurátorokat, fényképészeket, gyűjteménykezelőket besorolni. 54 további munkatárs adminisztratív munkakörbe sorolva lát el gyűjteménykezelési, illetve közművelődési feladatokat, továbbá ideszámíthatók a szerződéssel alkalmazott gyakornokok, nem múzeumi bérkeretből fizetett, de múzeumban foglalkoztatott pedagógusok, egyetemi és akadémiai ösztöndíjasok is.

Névjegyzékünk 1505 szakalkalmazottból tehát részletekbe menően csupán annak a 1312 személynek lehet az adatait összehasonlítani és elemezni, akiket az új besorolási rendelet 3501–3527 kulcsszámaiba soroltak át.

1. NEM ÉS BEOSZTÁS EGYÜTT, BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

Az 1312 szakember közül 630 (47,7%) a férfi, 682 (52,3%) a nő. Az 1312 szakember közül 753 (57,4%) budapesti múzeumokban dolgozik. E múzeumokban a férfiak-nők aránya: 339–422 = 45%–55%. Az 559 vidéki szakember megoszlása: 294 férfi, 265 nő = 52,6%–47,4%. A pálya elnőiesedése tehát Budapestre jellemzőbb, főleg a nem-vezetői kulcsszámoknál figyelhető ez meg.

Főigazgató, igazgató, illetve főigazgató-, igazgató-helyettesi munkakörben 94-en dolgoznak, közülük mindössze 9 a nő. A budapesti arány még ennél is rosszabb: 39 vezető közül 2 a nő, vidéken 55-ből 7.

A főosztályvezetői, osztályvezetői, illetve helyettesi munkakört 192-en töltik be. Közülük 107 (55,7%) a férfi. A budapesti múzeumokban kedvezőbb a nők helyzete: a 125 középvezető közül 51,2% (64 fő) a nő, megközelíti az össz alkalmazotti létszámban elfoglalt helyet. 67 vidéki osztályvezető és helyettese közül 68,6% (46 fő) férfi.

A 3521 és 3522 (tudományos főmunkatárs) kulcsszámba sorolt 109 szakember közül 70 férfi (64,2%) található, ezen belül még ennél is magasabb a budapesti főmunkatársak között a férfiak aránya: 80 főből 55 (68,8%). Vidéken a férfiak-nők aránya 15–14.

A legtöbb szakember természetesen a szakalkalmazotti kulcsszámokba van besorolva, összesen 917 személy. Közülük 368 a férfi (40,1%). A budapesti 509 szakalkalmazott közül viszont mindössze 183 (35,9%) a férfiak száma. A 408 vidéki szakalkalmazottból 185 (45,3%) férfi.

2. MUNKAVISZONY IDŐTARTAMA EGYÜTT, BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

A 917 alkalmazott esetében a kulcsszám a szolgálati idő függvénye: 20 év fölötti munkaviszonnyal reelkezők a 3523, 15–20 év közöttiek a 3524, 8–15 év közöttiek a 3525, 3–8 év közöttiek a 3526, végül a 0–3 év közöttiek a 3527 kulcsszámba kerültek. (Magasabb besorolás, illetve beosztás esetében további adatgyűjtés nélkül a munkaviszony időtartama nem határozható meg.)

Megállapítható, hogy a hosszabb szolgálati idővel (20 év fölött) rendelkező 152 szakalkalmazott (a 917 fő 16,6%-a) túlnyomó része, 113 munkatárs budapesti múzeumokban dolgozik. Ők teszik ki az 509 budapesti szakalkalmazotti létszám egyötödét. A 15–20 év közötti szolgálati idővel rendelkező 90 szakalkalmazott (a 917 fő 9,8%-a) csaknem kétharmada (57 fő) ugyancsak budapesti. 292 szakalkalmazottnak van 8–15 év közötti szolgálati ideje (a 917 fő 31,8%-a), közöttük 158 a budapesti, azonban a 134 vidéki 3525 kulcsszámba besorolt szakalkalmazott már jelzi, hogy a korösszetétel változóban van Budapest-vidék viszonylatában. Méginkább bizonyítja ezt a 3–8 év közötti munkaviszonnyal rendelkező 239 szakalkalmazott (a 917 fő 26,1%-a) megoszlása: 99 közülük a budapesti és 140 a vidéki. A 144 kezdő közül (a 917 fő 15,7%-a!) 82 budapesti, 62 vidéki.

Táblázatba foglalva:

	Budapest	Vidék	Összesen
		%	
Szakalkalmazottak együtt	55,5	44,5	100
3523 kulcsszámban	74,3	25,7	100
3524 kulcsszámban	63,3	36,7	100
3525 kulcsszámban	54,1	45,9	100
3526 kulcsszámban	41,4	58,6	100
3527 kulcsszámban	56,9	43,1	100
Vezetők	41,8	58,2	100
Középvezetők	65,1	34,9	100
Tudományos főmunkatársak	73,4	26,6	100
Mindösszesen:	57,4	42,6	100

3. TUDOMÁNYOS FOKOZATOT ELÉRTEK EGYÜTT, BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

A muzeológusok tudományos minősítésével kapcsolatos korábbi észrevételek alátámasztására szolgálnak következő adataink. Megemlítjük, hogy felsorolásunkban a főgoglalkozásúak mellett a nyugdíjasként, részfoglalkozásúként alkalmazott szakemberek adatait is feltüntettük, miután minősítésüket többnyire aktív múzeumi szolgálatuk alatt szerezték.

Akadémikus a múzeumi területen egy fő (budapesti, művészettörténész). A MTA levelező tagja egy fő (budapesti, természettudós). Tudományok doktora címet szerzett 18 fő (valamennyi budapesti, köztük történészrégész 6, művészettörténész 2, természettudós 8, műszaki tudományok doktora 2 fő).

74 muzeológusnak van kandidátusi fokozata, megoszlásuk:

	Budapest	Vidék	Összesen
történész-régész	24	2	26
művészettörténész	9	3	12
természettudós	16	2	18
néprajzos	5	7	12
irodalomtörténész	6	–	6
	60	14	74

A kb. 810 fő szakmuzeológusból tehát 94-en (12%) rendelkeznek tudományos fokozattal. Természetszerűleg jóval kedvezőbb a budapesti muzeológusok (460 fő) részesedése (17%) a vidékieknél (350 fő= 4%).

4. ISKOLAI VÉGZETTSÉG EGYÜTT, BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

Az új besorolási rendelet egyetemi, főiskolai, középfokú szakmai és középiskolai végzettség szerinti kategorizálást ír elő a szakalkalmazotti kulcsszámokban. A tudományos főmunkatársi kulcsszámokba csak egyetemi végzettséggel sorolhatók be a szakemberek. A felső- és középvezetői posztok betöltéséhez (különösen az osztályvezetői és helyettesi, valamint a C kategóriájú igazgatói beosztásnál) ennyire precíz képesítési előírást a rendelet nem tartalmaz ugyan, kétségtelen azonban, hogy e két vezetői kategóriában is legalább 95%-os a felsőfokú szakemberállománynak 58%-a egyetemi végzettségű (763 fő). Főiskolai végzettségű további 12% (159 fő), együttesen 70% (922 fő). Budapest-vidék megoszlásában: 476 budapesti szakember (63%-a az össz budapesti létszámnak) egyetemet, 66 fő (9%) főiskolát végzett = 542 fő (72%) felsőfokú képesítésű. Ugyanakkor az 559 vidéki szakember közül 287 (51%) az egyetemi, 93 (17%) a főiskolai végzettségű = 380 fő (68%) felsőfokú képesítésű. A vidéki szakalkalmazottak kormegoszlása mellett a képesítés foka is jelzi a szakmai továbbképzés szükségességét.

Mindössze 113 fő (8,5%) a kizárólag középiskolai képesítésűek aránya, Budapesten 53 (7%), vidéken 60 (10,7%). Meg kell jegyeznünk, hogy a folyamatban levő főiskolai szintű levelező tagozatú restaurátorképzés, a múzeumi népművelők és könyvtárosok egyre erőteljesebb továbbtanulási igénye (egye-

temi kiegészítő), valamint középfokú restaurátor, fotós és könyvtáros képzés, gyűjteménykezelői szakvizsga rendszeresítése révén a fenti – egyáltalán nem kedvezőtlen – arányok tovább javulnak majd.

5. MEGOSZLÁS KUTATÁSI TERÜLETENKÉNT EGYÜTT, BUDAPESTEN ÉS VIDÉKEN

A szakmai munkát végzőkből a restaurátorok, könyvtárosok, népművelő muzeológusok, grafikusok stb. számát levonva szakmuzeológusi munkakörben 819 fő tevékenykedik. Ez a teljes – 1505 fős – szakemberállomány 54,4%-a. A művelt tudományterületeken (régészet, természettudomány, képző- és iparművészettörténet, néprajz, történelem, szaktörténet, egyéb) belüli megoszlásuk:

Tudományszak	Budapest		Vidék		Összesen		a 819 fő
	fő	%	fő	%	fő	%	%-a
Régészet	55	40,4	81	59,6	136	100	16,6
Természettudomány	58	65,9	30	34,1	88	100	10,7
Képző- és iparműv.t.	121	78,1	34	21,9	155	100	18,9
Néprajz	32	25,4	94	74,6	126	100	15,4
Történet	49	39,5	75	60,5	124	100	15,2
Szaktörténet	134	77,0	40	23,0	174	100	21,2
Egyéb (numuzmatika, muzeológia stb.)	15	93,7	1	6,3	16	100	2,0
	464	56,6	355	43,4	819	100	100

A tudományterületeken belül művelt szakágakra az alábbi részletezést adjuk:

	Budapest	Vidék	Összesen
Régész			
– általában	–	1	1
– egyiptológus	3	1	4
– őskoros	12	29	41
– rómaikoros	20	18	38
– népvándorláskoros	5	9	14
– honfoglaláskoros	3	3	6
– középkori régész	12	20	32
Régész összesen:	55	81	136

	Budapest	Vidék	Összesen
Természettudományos			
– paleozoológus, archeoz.	7	3	10
– paleo-, archeobotanikus	1	3	4
– atropológus	5	3	8
– zoológus	26	15	41
– botanikus	15	6	21
– mineralógus	4	–	4
Természettudományos Összesen:	58	30	88
Művészettörténész			
– általában	13	12	25
– ikonográfia-grafika	9	–	9
– keleti művészet	7	–	7
– középkori európai	8	–	8
– reneszánsz	5	–	5
– 17–18. sz.	22	2	24
– 19. sz.	10	2	12
– 20. sz.	23	15	38
Iparművészet			
– ötvösség	5	–	5
– fegyverművesség	2	–	2
– viselet, textil	6	2	8
– hangszer	1	–	1
– butor	3	1	4
– kerámia	3	–	3
– könyvkötés	1	–	1
– modern ip.műv.	3	–	3
Művészettört.–iparműv. összesen:	121	34	155
Néprajz			
– általában	5	35	40
– afrikanológus	1	–	1
– amerikanológus	3	–	3
– őstörténész	2	–	2
– agrártörténet	4	15	19
– kisipar-építkezés	1	16	17
– népművészet-viselet	6	10	16
– folklór-népszokás-népzene	6	15	21
– szociológia	4	3	7
Néprajz összesen:	32	94	126

	Budapest	Vidék	Összesen
Történészek			
– általában, helytörténet	1	31	32
– középkori	4	4	8
– 18. sz.	2	1	3
– 19. sz.	5	2	7
– 20. sz.	2	12	14
– új, legújabbkori általában	35	25	60
Történész összesen:	49	75	124
Szaktörténészek			
– 19. sz. irodalomtört.	9	7	16
– 20. sz. irodalomtört.	18	3	21
– fotótört.	2	–	2
– tudománytörténet	3	–	3
– technikatörténet	27	16	43
– ipartörténet	10	8	18
– agrártörténet	18	3	21
– bélyegtörténet	8	–	8
– színháztörténet	8	–	8
– orvostörténet	15	–	15
– neveléstörténet	4	–	4
– zenetörténet	3	–	3
– vízügytörténet	4	–	4
– sporttörténet	2	–	2
– postatörténet	3	–	3
– egyéb	–	3	3
Szaktörténészek összesen:	134	40	174
Egyéb szakágak			
– numizmisztika	7	1	8
– múzeumi módszertan-pedagógia	8	–	8
Egyéb szakágak összesen:	15	1	16

* * *

A fenti adatfeldolgozásnál a „Szakalkalmazotti névjegyzék"-ben feltüntetett valamennyi szakemberre kiterjesztettük vizsgálatunkat, tekintet nélkül fő-, vagy részfoglalkozásokra, valamint arra, hogy ideiglenesen munkahelyétől távol van-e (GYES, katonai szolgálat, fizetésnélküli tartós szabadság).

Itt azonban megemlítjük, hogy az adatszolgáltatás időpontjában (1977. december 31) 33 munkatársnő gyermeknevelési segélyen volt (ebből 10 vidéki), 7 fő katonai szolgálatot teljesített (4 vidéki), fizetésnélküli tartós szabadságon 4 fő volt (valamennyi budapesti).

Ezzel szemben főfoglalkozású szerződéses alkalmazottként dolgozott 13 fő (ebből 5 vidéki), ösztöndíjas és egyéb alkalmazottként 6 fő (ebből 2 vidéki).

A múzeumok 120 szakembert részfoglalkozásban alkalmaztak (nyugdíjasok, másodállásúak), közülük 55 vidéki múzeumban dolgozott.

Éri István:

Beszámoló

AZ ELSŐ VESZPRÉMI NEMZETKÖZI RESTAURÁTOR SZEMINÁRIUMRÓL

Veszprémben 1976. július 22–29 között rendezte meg a Múzeumi Restaurátor és Módszertai Központ a TIT Veszprém megyei Szervezetével közösen, a Balatoni Nyári Egyetem „B" szekciójaként a Nemzetközi Restaurátor Szemináriumot.

A szeminárium előkészítéseként már 1975 augusztusában körlevélben kerestünk meg mintegy 30, restaurátorok képzésével, e kérdések kutatásával foglalkozó külföldi intézményt, vagy azok irányító szervét. Véleményt kértünk: egyetértenek-e egy rendszeres nemzetközi összejövetelsorozat rendezésével, amelynek közérdekű restaurátori problémákat tárgyalnánk meg, s ha igen, milyen témákat javasolnak.

15 helyről kaptunk érdemleges választ, íróik mind egyetértettek elgondolásunkkal. A szocialista országok közül az NDK, Lengyelország és Csehszlovákia kezdettől fogva élénk érdeklődést tanúsított, ez később a részvétel mértékében is megmutatkozott. A beérkezett javaslatok figyelembe vételével határoztuk meg az első szeminárium témáját. Ez nemzetközi áttekintés volt a restaurátorok iskolarendszerű, illetőleg gyakorlati képzésének helyzetéről, problémáiról. A csehszlovák, lengyel, NDK-beli illetékes szervektől előadó kijelölését kértük a téma országukra vonatkozó bemutatására. Magyarország négy idevonatkozó előadással szerepelt. A nyugati országok esetében az egyes oktatási vagy kutató intézetekkel vettük fel a kapcsolatot, s munkájuk ismertetését kértük. Előadást vállalt Franciaországból két, Olaszországból és Ausztriából egy-egy intézmény. Ezenkívül a római Nemzetközi Restaurátor Központ (Centre International pour la Conservation) is előadóval képviseltette magát.

Minthogy a szeminárium másik, nem kevésbé fontos feladatának tartottuk a műtárgyvédelem és a restaurálás magyarországi helyzetének bemutatását, igyekeztünk erről minél átfogóbb képet adni. Ennek jegyében szerveztünk látogatást Veszprémban a Bakonyi Múzeumba, az első országos restaurátor pályázat és a levelező tagozatú főiskolai hallgatók munkáiból rendezett kiállítás és az ottani műhely megtekintésére. Budapesten a MTM, a Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és az Iparművészeti Múzeum restaurátor-műhelyeibe is eljutottak az érdeklődő külföldi résztvevők. Az utóbbi múzeum „Megmentett műkincsek" c. kiállítása osztatlan elismerést keltett.

A résztvevők lehetséges számát 70 főben határoztuk meg, azonban a szemináriumon végeredménybe 89 fő vett részt, országonként (14) a következő megoszlásban: Lengyelország 12, NDK 7, Finnország 6, Csehszlovákia 4, Svédország 3, Franciaország, Belgium, Dánia, Ausztria, Olaszország, Jugoszlávia 2–2, Anglia, Románia 1–1.

Az előadásokat a Vegyipari Egyetem előadótermének szinkrontolmács-berendezésével hivatásos tolmácsok angol, francia, német és magyar nyelven tolmácsolták.

A szemináriumon elhangzott előadások igen jó áttekintést adtak Európa e tekintetben élenjáró országainak restaurátorképzési módszereiről. (Az előadásokat az MRMK egyrészt eredeti nyelven, másrészt magyar fordításban megjelentette.) Számunkra a most napirenden levő, az általános restaurátorok nappali tagozaton történő oktatásának bevezetése előtt járt hasznos tanulságokkal. Figyelemreméltó, hogy korábban hagyományos, művészeti főiskolához kapcsolódó és főleg művészrestaurátor képző oktatási rendszerek (melyek szintén korszerűsödtek) helyett, vagy mellett humán egyetemen (Torun, Kopernikus Egyetem; Párizs, Sorbonne), teljesen önálló főiskolán (Kopenhága, Restauratorskolen) is folyik felsőfokú restaurátor-képzés, mégpedig úgy, hogy a szakosításra a hallgatóknak nem tanulmányaik megkezdésekor, hanem 1–2 év elteltével van lehetőségük. Tárgyrestaurátorok középszintű képtését az NDK-ban múzeumokhoz kapcsolódóan vezetik be (Weimar, Berlin). Rendkívül hasznos volt a római nemzetközi restaurátor központ 3–4 hónapos szakosított továbbképzési módszeréről szóló előadás, főleg azért, mert a szocialista országokból ezidáig szinte egyáltalán nem vettek részt rajta.

A magyar restaurátor-képzés részben előadásokon ismertetett módszereit, részben kiállításokon tárgyakkal dokumentált eredményeit a külföldi résztvevők igen nagyra értékelték. Magunk is megállapíthattuk, hogy korszerűség tekintetében hazánk a legfrissebb kezdeményezésekkel is lépést tart, valamennyi országban az utóbbi 4–5 évben történtek alapvető változtatások a tananyagban és az oktatási módszerben, akárcsak nálunk.

Javaslatok hangzottak el a következő szemináriumok témájára vonatkozóan. Főleg a gyakorlati megoldások bemutatásával illusztrálható, de nemzetközileg elfogadható módszertani elvek megvitatása és rögzítése látszik kívánatosnak. Így például a különböző fajtájú tisztázatlan, országonként, „iskolánként" gyökeresen különböző. Egyetértés jött létre a műemlékvédelemre vonatkozó nemzetközileg elfogadott és alkalmazott velencei „charta" megfogalmazása tekintetében.

Külön kell foglalkozni azzal a segítséggel és támogatással, amellyel a TIT Veszprém megyei Szervezete és a Balatoni Nyári Egyetem elnöksége járult hozzá a szeminárium sikeréhez. Az immár 19. alkalommal megszervezett Nyári Egyetem rendezőbizottsága úgyszólván csak a szakmai program megszervezésének és lebonyolításának gondját rótta az MRMK-ra. A begyakorlott apparátus zökkenő nélkül megoldotta az elszállásolás, étkezés, utazás, adminisztráció és pénzkezelés számos gondját, a Vegyipari Egyetem előadótermének technikai felszereltsége a többnyelvű tolmácsolást, a film- és diapozitív vetítéseket.

BESZÁMOLÓ
az 1977. évi Nemzetközi Muzeológiai Szemináriumról

Intézményünk 1977-ben másodízben rendezett múzeumi tárgykörből nemzetközi szemináriumot. A téma: „A korszerű múzeumi kiállítások tartalmi, didaktikai és esztétikai problémái" – igen nagy érdeklődést váltott ki. Jelzi ezt az előre bejelentett előadások nagy száma, amelyhez a szeminárium során még továbbiak kapcsolódtak. Programunk ezáltal még a tervezettnél is tartalmasabbá vált.

Az előkészítés munkájánál a már bevált módszert alkalmaztuk: 40 ország kb. 100 intézményét már 1976 őszén tájékoztattuk terveinkről. A legtöbb érdeklődő és jelentkező ennek köszönhetően tudta jó előre részvételét előkészíteni. Új, hathatós segítséget jelentett, hogy néhány külföldi muzeológus szakfolyóiratban is idejében jelent meg híradás a szemináriumról. Végül segítségünkre volt a Magyar UNESCO Bizottság is a résztvevők szervezésében.

20 országból összesen 45 külföldi szakember vett részt a szemináriumon. 6 szocialista országból 20 fő (Bulgária 3, Csehszlovákia 5, Jugoszlávia 1, Lengyelország 6, NDK 3, Románia 2) jelent meg. 12 nyugati országból 23 fő (Ausztria 2, Dánia 1, Finnország 2, Franciaország 5, Görögország 1, Norvégia 2, NSZK 2, Olaszország 1, Portugália 2, Spanyolország 1, Svájc 1, Svédország 3) érkezett. Ezenkívül Egyiptomból, illetve Nigériából érkezett egy-egy résztvevő.

Résztvett a szemináriumon a szófiai Nemzeti Történeti Múzeum főigazgatóhelyettese; a Bolgár Kulturális Minisztérium Múzeumi Osztályának vezetője; a varsói Miczkiewicz Irodalmi Múzeum főigzgatója; a Brünni Egyetem Muzeológiai Tanszékének vezetője; a prágai Kulturális Minisztérium Múzemi Osztályának főmunkatársa. A nyugati országokból érkezettek között volt a párizsi Musée de l'Homme igazgatóhelyettese; a barcelónai Várostörténeti Múzeum igazgatója; a helsinki Városi Múzeum igazgatója, egyben a Finn Nemzeti ICOM Bizottság elnöke; az ICOM Nemzetközi Múzeumépítészeti és Múzeumtechnikai Bizottságának most megválasztott elnöke, a Kölni Múzeumok Közművelődési Központjának igazgatója; a párizsi Építészettörténeti Múzeum igazgatója. A nigériai múzeumok kiállításrendező intézménye vezetőjének részvétele a fejlődő országokkal kiépíthető kapcsolatok első jelét mutatja.

A magyar résztvevők az előző évinél lényegesen kisebb számban jelentek meg. A szeminárium teljes időtartamára 12 intézményből 17 munkatársat küldtek a múzeumok.

A szeminárium öt napjára tömörített előadások meghallgatására számosan utaztak le naponta Veszprémbe a Kiállítási Intézményektől, a Központi Múzeumi Igazgatóságtól, a Kulturális Minisztériumból, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumból és a Zenetörténeti Múzeumból, továbbá néhány megyei múzeumi szervezetből is. Az MRMK munkatársaival együtt a szeminárium átlagosan 80, az előadási napokon 100 szakember volt jelen.

A szeminárium megszervezésekor az előre felkért előadók kiválasztása révén igyekeztünk behatárolni a tematikát, illetőleg napirenden levő, fontos problémákat kiemelni. Ezek közé tartozott a kiállításelmélet, amelyhez Josef Benes, Jerzy Świetlimski, Zbynek Stránsky és Gergely István közreműködését kértük. Fontosnak tartottuk Gael de Guichen előadását (A kiállított műtárgyak károsodási veszélyei), miután a római Nemzetközi Restaurátor Központ az UNESCO ösztönzésére napirendre tűzte a témát.

Végül jelentős lépésnek tartottuk az új- és legújabbkori múzeumi kiállítások problémakörét, melyhez a magyar előadón (Horn Emil) kívül NDK és szlovákiai előadót is felkértünk.

A vázolt hármas problémakört igyekeztünk „blokkosítva" ismertetni. Részben az alaptematika ismeretében, részben spontán javaslatok révén állítottuk össze a kapcsolódó előadásokat: belsőépítészek, gyakorlati kiállításrendezők, egyes országok, múzeumok gyakorlata, módszere tárgyában. Külön gondot fordítottunk a magyar kiállításrendezés történeti fejlődésének, jelenlegi problémakörének, és gyakorlatának kiemelt ismertetésére.

Az elhangzott előadások színvonala igen jó volt. Elméleti és gyakorlati vonatkozásban felölelték, tárgyalták a korszerű kiállításrendezés számos kérdését. Legnagyobb sikere természetszerűleg a gyakorlati példákkal jól illusztrált előadásoknak volt. Napjaink múzeumi kiállításai közül – ez világ-

gosan kiderült – azok a leghatékonyabbak, amelyekhez szorosan hozzákapcsolódnak a látogatóközönség aktivizálódására építő foglalkozások, ahol közművelődési folyamat részeiként kerülnek megrendezésre és felhasználásra. Főleg a magyar, de más szocialista országbeli előadóink is következetesen hangot adtak a marxista–leninista szemléletű, tudományos világnézetre alapozott kiállításrendezési munka elméletének és gyakorlatának. Az elhangzottakra a nyugati országok muzeológusai érdeklődéssel figyeltek fel és élénken reagáltak is.

A 34 előadás közül tizenkettőt magyar, tizenegyet más szocialista országok, tízet nyugati országok résztvevői tartottak, egyet a nigériai résztvevők. Az előadások angol, francia, magyar, német és orosz nyelven hangzottak el. A szinkrontolmácsolás igen magas színvonalú volt.

Az előre bejelentett előadások kéziratát jobbára már a szeminárium megkezdése előtt kézhezkaptuk, a többit magukkal hozták az előadók, néhányat magnetofonra vettünk. A szeminárium teljes anyagának sajtó alá rendezése, fordíttatása, a magyar illetve idegen nyelvű kötetek megjelentetése 1978 első felében megtörténik.

Az ötnapos előadási blokkot két részre osztottuk, így közéje kirándulásokat iktattunk múzeumok, műemlékek megtekintésére. Egyrészt néhány Veszprém megyei múzeumot mutattunk be (Veszprém, Tihany, Balatonfüred, Badacsony), másrészt Simontornya–Mohács–Pécs–Siklós útvonalon szerveztünk múzeumlátogatásokat. Igen nagy elismerést aratott a pécsi múzeumhálózat, a mohácsi Történelmi Emlékhely és a simontornyai várban létrehozott komplex közművelődési bázis.

A szeminárium utolsó napjain Tác–Székesfehérvár érintésével budapesti múzeumok meglátogatására került sor. Az érdeklődésre jellemző, hogy a résztvevők kívánságára a programban szereplő négy múzeum (Magyar Nemzeti Múzeum, Nemzeti Galéria, Munkáásmozgalmi Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum) mellett a Néprajzi Múzeum időszaki kiállításait is felkerestük. Ezek közül a Munkásmozgalmi Múzeum állandó kiállítása váltotta ki a legnagyobb érdeklődést. A szeminárium ideje alatt 27 múzeum 40 kiállítását kerestük fel.

A szemináriumra érkezetteknek több mint fele 3–5 nappal megtoldotta magyarországi tartózkodását.

Az MRMK segítségére volt a résztvevőknek a további szakmai program lebonyolításában. Így egy csoport a Szabadtéri Néprajzi Múzeum meghívására egy napot töltött Szentendrén. Mások Esztergomba és Visegrádra látogattak.

Az MRMK július 26-án, majd 27-én bemutata az érdeklődőknek laboratóriumát, műhelyeit, könyvtárát, adattárát, és tájékoztatást adott tevékenységéről. Ezenkívül külön-külön megbeszélést folytattunk a bolgár delegációval és a csehszlovákiai kollégákkal az együttműködés kérdésében.

A szeminárium zárszavában tájékoztatást adtam az elkövetkező évek témáival kapcsolatos elgondolásainkról, véleményt, és javaslatokat is kérve. Az 1978. évi restaurátor szeminárium a műtárgyak elkészítésének határait, esztétikai és etikai problémáit tárgyalja. Ezzel kapcsolatban már 1976-ban egyetértésre találtunk.

Az 1979. évi muzeológiai szeminárium témaköreivel kapcsolatosan több javaslat is felmerült. Ezek egyike alapos előkészítést kívánna: a többnyelvű muzeológiai terminológiai szótár és a múzeumi dokumentáció kérdését tűzhetné napirendre. A másik a múzeumi közművelődés egyes, részletezettebben megvitatható területeit tárgyaló téma, az 1977-es szeminárium folytatásaként (pl. a múzeumok közönségszolgálata általában, felnőttek a múzeumban stb.).

Feltétlenül kívánatosnak látszik, hogy a szemináriumok témáit az ICOM egyes nemzetközi bizottságainak terveivel egyeztessük. Sőt, ezen túlmenően, esetenként egyes nemzetközi bizottságokkal

együttműködve és a magyar ICOM bizottság támogatását is biztosítva kerüljön sor a szervezésre és a lebonyolításra. A szeminárium külföldi résztvevőinek kb. fele – szocialista és nyugati országokból érkezettek egyaránt – ICOM-tagként, valamelyik nemzetközi bizottságban is tevékenykedik.

Legalább négy-öt nemzetközi ICOM bizottságot lehetne érdekeltté tenni szemináriumainkon anélkül, hogy rendezvényünk jellegét ezzel feladnánk. Ilyenek: a restaurálási, a dokumentációs, a nevelési, a múzeumépítészeti és múzeumtechnikai, a public relations és még az újabban létesült muzeológiai bizottságot is idesorolhatjuk.

Szükséges és kívánatos a tervek egyeztetése a szocialista országok múzeumügyét irányító, vagy az MRMK-hoz hasonlító intézmények vezetőinek szintjén is.

EREDMÉNYES MUNKÁJUK ELISMERÉSÉÜL 1977-BEN A MÚZEUMI TERÜLETEN DOLGOZÓK KÖZÜL A KÖVETKEZŐK RÉSZESÜLTEK KITÜNTETÉSBEN:

Móra Ferenc emlékérmet kaptak:

DR. BARÓTI DEZSŐ – Petőfi Irodalmi Múzeum
DR. CSILLÉRY KLÁRA – Szabadtéri Néprajzi Múzeum
DÁVID LAJOS – Xantus János Múzeum, Győr/Budapest
DR. GARAS KLÁRA – Szépművészeti Múzeum

Szocialista Kultúráért kitüntetésben részesültek:

DR. KEMENCZEI TIBOR – Magyar Nemzeti Múzeum
DR. DOBOSI VIOLA – Magyar Nemzeti Múzeum
DR. BÓNIS ÉVA – Magyar Nemzeti Múzeum
DR. GARAM ÉVA – Magyar Nemzeti Múzeum
KARÁTH JÓZSEF – Magyar Nemzeti Múzeum
ZSUFFA TIBOR – Monok
KÁLÓ GYULA – Természettudományi Múzeum
MOJZER MIKLÓS – Magyar Nemzeti Galéria
BÁNSZKY PÁLNÉ – Szépművészeti Múzeum
VADÁSZI ERZSÉBET – Iparművészeti Múzeum
K. PÉTER MÁRIA – Iparművészeti Múzeum
SOÓKY ANDREA – Petőfi Irodalmi Múzeum
BENKŐ GYULÁNÉ – Magyar Munkásmozgalmi Múzeum
KECSKÉS PÉTER – Szabadtéri Néprajzi Múzeum
SUSÁN BARNA – Központi Múzeum Igazgatósága
JANEK JÓZSEFNÉ – Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ
TIMÁR GYÖRGYNÉ – Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ
B. KUCZKA JUDIT – Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ
HALÁSZ GYÖRGY – Fővárosi Emlékmű Felügyelőség
DR. TÓTH IMRE – Budapesti Történeti Múzeum
DR. ZOLNAY LÁSZLÓ – Budapesti Történeti Múzeum
DR. TŐKEI FERENCNÉ – Budapesti Történeti Múzeum

DR. CZEGLÉDI IMRE – Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum
DR. GRIN IGOR – Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum
ERŐSS LÁSZLÓNÉ – Miskold, Hermann Ottó Múzeum
VARGA GYULA – Debrecen, Déri Múzeum
VÁRÓ VILMOSNÉ – Vác, Vak Bottyán Múzeum
SZLANKÓ ISTVÁN – Tiszaföldvár, Tiszazugi Földrajzi Múzeum
KARCZAGI GÁBOR – Szolnok, Középtiszavidéki Vízügyi Igazgatóság
DR. FÜVESSY ANIKÓ – Tiszafüred, Kiss Pál Múzeum
SZAKONYI LÁSZLÓ – Szombathely, Savaria Múzeum
HORVÁTH LÁSZLÓ – Nagykanizsa, Thury György Múzeum

Kiváló Munkáért kitüntetést kaptak:

GARAMI ISTVÁN – Magyar Nemzeti Múzeum
SZŐLLŐSI GYÖRGYNÉ – Magyar Nemzeti Múzeum
MOLNÁR MIHÁLY – Magyar Nemzeti Galéria
PATAI JÓZSEF – Magyar Nemzeti Galéria
KARSAI CSABÁNÉ – Szépművészeti Múzeum
MAGYARI ISTVÁN – Iparművészeti Múzeum
MEGYESI LAJOS – Iparművészeti Múzeum
SIKLÓS IMRE – Szabadtéri Néprajzi Múzeum
MÉSZÁROS JÁNOSNÉ – Központi Múzeumi Igazgatóság
LŐRINCZ BÉLÁNÉ – Központi Múzeumi Igazgatóság
BUNDAY JENŐ – Múzeumi Restaurátor- és Módszertani Központ
DEMJÉN KÁROLYNÉ – Budapesti Történeti Múzeum
VIRÁG LAJOSNÉ – Budapesti Történeti Múzeum
HERVAI D'ELHOUNGNE ISTVÁNNÉ – Budapesti Történeti Múzeum
MOLNÁR KÁZMÉRNÉ – Pécs, Jannus Pannonius Múzeum
G. SZÉNÁSZKY JULIA – Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum
NAGY GYULÁNÉ – Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum
UJHELYI GYÖRGYNÉ – Miskolc, Herman Ottó Múzeum
JELSAVSZKI VILMOSNÉ – Miskolc, Hermann Ottó Múzeum
DR. KAPUS ISTVÁNNÉ – Makó, József Attila Múzeum
PÓCS MÁRTONNÉ – Szeged, Móra Ferenc Múzeum
NAGY ÁRPÁD – Debrecen, Déri Múzeum
RADNAI MÁRIA – Szentendre, Ferenczy Múzeum
LAKATOS DEZSŐ – Szentendre, Ferenczy Múzeum
BAGYINSZKY LÁSZLÓ – Szolnok, Damjanich Múzeum
TÓTH ÉVA – Szombathely, Forradalmi Múzeum
SZOMJASNÉ KECZÉRY ÉVA – Nagykanizsa, Thury György Múzeum

Nívó jutalomban részesültek:

GERSZI TERÉZ,
a Szépművészeti Múzeum osztályvezetőhelyettese, „A németalföldi rajzművészet két évszázada" című művéért. (A. kategória)
DR. CS. SÓS ÁGNES,
a Magyar Nemzeti Múzeum tudományos főmunkatársa, a példamutató hivatásszeretettel végzett gyűjtőmunkájáért a zalavári feltáró munka eredményéért. (B. kategória)
A Magyar Munkásmozgalmi Múzeum kollektívája:
HORN EMIL, DR. TARJÁNYI SÁNDOR,DR. SZABÓ BÉLA, DR. SZIKOSSY FERENC,
„A magyarországi munkásmozgalom története" című állandó kiállítás 1919–1975 közötti részének megrendezésében való közreműködéséért. (C. kategória – megosztott)
A Petőfi Irodalmi Múzeum közművelődési csoportja:
MÁRAI ENIKŐ, MÉSZÁROS EMŐKE, SOÓKY ANDREA, TARPATAKI ZSUZSA, A múzeumi közművelődés tartalmának, módszereinek, formáinak kialakításában végzett kiváló munkájáért. (D. kat. – megosztott)
HEGYBIRÓ JÓZSEF,
a Pest megyei Múzeum Szervezet restaurátora, a szentendrei Népművészetek Háza kiállításánál végzett kimelkedő minőségű restaurátori munkájáért. E. kategória)

MTA Könyvtára
Periodika 1980/6. sz.

Tartalom

Szerkesztő: Bevezető 3
MÚZEUMPOLITIKA 5
Vlcskó Lajos: A jelentős agrártörténeti emlékek védelme 7
MUZEOLÓGIAI MÓDSZEREK 11
Cserny Lászlóné: A műtárgy szerzeményezési folyamat dokumentálásának rendszere az Országos Műszaki Múzeumban 13
Bezeczky Tamás: A múzeumok új adatszolgáltatási rendszere 24
KIÁLLÍTÁSOK 31
Agócsy Pál: Kiállítások kritikája, értékelése, közvéleménykutatás szerepe a múzeumi közművelődési munkában 33
Bándi Gábor: Magyarország népeinek története az őskortól a honfoglalásig (Új állandó régészeti kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban) 37
Fancsovits György: A „Hej Nagykőrös híres város" című kiállítás egyéni arca 43
MÚZEUM ÉS KÖZÖNSÉG 51
Reithmüller János: Múzeum és közművelődés 53
HAGYOMÁNY ÉS KORSZERŰSÉG 59
Füvessy Anikó: 100 éves a tiszafüredi múzeum 61
L. Imre Mária: A Mecseknádasdi Német Nemzetiségi Tájház 65
Horváth István: Új múzeum épül Salgótarjánban 68
HORIZONT 75
Korek József: Az NDK új múzeumi törvénye 77
Szabadváry Ferenc: A kulturális javak biztonságáról. Beszámoló az UNESCO e tárgyban tartott konferenciájáról 80
Balassa M. Iván: Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetsége 83
Balassa M. Iván: A Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Egyesülete (CIMA) 89
Kiss Ákos: Olaszországi úti tanulságok 96
Honismereti Ház Somorján (Szlovákia) 114
HÍREK – ESEMÉNYEK 117
Éri István: Adatok a magyar múzeumok szakemberállományáról 119
Éri István: Beszámoló az első veszprémi Nemzetközi Restaurátor Szemináriumról 127
Beszámoló az 1977. évi Nemzetközi Muzeológiai Szemináriumról 128
Kitüntetések 132

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA